

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΠΜΣ Αστικού, Αστικού Δικονομικού και Εργατικού Δικαίου
Ειδίκευση: Αστικό Δικονομικό Δίκαιο

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σύγκριση διεθνούς δικαιοδοσίας στο ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο, ιδίως στις περιπτώσεις παράλληλης εκκρεμής διαδικασίας διαιτησίας και διαμεσολάβησης.

Αναστασία – Χριστίνα Καλαντζή

Επιβλέπων: Παρασκευάς Αρβανιτάκης, Καθηγητής

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2019

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

“Σύγκρουση διεθνούς δικαιοδοσίας στο ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο, ιδίως στις περιπτώσεις παράλληλης εκκρεμούς διαδικασίας διαιτησίας και διαμεσολάβησης”

Αναστασία – Χριστίνα Καλαντζή

A.E.M.: 1019

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Παρασκευάς Αρβανιτάκης, Καθηγητής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο	
A. Η αρχή της χρονικής προτεραιότητας: Από τη Σύμβαση των Βρυξελλών στον Κανονισμό Βρυξέλλες Ια	15
1. Η έννοια του “πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου”	15
2. Η αρχή της χρονικής προτεραιότητας σε σχέση με την ταυτότητα του αντικειμένου της διαφοράς.....	17
i) Η πρακτική των αγωγών-τορπίλη	19
ii) Οι νέες διατάξεις του Κανονισμού 1215/2012 περί εκκρεμοδικίας	21
B. Εκκρεμοδικία και λοιποί Ευρωπαϊκοί Κανονισμοί	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο - Διαιτησία και εκκρεμοδικία στο ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο	
A. Διαιτησία και Ευρωπαϊκοί Κανονισμοί	27
B. Σύγκρουση δικαιοδοσίας μεταξύ πολιτειακού και διαιτητικού δικαστηρίου	29
1. Η αρχή της competence-competence και η σημασία της για την έναρξη και συνέχιση της διαιτητικής δίκης	29
-Θετική και αρνητική εκδήλωση της competence-competence	30
2. Η διεξαγωγή παράλληλων διαδικασιών ενώπιον διαιτητικού και πολιτειακού δικαστηρίου-Οι προτεινόμενες λύσεις	35
i) Εφαρμογή των ρυθμίσεων περί εκκρεμοδικίας στην περίπτωση εκκρεμούς διαφοράς ενώπιον πολιτειακού και διαιτητικού δικαστηρίου	36
ii) Η έκδοση αντι-αγωγικών διαταγών (anti-suit injunctions)	39
iii) Η απόλυτη προτεραιότητα στο διαιτητικό δικαστήριο-Απόλυτη	

εφαρμογή της αρχής competence-competence	46
Γ. Η περίπτωση των παράλληλων διαιτητικών δικών	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο - Υποχρεωτική διαμεσολάβηση και εκκρεμοδικία στο ευρωπαϊκό	
δικονομικό δίκαιο	
A. Η είσοδος του θεσμού της διαμεσολάβησης στις ευρωπαϊκές νομοθεσίες	52
1. Ειδικότερα το ιταλικό και ελληνικό μοντέλο	54
2. Υποχρεωτική διαμεσολάβηση και πρόσβαση	
στη δικαιοσύνη	57
B. Η σχέση της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης με την κύρια δίκη και το	
ζήτημα της εκκρεμοδικίας στο ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο	58
1. Η περίπτωση της εκούσιας διαμεσολάβησης	59
2. Η περίπτωση της υποχρεωτικής διά νόμου	
διαμεσολάβησης (pre-trial mandatory stage)	62
ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	70
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	73

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
Αρμ.	Αρμενόπουλος (περιοδικό)
βλ.	βλέπε
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΚ	Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Επίσημη Εφημερίδα (Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων/Ευρωπαϊκής Ένωσης)
ΕΕυρΔ	Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου (περιοδικό)
EZEZ	Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών
ειδικ.	ειδικότερα
εκθ.	εκθέτης
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ενοτ.	ενότητα
επ.	επόμενα
ΕπισκΕΔ	Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΠολΔ	Επιθεώρηση Πολιτικής Δικονομίας (περιοδικό)
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Εφ (+τοποθεσία έδρας)	Εφετείο
ΕφΑΘ	Εφαρμογές Αστικού Δικαίου (περιοδικό)
κατωτ.	κατωτέρω
κεφ.	κεφάλαιο

ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
ν.	νόμος
ΝΟΜΟΣ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ
ο.π.	όπως παραπάνω
Ολ (+Δικαστήριο)	Ολομέλεια
παρ.	παράγραφος
περ.	περίπτωση
περιλ.	περίληψη
ΠΠρ (+τοποθεσία έδρας)	Πολυμελές Πρωτοδικείο
Σ.	Σύνταγμα
σ. ή σελ.	σελίδα
ΣΕΕ	Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣΝΥ	Σύμβαση της Νέας Υόρκης
ΣυμβΒρ	Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968
ΣυνθΕΟΚ	Συνθήκη Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας
ADR	Alternative Dispute Resolution
CPC	Code de procédure civile
CPIL	Switzerland 's Federal Code on Private International Law
ICC	International Commercial Chamber
ILA	International Law Association
UNCITRAL	United Nations Commission on International Trade Law
vol.	volume
ZPO	Zivilprozessordnung (German Code of Civil Procedure)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ανάγκη για θέσπιση ενιαίων κανόνων για την κυκλοφορία των δικαστικών αποφάσεων (movement of judgments), ως παράγοντας ενίσχυσης της οικονομικής συνεργασίας των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας¹, αποτυπώθηκε το πρώτον νομοθετικά² στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968³. Η τελευταία στόχο είχε την ουσιαστική θέση σε εφαρμογή του άρθρου 220 ΣυνθΕΟΚ⁴ περί απλούστευσης των διατυπώσεων για την αναγνώριση και εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων και έθεσε τις βάσεις προς τη σταδιακή θέση σε ισχύ των θεμελιωδών κανόνων για τη συνεργασία των κρατών μελών στον χώρο αυτό και την καλλιέργεια της αμοιβαίας εμπιστοσύνης προς την ταχύτερη και ευκολότερη κίνηση των εκτελεστών τίτλων⁵. Η Σύμβαση των Βρυξελλών, μολονότι θέτοντας ως στόχο την ενιαία ρύθμιση περί διεθνούς δικαιοδοσίας και

¹ Έκθεση *Jenard -Moller*, C-189/57, παρ. 10.

² Και στην “*παράλληλη σύμβαση*” του Λουγκάνο του 1988 μεταξύ των χωρών της Κοινότητας και των τότε κρατών ΕΖΕΖ (Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών), προς ενίσχυση της συνεργασίας τρίτων χωρών του ευρωπαϊκού χώρου με τα κράτη της Κοινότητας. Η σύμβαση Λουγκάνο μετέφερε, αν όχι αυτούσιες, σε μεγάλο βαθμό τις ρυθμίσεις της Σύμβασης των Βρυξελλών, για περισσότερα βλ. *N. Νίκας/Ε. Σαχπεκίδου*, Ευρωπαϊκή Πολιτική Δικονομία, σ. 34-35, 77-79.

³ Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις. Το κείμενο τροποποιήθηκε από τη Σύμβαση της 9ης Οκτωβρίου 1978 σχετικά με την προσχώρηση του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βόρειας Ιρλανδίας, από τη Σύμβαση της 25ης Οκτωβρίου 1982 σχετικά με την προσχώρηση της Ελληνικής Δημοκρατίας, από τη Σύμβαση της 26ης Μαρτίου 1989 σχετικά με την προσχώρηση του Βασιλείου της Ισπανίας και της Πορτογαλικής Δημοκρατίας και από τη Σύμβαση της 29ης Νοεμβρίου 1996 σχετικά με την προσχώρηση της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Φινλανδίας και του Βασιλείου της Σουηδίας.

⁴ Βλ. αρχικό Προοίμιο της Σύμβασης και ειδικότερα: “*Τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη στη Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (...) επιθυμώντας να θέσουν σε εφαρμογή τις διατάξεις του άρθρου 220 της συνθήκης αυτής, δυνάμει του οποίου ανέλαβαν την υποχρέωση να εξασφαλίσουν την απλούστευση των διατυπώσεων για την αμοιβαία αναγνώριση και εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων*”.

⁵ Αρχικά με στόχο την ενίσχυση και ενδυνάμωση των οικονομικών δεσμών μεταξύ των κρατών μελών, κάτι που, ωστόσο, γρήγορα συνδέθηκε άρρηκτα με την ανάγκη για θέσπιση ενιαίων νομικών κανόνων στο πεδίο του ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου.

την ταχεία αναγνώριση και εκτέλεση αλλοδαπών αποφάσεων⁶, αποτέλεσε το πρώτο μεγάλο βήμα προς την ενοποίηση του δικονομικού δικαίου στις αστικές και εμπορικές υποθέσεις, στερούνταν της άμεσης συνδέσεώς της με το κοινοτικό δίκαιο, καθώς δεν άνηκε στο πρωτογενές ή παράγωγο δίκαιο της Κοινότητας.

Η συνθήκη του Άμστερνταμ του 1997⁷ εισήγαγε για πρώτη φορά τον όρο “Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης” (*area of freedom, security and justice*), μια πανηγυρική διατύπωση του στόχου των κρατών μελών για ελεύθερη διασυνοριακή κυκλοφορία προσώπων, εμπορευμάτων και υπηρεσιών στο εσωτερικό τους. Έκφραση του ανωτέρω στόχου και προς την ουσιαδέστερη πραγμάτωσή του, αποτελεί κατ’ επέκταση και η ελεύθερη κυκλοφορία των δικαστικών αποφάσεων⁸. Έτσι, με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ πολλά από τα ζητήματα που ρύθμιζε ο τρίτος πυλώνας (μεταξύ αυτών και τα περί ελεύθερης μετακίνησης προσώπων, εμπορευμάτων, υπηρεσιών και κατ’ επέκταση δικαστικών αποφάσεων), μεταφέρθηκαν στον κοινοτικό - πρώτο πυλώνα, οπότε και δύναντο πλέον να ρυθμίζονται από τα όργανα της ΕΕ κυρίως με τη θέσπιση Κανονισμών και όχι με τη μορφή των Συνθηκών⁹.

Η ανωτέρω μεταρρύθμιση δεν τυγχάνει, σε καμία περίπτωση, αμελητέας σημασίας. Τα ζητήματα της κυκλοφορίας των αποφάσεων στον ενωσιακό χώρο ρυθμίζονται πλέον από τα όργανα της Ένωσης, επιτυγχάνεται ασφάλεια δικαίου και η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ομοιομορφία και απλοποίηση των διαδικασιών αναγνώρισης και εκτέλεσης των αποφάσεων, ρύθμιση άρρηκτα συνδεδεμένη με την ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς¹⁰, ενώ επί των θεμάτων ερμηνείας του ενωσιακού παράγωγου δικαίου δύναται να επιληφθεί πλέον το Δικαστήριο της Ένωσης, το οποίο επί μακρόν διαμορφώνει μια ενιαία νομολογία επί αμφισβητούμενων θεμάτων που ανακύπτουν από την ερμηνεία και την εφαρμογή των Κανονισμών. Απόρροια των ανωτέρω αποτέλεσε η ψήφιση και θέση σε ισχύ του Κανονισμού 44/2001 (γνωστός ως

⁶ Βλ. Προοίμιο ο.π.

⁷ Έναρξη ισχύος την 1η Μαΐου 1999.

⁸ Για την ιστορική εξέλιξη της συνεργασίας σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις βλ. *R.Manko*, European Parliamentary Research Service, σ. 9-12 πάνω.

⁹ *Ε.Σαχπεκίδου*, σ. 70-71, 4, 26-27, *Ν. Νίκας/Ε. Σαχπεκίδου*, σ. 6-7, 11-13.

¹⁰ Άρθρο 65 ΣυνθΕΟΚ (νυν άρθρο 81 ΣΕΕ), όπου αναφέρεται ότι η ενοποίηση των κανόνων του δικονομικού δικαίου είναι επιτρεπτή μόνον όταν το επιτάσσει η ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Ειδικότερα για το περιεχόμενο του άρθρου 65 ΣΕΚ βλ. *Σαχπεκίδου Ε.*, Αρμ 2001, σ. 1623 με περαιτέρω παραπομπές.

Κανονισμός Βρυξέλες Ι)¹¹, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων στις αστικές και εμπορικές υποθέσεις, ο οποίος στη συνέχεια τροποποιήθηκε με σχετική πρόταση της Επιτροπής¹² και αντικαταστάθηκε από τον ισχύοντα και σήμερα Κανονισμό 1215/2012 (γνωστό ως Κανονισμό Βρυξέλες Ια)¹³.

Η αποφυγή διεξαγωγής παράλληλων δικών σε περισσότερα κράτη μέλη και κατ' επέκταση η αποφυγή έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων, συνέπεια που θα έθετε φραγμό στην εύρυθμη λειτουργία της ευρωπαϊκής έννομης τάξεως, αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της ελεύθερης διασυνοριακής κυκλοφορίας των δικαστικών αποφάσεων και της αποτελεσματικότερης απονομής της δικαιοσύνης εντός της Ένωσης¹⁴. Αναγνωρίζοντας την ανάγκη αυτή, ήδη στη Σύμβαση των Βρυξελλών, η τότε κοινότητα έθεσε σε εφαρμογή ένα πλέγμα διατάξεων προς ρύθμιση των περιπτώσεων εκκρεμοδικίας (*lis pendens*) και συνάφειας (*related actions*)¹⁵, διατάξεις που μεταφέρθηκαν και στον Κανονισμό Βρυξέλες Ι¹⁶ και στη συνέχεια στον Κανονισμό Βρυξέλες

¹¹ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 44/2001 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 22ας Δεκεμβρίου 2000 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, (ΕΕ L 12 της 16.1.2001, σ. 1), με έναρξη ισχύος την 1η Μαρτίου 2002.

¹² Πρόταση της Επιτροπής της 14.12.2010 COM(2010), 748 τελικό.

¹³ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1215/2012 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 12ης Δεκεμβρίου 2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις με έναρξη ισχύος την 10η Ιανουαρίου 2015.

¹⁴ Για τους σκοπούς των διατάξεων για την εκκρεμοδικία και συνάφεια βλ. *R.Fentiman*, *European Commentaries on Private International Law*, σ. 480-482, 11-14, βλ. επίσης την απόφαση-ορόσημο του ΔΕΚ για την αποκρυστάλλωση του θεσμού και των σκοπών των διατάξεων στο ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο, ΔΕΚ 27-06-1991, *Overseas Union Insurance Limited*, C-351/89, σκέψη 16. Το Δικαστήριο κάνει λόγο για ευρεία ερμηνεία του άρθρου 21 της ΣυμβBρ, ώστε να καλύπτει όσο το δυνατόν περισσότερες περιπτώσεις εκκρεμοδικίας, “*in order to achieve those aims, Article 21 must be interpreted broadly so as to cover, in principle, all situations of lis pendens before courts in Contracting States, irrespective of the parties' domicile*”, βλ. επίσης ΔΕΚ 6-12-1994, *Tatry*, C-402/92, σκέψη 32.

¹⁵ Άρθρα 21 και 22 της Σύμβασης.

¹⁶ Άρθρα 27 και 28 του Κανονισμού.

Ια¹⁷, ως μοχλός πρόληψης έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων¹⁸ και ταχύτερης και αποτελεσματικότερης διευθέτησης της δεύτερης (χρονικά) ανοιχθείσας δίκης. Έτσι, σύμφωνα με την ισχύουσα ρύθμιση του άρθρου 29 του Κανονισμού, το εθνικό Δικαστήριο που επιλαμβάνεται μεταγενέστερα της ίδιας διαφοράς, μεταξύ των αυτών διαδίκων οφείλει να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία¹⁹, έως το πρώτο επιληφθέν Δικαστήριο (court first seized) αποφανθεί περί της αρμοδιότητάς του, εκτός και αν η δεύτερη χρονικά δίκη ερείδεται σε αποκλειστική δωσιδικία²⁰, οπότε και οι διατάξεις περί χρονικής προτεραιότητας δεν τυγχάνουν εφαρμογής. Η ανωτέρω διάταξη περί ευρωπαϊκής εκκρεμοδικίας συμπληρώνεται από το άρθρο 30 του ίδιου Κανονισμού περί συνάφειας, με την προαιρετική αναστολή εκ μέρους του χρονικά μεταγενέστερου επιληφθέντος Δικαστηρίου συναφών αγωγών²¹ (και κάθε αίτησης παροχής δικαστικής προστασίας²²) να δίνει τη θέση της στην υποχρεωτικότητα του αμέσως προηγούμενου άρθρου.

Η υποχρέωση αναστολής της διαδικασίας (stay of proceedings) ενώπιον του μεταγενέστερου επιληφθέντος Δικαστηρίου και η αδυναμία αυτού να εξετάσει την αρμοδιότητα του πρώτου επιληφθέντος, παρά αναμένει την κήρυξη αυτού ως αρμόδιου (ή αναρμόδιου),

¹⁷ Άρθρα 29 και 30 του Κανονισμού.

¹⁸ Η άποψη που αρχικώς επικράτησε στη νομολογία συνέδεε τη ρύθμιση της διασυνοριακής εκκρεμοδικίας με την αποφυγή ματαίωσης της αναγνώρισης και εκτέλεσης των αποφάσεων στη βάση του άρθρου 27 περ. 3 της Σύμβασης των Βρυξελλών (νυν άρθρο 45 περ. γ και δ του Κανονισμού), λόγω “ασυμβίβαστων αποφάσεων”. Βλ., *Κεραμέα, Κρεμλή, Ταγαρά*, άρθρο 21, σ. 183 και ειδικότερα εκθ. 2, παραπομπή σε ΔΕΚ 8-12-1987 Gubisch/Palumbo, C-144/86, σκέψη 8, βλ. επίσης ΔΕΚ 27-06-1991, ο.π και ΔΕΚ 6-12-1994, ο.π.

¹⁹ Η Σύμβαση των Βρυξελλών υπό την αρχική της μορφή, στο άρθρο 20 έκανε λόγο για αναρμοδιότητα του δεύτερου επιληφθέντος δικαστηρίου και όχι για αναστολή.

²⁰ Για τη φύση και εφαρμογή της νέας αυτής ρύθμισης περί αποκλειστικής δωσιδικίας του άρθρου 31 παρ. 2 του Κανονισμού βλ. κατ. Α.2.ii.

²¹ ΔΕΚ 20.01.1994, *Owens Bank/Bracco*, C-129/92, σκέψη 76 των προτάσεων του γενικού Εισαγγελέα για τα κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη για τη στοιχειοθέτηση της συνάφειας. Για τη δυνατότητα συνεκδίκασης συναφών αγωγών βλ. ειδικότερα *Έκθεση Jenard*, αριθμ. C 59/42, άρθρο 22 “*The Convention does not regulate the procedure for the consolidation of related actions. This is a question which is left to the internal laws of the individual States*”, *Κ.Μακρίδου*, *Liber Amicorum Κεραμέως*, σ. 270, και ειδικότερα εκθ. 152 για ΔΕΚ 27.09.1988, *Kelfelis/Schroder*, C-189/17.

²² *Ν.Νίκας*, *Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας*, σ. 359, 39.

αποτελεί έκφραση της αρχής της “αμοιβαίας εμπιστοσύνης” που διέπει το δίκαιο της Ένωσης²³. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και το ΔΕΕ²⁴ “*Η ΣυμβΒρ στηρίζεται αναγκαστικώς επί της αμοιβαίας εμπιστοσύνης των συμβαλλόμενων κρατών στα νομικά τους συστήματα και στα δικαστικά τους όργανα. Η αμοιβαία αυτή εμπιστοσύνη κατέστησε δυνατή τη θέσπιση δεσμευτικού συστήματος διεθνούς δικαιοδοσίας, προς το οποίο οφείλουν να συμμορφώνονται όλα τα δικαστήρια που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της...*”. Η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, η οποία χαρακτηρίστηκε από τη σύνοδο του Τάμπερε του 1999²⁵ ως ο ακρογωνιαίος λίθος για την επίτευξη της δικαστικής συνεργασίας (cornerstone of judicial cooperation), οικοδομείται στην καλλιέργεια της αμοιβαίας πεποίθησης των κρατών μελών περί ορθότητας και αποτελεσματικότητας των εθνικών δικαϊκών συστημάτων, γεγονός που οδηγεί στη διευκόλυνση της κυκλοφορίας των δικαστικών αποφάσεων. Η αναγνώριση και εκτέλεση των αλλοδαπών τίτλων απαιτεί την καλλιέργεια ενός συστήματος εμπιστοσύνης στο εσωτερικό των κρατών μελών και τη συνεργασία των δικαστικών αρχών, μέσω της παραδοχής ότι τα λοιπά κράτη σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα της Ένωσης, εγγυώνται τις βασικές ελευθερίες, τηρούν τους Ευρωπαϊκούς Κανονισμούς και εφαρμόζουν τα όσα επιτάσσει το εθνικό τους δίκαιο²⁶.

Υπό το πρίσμα τούτο, στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εισήγησης, θα αναλυθούν τα κυριότερα ζητήματα αναφορικά με την ευρωπαϊκή εκκρεμοδικία σε σχέση με το δικαίωμα ακροάσεως των διαδίκων, και συγκεκριμένα η ερμηνεία της έννοιας της “ταυτότητας διαφοράς” από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (και μετέπειτα Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης), ως και το πώς η ευρεία ερμηνεία αυτή οδήγησε στην εμφάνιση παρελκυστικών και καταχρηστικών συμπεριφορών εκ μέρους των διαδίκων. Τις τελευταίες επιδίωξε να αντιμετωπίσει ο Κανονισμός Βρυξέλλες Ια, σε μια προσπάθεια εξισορρόπησης τόσο των σκοπών του για αποφυγή έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων, όσο και της προστασίας των δικαιωμάτων των διαδίκων και αποφυγής παρέλκυσης της δικαιοδοτικής διαδικασίας. Η έρευνα αυτή θα γίνει καταρχήν στα πλαίσια του Κανονισμού 1215/2012, αλλά και στη συνέχεια στους λοιπούς ευρωπαϊκούς Κανονισμούς για την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, προκειμένου να

²³ R.Fentiman, European Commentaries on Private International Law, ενότητα 9, άρθρα 27-30, σ. 482, 14.

²⁴ ΔΕΕ της 9.12.2003, Gasser, C-116/02, σκέψη 72, επίσης αντιπροσωπευτικά οι ΔΕΕ της 4.5.2010, TNT Express Nederland BV, C-533/08, σκέψη 49, ΔΕΕ της 27.4.2004, Turner, C-159/02, σκέψη 24.

²⁵ http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm, σκέψη 33, (τελευταία είσοδος: 28-11-2019).

²⁶ Η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης ως μοχλός για την ουσιαστική συνεργασία στις αστικές και εμπορικές υποθέσεις έχει αποτυπωθεί και στη ΣΛΑΕ, άρθρο 67 παρ. 4 και άρθρο 81 παρ.2.

αποκρυσταλλωθεί το ευρύτερο πλαίσιο ρυθμίσεων της ευρωπαϊκής εκκρεμοδικίας, στο οποίο θα βασισθεί η έρευνά μας στα κεφάλαια 2 και 3 της παρούσας.

Η ανωτέρω επιλεκτική αναφορά καίριων ζητημάτων αναφορικά με την ευρωπαϊκή εκκρεμοδικία και συνάφεια, θα μας οδηγήσει στο δεύτερο κεφάλαιο της εισήγησης, στο οποίο θα εξετασθεί η περίπτωση παράλληλης διεξαγωγής δίκης ενώπιον πολιτειακού και διαιτητικού δικαστηρίου κρατών μελών. Σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 2 περ. δ του Κανονισμού, η διαιτησία εξαιρείται ρητά από το πεδίο εφαρμογής του, ρύθμιση η οποία επαναλαμβάνεται σε μια σειρά Κανονισμών περί διεθνούς δικαιοδοσίας, αναγνώρισης και εκτέλεσης αποφάσεων, γεγονός που έχει εγείρει ζητήματα ως προς το πώς θα αντιμετωπισθεί η περίπτωση που επιλαμβάνονται της ίδιας διαφοράς ένα πολιτειακό και ένα διαιτητικό δικαστήριο, δεδομένου ότι οι προαναφερθείσες διατάξεις των Κανονισμών ρητώς δεν τυγχάνουν εφαρμογής.

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσας εισήγησης θα αναλυθεί η σχέση της υποχρεωτικής διά νόμου διαμεσολάβησης και εκκρεμοδικίας. Η προσφυγή στους εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης διαφορών στα ευρωπαϊκά κράτη, ιδίως μετά την ψήφιση της Οδηγίας 2008/52/EK για τη διαμεσολάβηση στις αστικές και εμπορικές υποθέσεις, κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος. Παρόλο που η Οδηγία θεσπίζει ένα σύστημα εθελοντικής υπαγωγής στη διαδικασία της διαμεσολάβησης, ορισμένα κράτη, με πρωτοπόρο την Ιταλία και στη συνέχεια την Ελλάδα, επέλεξαν να υιοθετήσουν συστήματα υποχρεωτικής προδικαστικής διαμεσολάβησης (pre-trial) προκειμένου να εξοικειώσουν τους πολίτες με τον θεσμό και να επιτύχουν την αποφόρτιση των δικαστηρίων από τον μεγάλο όγκο εκκρεμών υποθέσεων. Ανακύπτει, επομένως, το ζήτημα του κατά πόσο τυγχάνουν εφαρμογής οι διατάξεις των ευρωπαϊκών Κανονισμών περί εκκρεμοδικίας, σε περίπτωση που η “παράλληλη διεξαγωγή δικών”, αναφέρεται σε κύρια δίκη και προδικαστική διαμεσολάβηση. Και αν τυγχάνουν εφαρμογής, κατά πόσο η αυτοδίκαιη αναστολή του δεύτερου δικαστηρίου λειτουργεί εν τέλει υπέρ των σκοπών που επιδιώκει να επιτύχει ο θεσμός της διαμεσολάβησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

Α. Η αρχή της χρονικής προτεραιότητας: από τη Σύμβαση των Βρυξελλών στον Κανονισμό

Βρυξέλλες Ια

1. Η έννοια του “πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου”

Σύμφωνα με το άρθρο 29 του Κανονισμού Βρυξέλλες Ια, “Με την επιφύλαξη του άρθρου 31 παράγραφος 2, αν έχουν ασκηθεί αγωγές με το ίδιο αντικείμενο και την ίδια αιτία μεταξύ των ιδίων διαδίκων ενώπιον δικαστηρίων διαφορετικών κρατών μελών, κάθε δικαστήριο εκτός του πρώτου επιληφθέντος²⁷ αναστέλλει αυτεπάγγελτα τη διαδικασία του μέχρις ότου διαπιστωθεί η διεθνής δικαιοδοσία του πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου”, ενώ το άρθρο 32 συμπληρώνει ότι ένα δικαστήριο λογίζεται ως επιληφθέν “(α) από την κατάθεση στο δικαστήριο του εισαγωγικού εγγράφου της δίκης ή άλλου ισοδύναμου εγγράφου, υπό την προϋπόθεση ότι ο ενάγων δεν παρέλειψε στη συνέχεια να λάβει τα απαιτούμενα μέτρα για την κοινοποίηση ή την επίδοση του εγγράφου στον εναγόμενο· ή (β) εάν το έγγραφο πρέπει να κοινοποιηθεί ή να επιδοθεί προτού κατατεθεί στο δικαστήριο, μόλις παραληφθεί από την αρμόδια για την κοινοποίηση ή την επίδοση αρχή, υπό την προϋπόθεση ότι ο ενάγων δεν παρέλειψε στη συνέχεια να λάβει τα απαιτούμενα μέτρα για την

²⁷ Στα κράτη του κοινοδικαίου (common law) δεν χρησιμοποιείται ο θεσμός της εκκρεμοδικίας, αλλά αυτός του “πλέον κατάλληλου δικαστηρίου” (*forum non conveniens*), σύμφωνα με τον οποίο, επί παραλλήλως επιληφθέντων δικαστηρίων, σημασία δεν έχει ποιο επιλήφθηκε πρώτο, αλλά ποιο δικαστήριο κρίνεται ως το πιο κατάλληλο για να κρίνει τη διαφορά. Τα κριτήρια που λαμβάνονται κυρίως υπόψη είναι η κατοικία των μερών, ο τόπος που βρίσκονται τα αποδεικτικά μέσα, το εφαρμοστέο δίκαιο, οι προθεσμίες παραγραφής και η διαδικασία ενώπιον των δυνητικά αρμόδιων δικαστηρίων. Για τα κριτήρια αυτά βλ. *L.Collins/G.Droz, Resolution*, σ. 338, 2. Η προσέγγιση αυτή δεν υιοθετήθηκε εν τέλει από τη Συμββρ, διότι, παρόλο που οδηγεί σε μία πιο λογική λύση (rational solution), δεν εισάγει σταθερά κριτήρια, οπότε και ελλοχεύει ο κίνδυνος περισσότερα δικαστήρια να κρίνουν ότι είναι αρμόδια να επιληφθούν της ίδιας διαφοράς, βλ. αντί πολλών, *T.C.Hartley, International Commercial Litigation*, σ. 205 επ.

κατάθεση του εγγράφου στο δικαστήριο”. Ο προσδιορισμός του χρόνου ενάρξεως της εκκρεμοδικίας, επομένως, ο οποίος πρόκειται να καθορίσει το *forum* διεξαγωγής της δίκης²⁸, προσδιορίζεται χρονικά είτε από την κατάθεση του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου με την προϋπόθεση επίδοσης ή κοινοποίησης αυτού ή με την επίδοση, εφόσον αυτή κατά το εσωτερικό δίκαιο προηγείται της κατάθεσης, με την προϋπόθεση που η τελευταία λάβει χώρα νομότυπα και εμπρόθεσμα στο αρμόδιο δικαστήριο.

Η εν λόγω ρύθμιση του άρθρου 32 μεταφέρθηκε αυτούσια από τον Κανονισμό 44/2001, προκειμένου να επιλύσει το ερμηνευτικό κενό που είχε προκαλέσει το άρθρο 21 της ΣυμβBr., το οποίο δεν αποσαφήνιζε την έννοια του “πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου”, και ούτε έθετε τα κριτήρια για τον προσδιορισμό αυτού. Το ΔΕΚ, στην υπόθεση *Zelger/ Salinitri (1984)*²⁹, παραπέμπει τον προσδιορισμό του “πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου” στα εσωτερικά δίκαια των κρατών μελών³⁰, ελλείπει σχετικής ρυθμίσεως στη Σύμβαση³¹ αλλά και ελλείπει ενιαίας σύλληψης της έννοιας της “εκκρεμοδικίας” από τα κράτη μέλη³².

Η ανωτέρω απόφαση προσέφερε μία σαφή ερμηνεία της έννοιας του “πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου”, καθώς ανέθεσε αποκλειστικά στα δικαστήρια των κρατών μελών να κρίνουν επί του ζητήματος αυτού, με βάση το εθνικό τους δίκαιο, δίχως να προσδίδεται στην έννοια της εκκρεμοδικίας αυτόνομη ερμηνεία. Ωστόσο, παρόλο που η προσέγγιση αυτή προσέφερε μια πρώτη λύση στην ερμηνευτική δυσχέρεια που είχε ανακύψει ως προς τον προσδιορισμό της “οριστικής

²⁸ Κ.Μακρίδου, ο.π., σ.254.

²⁹ ΔΕΚ, 07-06-1984, *Zelger/Salinitri*, C-129/83.

³⁰ Σκέψη 15, *Zelger/Salinitri*.

³¹ Σκέψη 14, *Zelger/Salinitri*. “το άρθρο 21 δεν παρέχει ενδείξεις ως προς τη φύση των διαδικαστικών διατυπώσεων που πρέπει να ληφθούν υπόψη για να διαπιστωθεί η επέλευση τέτοιου αποτελέσματος. Δεν παρέχει ιδίως ενδείξεις ως προς το αν η εκκρεμοδικία επέρχεται με την κατάθεση της αγωγής σε δικαστήριο ή με την επίδοσή της στον αντίδικο”.

³² Σκέψη 13, *Zelger/Salinitri*. “...δεν μπορεί να συναχθεί κοινή έννοια της εκκρεμοδικίας από την προσέγγιση των διάφορων σχετικών εθνικών διατάξεων...”.

εκκρεμοδικίας”³³, οδήγησε σε άνιση μεταχείριση των κρατών μελών που τοποθετούσαν την επίδοση του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου σε χρόνο προγενέστερο της κατάθεσης της αγωγής³⁴, οπότε και κατά την ψήφιση του Κανονισμού 44/2001 (και στη συνέχεια του Κανονισμού Βρυξέλλες Ια) προτάχθηκε η λύση της ενιαίας (και ισχύουσας σήμερα) ρύθμισης του άρθρου 30 (άρθρου 32 του Κανονισμού). Η λύση αυτή θεωρήθηκε “ισορροπημένη”, καθώς, ενώ εξακολουθεί να σέβεται και να λαμβάνει υπόψη τις διαφορετικές εθνικές ρυθμίσεις των κρατών μελών, κρατεί ίσες αποστάσεις από αυτές και επιλέγει ρητώς πλέον να ρυθμίσει τις δύο διαφορετικές προσεγγίσεις που ίσχυαν και ισχύουν στα επιμέρους εθνικά δίκαια³⁵.

2. Η αρχή της χρονικής προτεραιότητας σε σχέση με την ταυτότητα του αντικειμένου της διαφοράς

Η έννοια της “ταυτότητας διαφοράς” οριοθετήθηκε από το ίδιο το κείμενο του Κανονισμού³⁶, και τις αποφάσεις-ορόσημο του ΔΕΚ, *Gubisch/Palumbo* (C-144/86) και *Tatry* (C-402/92). Με τις τελευταίες, το Δικαστήριο επιδίωξε να ερμηνεύσει την έννοια του “αντικειμένου” και της “αιτίας” της διαφοράς, προς στοιχειοθέτηση των παράλληλα επιληφθέντων δικαστηρίων.

Με την πρώτη απόφασή του (*Gubisch/Palumbo*), το Δικαστήριο προσέδωσε στην έννοια της ταυτότητας διαφοράς αυτόνομη ερμηνεία³⁷, προς αποφυγή των ζητημάτων που επέφερε η απόφαση *Zegler*, με την οποία γινόταν παραπομπή στο δίκαιο της *lex fori*³⁸. Στη συνέχεια έκρινε ότι εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογή του άρθρου 21 ΣυμβBr η περίπτωση παραλλήλως ασκηθεισών

³³ *Κεραμέας/Κρεμλής/Ταγαράς*, σ. 189, 10, όπου επισημαίνεται ότι η εκκρεμοδικία επέρχεται κατά το χρονικό σημείο που λαμβάνει χώρα σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο και η τελευταία διαδικαστική πράξη για την νομότυπη και εμπρόθεση άσκηση της αγωγής. Βλ. και *Ν.Νίκας*, *Νομικές Μελέτες* 2, σ. 643-644, II.

³⁴ *Ν.Νίκας*, ο.π., σ.261, 46., βλ. επίσης *Ε.Βασιλακάκης*, σε *Γραμματικάκη-Αλεξίου/Παρασιώπη-Πασιά/Βασιλακάκη/Ιδιωτικό διεθνές δίκαιο*, σ. 444. Στον ευρωπαϊκό χώρο, μπορούμε να διακρίνουμε τα κράτη μέλη που προβλέπουν ως πρώτη πράξη άσκησης της αγωγής, την κατάθεσή της, και τα κράτη μέλη που προτάσσουν την επίδοση της αγωγής (π.χ Γερμανία).

³⁵ ο.π.

³⁶ Ίδιο “αντικείμενο” και “αίτια”. Η ίδια διατύπωση υπήρχε και στην ΣυμβBr και μετέπειτα στον ΕΚ 44/2001.

³⁷ *Ν.Νίκας*, *Νομικές Μελέτες* 2, σ. 643 (παραπομπή σε απόφαση *Zegler*), βλ. και *Κ.Μακρίδου*, ο.π., σ. 239, με περαιτέρω παραπομπές.

³⁸ Βλ. ανωτ. Α1.

αγωγών, όταν η πρώτη αποβλέπει στην εκτέλεση συμβάσεως, ενώ η μεταγενέστερη αγωγή στην ακύρωση αυτής. Στην προκειμένη περίπτωση έκρινε το ΔΕΚ, ερμηνεύοντας την έννοια της ταυτότητας αντικειμένου, ότι η αγωγή εκτέλεσης της σύμβασης έχει ως στόχο “να καταστήσει αυτή αποτελεσματική”, ενώ παράλληλα η αγωγή ακύρωσης τείνει στην κατάργηση της αποτελεσματικότητας της σύμβασεως³⁹, πρόκειται, επομένως για το ίδιο αντικείμενο, αυτό της δεσμευτικής ισχύος της σύμβασεως, οπότε και εμπίπτουν οι δύο αγωγές στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 21 της Σύμβασεως. Με το ανωτέρω σκεπτικό του, το Δικαστήριο δεν περιόρισε την έννοια του αντικειμένου της δίκης στην τυπική ταυτότητα των δύο αγωγών (εκτέλεση και ακύρωση σύμβασεως), αλλά την επέκτεινε στην ευρεία έννοια του “ιστορικού συμβάντος”, της ιστορικής αιτίας των αγωγών (δεσμευτικότητα σύμβασεως) και στα δικονομικά αποτελέσματά τους⁴⁰.

Με την ερμηνεία του αυτή, το ΔΕΚ επιδίωξε να διευρύνει την έννοια του αντικειμένου της διαφοράς ακόμα και στις περιπτώσεις που ναι μεν υφίσταται ταυτότητα πυρήνα των δύο αγωγών, οι σκοποί τους όμως είναι αντίθετοι⁴¹. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται ο σκοπός των ρυθμίσεων για την εκκρεμοδικία και τη συνάφεια προς αποφυγή έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων ή αλληλοσυγκρουόμενων λύσεων επί όμοιων ζητημάτων⁴². Η απόφαση *Gubisch/Palumbo* εισήγαγε στον χώρο του ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου την λεγόμενη θεωρία του πυρήνα, σύμφωνα με την οποία, για τη στοιχειοθέτηση της εκκρεμοδικίας στην περίπτωση παράλληλων αγωγών, κρίσιμο στοιχείο αποτελεί ο κοινός πυρήνας μεταξύ των δύο αγωγών και η μεταξύ τους αλληλεξάρτηση σε σημείο που να ελλοχεύει ο κίνδυνος εκδόσεως αντιφατικών αποφάσεων⁴³.

³⁹ Σκέψη 16, *Gubisch/Palumbo*.

⁴⁰ *Ι.Δεληκωστόπουλος*, Ζητήματα, σ. 238-239, 8.24, βλ. περαιτέρω εκθ.116.

⁴¹ *Ε.Ποδηματά*, Μελέτες Ιστορίας, Μεθοδολογίας και Δογματικής του Δικονομικού Δικαίου, σ. 767, 33. *Contra* ΔΕΚ, 14-10-2004, *Mærsk Oil & Gas A/S*, C-39/02, (διαφορετική νομική αιτία, αξιώσεις δικαιοπρακτικές και αδικοπρακτικές), ΕφΠειρ 35/1994 (διαφορετική νομική αιτία, καταβολή τιμήματος πωλήσεως και αποζημίωση λόγω ελαττωμάτων πωληθέντος), αμφότερες σε *Ν.Νίκας*, Ευρωπαϊκό Δικονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρο 21, σ. 148, 11.

⁴² *Ν.Νίκας*, Νομικές Μελέτες 2, σ. 640, *Ι.Δεληκωστόπουλος*, ο.π., σ. 237, 8.23.

⁴³ *Ν.Νίκας*, Νομικές Μελέτες, ο.π., βλ. και *Ι.Ξυντάρα*, ΕΠολΔ 1/2018, σ. 28. Βλ. επίσης *Π.Γέσιου-Φαλτσή*, Η δικονομική έννομη τάξη, σ. 1238-1239, όπου χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι το άρθρο 27 παρ. 1 του Κανονισμού Βρυξέλλες I, αφορά παράλληλες εκκρεμείς διαγνωστικές διαδικασίες σε διαφορετικά κράτη μέλη που αφορούν την ουσία της διαφοράς. Στην προκειμένη περίπτωση, ετίθεντο το ζήτημα του κατά πόσο η αίτηση κήρυξης απόφασης αλλοδαπού δικαστηρίου εκτελεστής κατά τον Κανονισμό 44/2001 γεννά εκκρεμοδικία, σε περίπτωση που ήδη εκκρεμούσε

Η ανωτέρω προσέγγιση επιβεβαιώθηκε με μεταγενέστερη, επίσης εξέχουσας σημασίας, απόφασή του ΔΕΚ, την απόφαση *Tatry* (1992), στην οποία ετέθη το ζήτημα της ταυτότητας διαφοράς στην περίπτωση ασκηθείσας αναγνωριστικής αγωγής προς αναγνώριση ανυπαρξίας ευθύνης (ενοχική αγωγή - *actio in personam*) και στη συνέχεια άσκηση καταψηφιστικής αγωγής προς καταβολή αποζημιώσεως (εμπράγματη αγωγή - *actio in rem*). Στην προκειμένη περίπτωση έκρινε το Δικαστήριο ότι ο πυρήνας των δύο αγωγών είναι κοινός (ύπαρξη ή μη ευθύνης), ενώ οι σκοποί τους είναι αντίθετοι (αναγνώριση, καταψήφιση), αλλά ουδεμία επίδραση δεν έχει τούτο στην ταυτότητα του αντικειμένου της διαφοράς, καθώς απλώς στην πρώτη περίπτωση το ζήτημα της ύπαρξης ευθύνης διατυπώνεται αρνητικά, ενώ στην δεύτερη περίπτωση θετικά⁴⁴. Συμπληρώνει, δε το Δικαστήριο ότι το “επιπλέον” αίτημα περί αποζημιώσεως της δεύτερης αγωγής αποτελεί φυσικό επακόλουθο της αναγνωρίσεως ευθύνης, οπότε και δεν δύναται να μεταβάλει την κρίση του ως προς το αντικείμενο της διαφοράς⁴⁵.

ι) Η πρακτική των αγωγών τορπίλη (*torpedo action*)

Η ευρεία αυτή σύλληψη του αντικειμένου της δίκης, που σκιαγραφήθηκε από την ανωτέρω νομολογία, εξυπηρετούσε μεν την αποφυγή έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων, οδήγησε, ωστόσο, στην εκδήλωση παρελκυστικών συμπεριφορών που στόχο είχαν να καθυστερήσουν την απονομή της δικαιοσύνης και την απόκτηση εκτελεστού τίτλου εκ μέρους του δανειστή. Η αρνητική αναγνωριστική αγωγή έγινε “όπλο” του διαδίκου, ο οποίος προκειμένου να αναστείλει κάθε μεταγενέστερο δικαστικό αγώνα, “προλάβαινε” τον αντίδικό του, προτού αυτός ασκήσει καταψηφιστική αγωγή εναντίον του, και ασκούσε σε δικαστήριο άλλου κράτους μέρους (συνήθως αναρμόδιου, λόγω υπάρξεως ρήτρας παρέκτασης και συνήθως σε κράτος μέλος όπου παρατηρείται καθυστέρηση στην απονομή της δικαιοσύνης) αρνητική αναγνωριστική αγωγή για την ίδια έννομη σχέση, και επομένως με το ίδιο αντικείμενο, προκειμένου να ανασταλεί η μεταγενέστερη δίκη, έως το

ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους υποδοχής, αρνητική αναγνωριστική αγωγή. Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, η εκκρεμοδικία αφορά αντικειμενική ταυτότητα διαφοράς ως προς την ουσία της υποθέσεως και δεν επεκτείνεται και σε “αυτοματοποιημένες διαδικασίες” (εν προκειμένω εκουσίας δικαιοδοσίας) κήρυξης εκτελεστότητας, όπου ο δικαστής δεν θα επανεξετάσει την ουσία της υπόθεσης.

⁴⁴ Σκέψη 33., *Tatry*, βλ. επίσης *Ε.Ποδηματά*, ο.π.

⁴⁵ Σκέψη 44, *Tatry*. Αντίθετος στην εφαρμογή των διατάξεων περί εκκρεμοδικίας, εμφανίζεται ο Γενικός Εισαγγελέας Tesauro με τις προτάσεις του (13-07-1994), ο οποίος προτείνει την εφαρμογή των διατάξεων της συνάφειας, καθώς το αντικείμενο της καταψηφιστικής αγωγής είναι ευρύτερο αυτού της αναγνωριστικής, βλ. σκέψη 28., βλ. επίσης σκέψη 25 με παραπομπή στις προτάσεις του εισαγγελέα στην υπόθεση *Gubisch/Palumbo*, περί των πιθανών κινδύνων που ενέχει η ευρεία αυτή αποτύπωση της έννοιας της εκκρεμοδικίας.

πρώτο επιληφθέν δικαστήριο αποφανθεί για την αρμοδιότητά του⁴⁶. Η καταχρηστικώς ασκούμενη αυτή αγωγή χαρακτηρίστηκε⁴⁷ ως “αγωγή τορπίλη”, καθώς “τορπιλίζει” κάθε μεταγενέστερο δικαστικό αγώνα, έως ότου αποφανθεί το πρώτο επιληφθέν δικαστήριο για την αρμοδιότητά του, με αποτέλεσμα την αποδυνάμωση του δικαιώματος του καλόπιστου διαδίκου, ο οποίος βασιζόταν σε έγκυρη ρήτρα παρέκτασης. Έτσι, “όποιος κατόρθωνε να ασκήσει πρώτος αγωγή, κέρδιζε το πλεονέκτημα να προδιαγράφει σε σημαντικό βαθμό τη διαδικαστική εξέλιξη μίας δίκης, τον χρόνο που θα απαιτούνταν για την ολοκλήρωσή της, αλλά και τα έξοδα στα οποία οι διάδικοι θα υποβάλλονταν”⁴⁸, εκμεταλλευόμενος την απαρέγκλιτη τήρηση της αρχής της χρονικής προτεραιότητας και την αυτοδίκαιη αναστολή της μεταγενέστερης δίκης, σύμφωνα με τις διατάξεις του Κανονισμού 44/2001.

Δύο αποφάσεις του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με χρονική απόσταση δέκα ετών, επέτειναν έτι περισσότερο το ανωτέρω πρόβλημα. Στην απόφαση *Gasser/MISAT*⁴⁹, το ΔΕΚ κρίνοντας το ζήτημα της νομιμότητας της προηγηθείσας αναγνωριστικής αγωγής, όταν η μεταγενέστερη καταψηφιστική αγωγή ερείδεται σε ρήτρα παρεκτάσεως, απεφάνθη ότι η τελευταία αναστέλλεται αυτοδικαίως λόγω εκκρεμοδικίας, παρόλο που ασκείται στο κατά τόπο αρμόδιο δικαστήριο σύμφωνα με έγκυρη ρήτρα παρέκτασης⁵⁰. Σύμφωνα με την κρίση του ΔΕΚ, εφόσον η Σύμβαση των Βρυξελλών δεν ορίζει τίποτα το ειδικότερο στην περίπτωση των άρθρων 21 επ. περί

⁴⁶ Π.Αρβανιτάκης, Αρμ 2013, σ. 2068, 4.3.

⁴⁷ Ο όρος “ιταλική τορπίλη” δόθηκε το πρώτον από τον Ιταλό Mario Franzoni στη μελέτη του “Worldwide patent litigation and the Italian torpedo”, *European Intellectual Property Review* (1997).382, βλ. *Ι.Δελγκωστόπουλος, Ζητήματα*, σ. 252, εκθ. 182, βλ. και *Α.Καστανίδης*, Αρνητική αναγνωριστική αγωγή, σ. 302-306, ειδικότερα εκθ. 57 με περαιτέρω παραπομπές.

⁴⁸ *Κ.Μακρίδου*, Αρμ 2013, σ. 2073, III.

⁴⁹ ΔΕΚ 09-12-2003, *Gasser/MISAT*, C-116/02., βλ. *Ι.Δελγκωστόπουλος, Ζητήματα*, σ. 254-255, 8.36.

⁵⁰ Σκέψη 54., *Gasser*, βλ. αντίθετη πρόταση Γενικού Εισαγγελέα της 09-09-2003.

εκκρεμοδικίας⁵¹, και δεδομένου ότι η ρήτρα παρέκτασης διεθνούς δικαιοδοσίας δύνανται να παρακαμφθεί από τους ίδιους τους διαδίκους⁵², το άρθρο 21 της ΣυμβBr τυγχάνει εφαρμογής και η διαδικασία ενώπιον του δεύτερου δικαστηρίου αναστέλλεται⁵³.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο, με την απόφασή του *Folien Fischer AG, Fofitec AG/Ritrama SpA*⁵⁴, έκρινε ότι στο άρθρο 5 σημ. 3 του Κανονισμού 44/2001 εντάσσεται και η αρνητική αναγνωριστική αγωγή περί μη ύπαρξης ευθύνης, καθώς από τη γραμματική διατύπωση της διάταξης δεν δύνανται να αποκλεισθεί εξ αρχής η εφαρμογή του εν λόγω άρθρου και στην περίπτωση της αναγνωριστικής αγωγής⁵⁵, ενώ σε κάθε περίπτωση, ενώ το ζήτημα της ύπαρξης ευθύνης παραμένει το ίδιο, η αντιστροφή των ρόλων (οφειλέτη και θύματος) δεν δύνανται να αποκλείσουν την αρνητική αναγνωριστική αγωγή από το πεδίο εφαρμογής της διάταξης⁵⁶.

ii) Οι νέες διατάξεις του Κανονισμού 1215/2012 περί εκκρεμοδικίας

Η πρακτική των αγωγών-τορπίλη βασίστηκε στην ευρεία ερμηνεία της έννοιας της ταυτότητας διαφοράς και την αυστηρή τήρηση της αρχής της χρονικής προτεραιότητας, με αποτέλεσμα να αποστειρεί από τον καλόπιστο διάδικο, που βασίζεται σε έγκυρη ρήτρα παρεκτάσεως, τη δυνατότητά του να διεκδικήσει αποτελεσματικά το δικαίωμά του διά της δικαστικής οδού. Έως την ψήφιση του Κανονισμού 1215/2012, μεμονωμένα ορισμένα κράτη μέλη, στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν τις αγωγές-τορπίλη και να προασπίσουν τα δικαιώματα του καλόπιστου διαδίκου⁵⁷ προέβαιναν σε αποσπασματικές λύσεις, κυρίως με το να παραβλέπουν την άσκηση της

⁵¹ Σκέψη 43., Gasser.

⁵² Σκέψη 49., Gasser.

⁵³ Η Gasser κάνει λόγο μέχρι και για παραβίαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ περί αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, η Επιτροπή, ωστόσο, με τις παρατηρήσεις της, απορρίπτει τον ισχυρισμό αυτό με το σκεπτικό ότι ο έλεγχος της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως αυτά αποτυπώνονται στην ΕΣΔΑ εναπόκειται στον έλεγχο του Ε-ΔΔΑ και όχι εν προκειμένω των εθνικών δικαστηρίων, τα οποία οφείλουν να εμμένουν στην εφαρμογή ή μη των διατάξεων περί εκκρεμοδικίας, βλ. *M.Bodgan*, *Scandinavian Studies in Law*, σ. 94.

⁵⁴ ΔΕΕ, 25.10.2012, C133/11, *Folien Fischer AG, Fofitec AG κατά Ritrama SpA*, C-133/11, βλ. σχόλιο *Ι.Δεληκωστόπουλος*, ΕΠολΔ 2/2013, σ. 281 επ.

⁵⁵ Σκέψη 36., *Folien Fischer AG*.

⁵⁶ Σκέψεις 42-44, 50., *Folien Fischer AG*.

⁵⁷ *Κ.Μακρίδου*, ο.π., σ. 2074.

αρνητικής αναγνωριστικής αγωγής ως καταχρηστικός ασκουμένης, λύσεις που ήταν, ωστόσο, αντίθετες με την έως τότε νομολογία του ΔΕΚ, γεγονός που ανέδειξε την αδήριτη ανάγκη για νομοθετική ρύθμιση πλέον του εν λόγω ζητήματος⁵⁸.

Εισήχθησαν, έτσι, με τον Κανονισμό Βρυξέλλες Ια, οι διατάξεις των άρθρων 31 παρ. 2 και 4, σύμφωνα με τις οποίες, σε περίπτωση αποκλειστικής δωσιδικίας δυνάμει ρήτρας παρεκτάσεως, κάμπτεται η αρχή της χρονικής προτεραιότητας, υπέρ του δικαστηρίου που ορίζεται από τη συμφωνία παρέκτασης, το οποίο θεωρείται ως “πρώτο επιληφθέν”, εκτός κι αν πρόκειται για συμβάσεις ασφαλίσεων, καταναλωτών ή εργασίας (τμήματα 3,4 και 5 του Κανονισμού), οπότε και, ακόμα κι αν υφίσταται έγκυρη ρήτρα παρεκτάσεως, εφαρμόζεται απαρέγκλιτα η αρχή της αυτοδίκαιης αναστολής του πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου⁵⁹.

Η άμεση σύνδεση των νέων αυτών διατάξεων αποτυπώθηκε και ρητά στο Προοίμιο του Κανονισμού⁶⁰, όπου προβλέφθηκε ότι για την αποτελεσματικότερη λειτουργία των συμφωνιών παρέκτασης, η ισχύς των οποίων αποδυναμώνονταν πλήρως με την άσκηση των αγωγών-τορπίλη, και για την αντιμετώπιση καταχρηστικών συμπεριφορών, εισήχθη η εξαίρεση του άρθρου 31 παρ. 2, προκειμένου να δίνεται προβάδισμα στη βούληση των μερών και να μην υποσκάπτεται αυτή από παρελκυστικές συμπεριφορές⁶¹, που στόχο έχουν να καθυστερούν την απονομή της δικαιοσύνης και να παραβιάζουν τα συμφέροντα των διαδίκων, ενώ λειτουργούν αντίθετα στην αρχή της καλόπιστης διεξαγωγής της δίκης⁶².

B. Εκκρεμοδικία και λοιποί Ευρωπαϊκοί Κανονισμοί

⁵⁸ Πράσινη Βίβλος της 21.4.2009 για την αναθεώρηση του Κανονισμού 44/2001, σ. 5,8.

⁵⁹ Στην περίπτωση των ειδικών βάσεων διεθνούς δικαιοδοσίας, ήτοι στις περιπτώσεις ασφαλίσεων, καταναλωτών και εργαζομένων, η ανάγκη προστασίας του ασθενέστερου μέρους θεωρήθηκε ότι υπερτερεί της ιδιωτικής βούλησης των μερών, βλ. *Κ.Μακρίδου*, ο.π., σ. 2076.

⁶⁰ Προοίμιο ΕΚ 1215/2012, παρ. 22.

⁶¹ Για τα ερμηνευτικά ζητήματα που δύνανται να εγείρει, ωστόσο, η διάταξη βλ. *RFentiman*, *European Commentaries*, Brussels Ibis, σ. 751-752, 12-16.

⁶² Αναφορικά με την ανάγκη σαφούς και ορισμένης ρήτρας παρέκτασης, η οποία θα περιλαμβάνει και τις ενοχές από αδικοπραξία, προκειμένου να καλύπτονται και οι τελευταίες από τη διάταξη του άρθρου 31 παρ. 2, βλ. *Ι.Δεληκωστόπουλο*, *Ζητήματα*, σ. 264, 8.43.

Η ratio των διατάξεων για τη ρύθμιση της ευρωπαϊκής εκκρεμοδικίας και συνάφειας και η σημασία αυτής για την εύρυθμη λειτουργία της δικαιοσύνης στον ευρωπαϊκό χώρο, όπως αυτή αποτυπώθηκε στην απόφαση-ορόσημο του ΔΕΚ Overseas Union Insurance Limited, μεταφέρθηκε και στους λοιπούς Κανονισμούς για την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, πέραν του ΕΚ 44/2001, οι οποίοι ενσωμάτωσαν στο περιεχόμενό τους αντίστοιχες διατάξεις.

Ενώ η ρύθμιση του Κανονισμού 2201/2003, όπως και του αρχικού Κανονισμού 1347/2000, περί τήρησης της αρχής της χρονικής προτεραιότητας⁶³ στις περιπτώσεις εκκρεμοδικίας και συνάφειας βασίστηκε στην αντίστοιχη διάταξη της Σύμβασης των Βρυξελλών και του ΕΚ 44/2001 (και ήδη Κανονισμού 1215/2012)⁶⁴, όσον αφορά τα ειδικότερα κριτήρια της εκκρεμοδικίας, και συγκεκριμένα ως προς το κριτήριο της “ταυτότητας διαφοράς”, υιοθετήθηκε εν τέλει διαφορετική προσέγγιση, κυρίως λόγω των σημαντικών διαφορών που παρατηρούνταν στα επιμέρους εθνικά δίκαια των κρατών μελών στα ζητήματα που αφορούσαν στη λύση στου γάμου, ως και στην ανυπαρξία σε ορισμένα δίκαια ρυθμίσεων περί ακυρώσεως του γάμου και δικαστικού χωρισμού⁶⁵.

Ενώ, στον Κανονισμό 44/2001 εκκρεμοδικία και συνάφεια συνιστούσαν δύο διακριτές περιπτώσεις με διαφορετικές έννομες συνέπειες, καθώς η διαπίστωση της εκκρεμοδικίας οδηγούσε σε αυτοδίκαιη αναστολή της δεύτερης δίκης, ενώ η απλή συνάφεια των δύο αγωγών, στη δυνητική αναστολή εκ μέρους του δεύτερου επιληφθέντος δικαστηρίου, στον Κανονισμό 2201/2003, επιλέχθηκε η ενιαία ρύθμιση των δύο περιπτώσεων, δίχως διαφοροποιήσεις⁶⁶. Έτσι, στην πρώτη πα-

⁶³ Το δεύτερο επιληφθέν δικαστήριο αναστέλλει την ενώπιόν του διαδικασία και αναμένει έως το πρώτο αποφανθεί τελεσιδικώς για τη δικαιοδοσία του, άρθρο 19 παρ. 3, βλ. *Κιουπτσίδου - Στρατουδάκη*, ΕλλΔνη 3/2005, σ. 663-664, υπ. 63, για τον κίνδυνο εμφάνισης παρελκυστικών συμπεριφορών και καταχρηστικής άσκησης αγωγών-τορπίλη, βλ. *Αρβανιτάκης/Βασιλακάκης*, Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003, άρθρο 19, σ. 193.8. με περαιτέρω παραπομπές.

⁶⁴ Έκθεση *Borras*, 98/C 221/04, σκέψη 52.

⁶⁵ Έκθεση *Borras*, ο.π., βλ. επίσης *Αρβανιτάκης/Βασιλακάκης*, ο.π., σ. 189, 1.

⁶⁶ Άρθρο 19 παρ. 1 ΕΚ 2201/2003, “αγωγές για θέματα διαζυγίου, δικαστικού χωρισμού ή ακύρωσης γάμου”, χωρίς ειδικότερη διάκριση, προκειμένου να κρατηθούν ίσες αποστάσεις από τις επιμέρους ρυθμίσεις των εθνικών δικαίων. Η προγενέστερη ρύθμιση του ΕΚ 1347/2000 στο άρθρο 11 έκανε λόγο για “αγωγές με το ίδιο αντικείμενο και αιτία”, ρύθμιση που θεωρήθηκε ατυχής και μη απηχέισα στον πνεύμα και τον σκοπό του Κανονισμού, καθώς αναφερόταν σε ταυτότητα αντικειμένου και αιτίας, ενώ συμπεριλάμβανε και αγωγές με διαφορετικό αντικείμενο και αιτία. Η διατύπωση διορθώθηκε με το άρθρο 19 του παρόντος Κανονισμού, βλ. *Κιουπτσίδου - Στρατουδάκη*, ο.π., σ. 663,

ράγραφο του άρθρου 19 ρυθμίζεται η περίπτωση παράλληλων αγωγών διαζυγίου, ακύρωσης γάμου και δικαστικού χωρισμού, είτε πρόκειται για ταυτότητα αντικειμένου και αιτίας⁶⁷ (γνήσια εκκρεμοδικία), είτε πρόκειται για απλή συνάφεια μεταξύ τους (μη γνήσια εκκρεμοδικία)⁶⁸. Αντιθέτως, στην δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου, όπου ρυθμίζεται η περίπτωση παράλληλων αγωγών γονικής μέριμνας του ίδιου παιδιού, υιοθετείται μια πιο στενή έννοια της εκκρεμοδικίας, αυτή της περίπτωσης της ταυτότητας αντικειμένου και αιτίας, διάφορη από την προσέγγιση που επιλέχθηκε στην πρώτη παράγραφο⁶⁹, και αντίστοιχη με τη ρύθμιση του άρθρου 27 παρ 1, ΕΚ 44/2001(και ήδη άρθρο 29 παρ. 1, ΕΚ 1215/2012) αναφορικά με τη θεωρία του πυρήνα και την ταυτότητα αντικειμένου και ιστορικής αιτίας, όπως οι έννοιες αυτές αποκρυσταλλώθηκαν από τη νομολογία του ΔΕΚ⁷⁰. Η παράγραφος 2 του άρθρου 19 περιλαμβάνει όλες τις περιπτώσεις του άρθρου 1.2 του Κανονισμού⁷¹ και ενεργοποιείται σε περίπτωση που η μεταγενέστερη ασκηθείσα αγωγή αφορά στο ίδιο παιδί και ταυτίζεται με την πρώτη όσον αφορά την ιστορική αιτία και τον σκοπό, ακόμα κι αν το αίτημα της αγωγής δεν είναι επακριβώς το ίδιο⁷².

Λόγω της ιδιαίτερης φύσης των γαμικών διαφορών, ο Κανονισμός 2201/2003 ακολούθησε λύση αποκλίνουσα από αυτή που δόθηκε στα πλαίσια του πεδίου εφαρμογής του Κανονισμού

Αρβανιτάκης/Βασιλακάκης, ο.π., ειδικότερα εκθ. 7, *Shuilleabhain*, Cross Boarder Divorce Law, p.188-189, 5.06-5.07, ειδικότερα βλ. εκθ. 27 με περαιτέρω παραπομπές, βλ. επίσης για πεδίο εφαρμογής άρθρου 11 ΕΚ 1347/2000, ΑΠ 1863/2005 (περιλ.), σε ΕλλΔνη 2006, 470.

⁶⁷ Για την αντίστοιχη ρύθμιση του ελληνικού δικαίου επί παράλληλων αγωγών διαζυγίου βλ. αντί πολλών *N.Νίκας*, Νομικές Μελέτες, σ. 12, 66., βλ. και ενδεικτικά ΑΠ 420/1993 (περιλ.) σε ΕλλΔνη 1995, 341, ΑΠ 805/1996 (περιλ.) σε ΕλλΔνη 1997, 809, ΑΠ 213/1998 (περιλ.) σε ΕλλΔνη 1998, 1289.

⁶⁸ Για τον όρο “μη γνήσια εκκρεμοδικία”, βλ. *Borras*, ο.π., σκέψη 54, *Κιουπτσίδου-Στρατουδάκη*, ο.π.

⁶⁹ Στην περίπτωση των συναφών αγωγών της πρώτης παραγράφου δεν εντάσσονται οι αγωγές γονικής μέριμνας της παραγράφου 2, βλ. *Αρβανιτάκης/Βασιλακάκης*, ο.π., σ. 191, 3.

⁷⁰ Βλ. ανωτ. Α.2, ΔΕΚ, 8.12.1987, *Gubisch/Palumbo*, C-144/86, ΔΕΚ, 6.12.1994, *Tarty/Rataj*, C-406/1992.

⁷¹ Βλ. και ΔΕΚ, 9.11.2009, *Purrucker/Vallés Pérez*, C-296/2000, όπου σύμφωνα με το ΔΕΚ, λογίζεται ως δικαστήριο πρώτο επιληφθέν, και αυτό ενώπιον του οποίου ασκείται αίτηση για παροχή προσωρινής δικαστικής προστασίας.

⁷² *H.Fulchiron/C.Nourissat*, *Le nouveau droit communautaire du divorce et de la responsabilité parentale*, σ. 213,9: “*Ces questions sont autant d’objet de la demande en justice en matière de responsabilité parentale, des lors que l’objet de la demande s’entend de prétention : “ce qui est demande au juge”. Le but de l’action permet de déterminer l’objet de la demande. La cause de la demande est son fondement, sa raison d’être*”, βλ. επίσης, *Αρβανιτάκης/Βασιλακάκης*, ο.π., σ. 198,13.

44/2001 αναφορικά με το κριτήριο της ταυτότητας διαφοράς για την κατάφαση της εκκρεμοδικίας⁷³. Τον διαχωρισμό των περιπτώσεων γνήσιας εν στενή εννοία εκκρεμοδικίας και συνάφειας, όπως οι έννοιες αυτές αποδόθηκαν στις υποθέσεις *Gubisch/Palumbo* και *Tatry* αναφορικά με την ταυτότητα αντικείμενου και αιτίας της διαφοράς, επέλεξε να ακολουθήσει ο Κανονισμός 4/2009 για τις υποθέσεις διατροφής, ο οποίος απέσπασε από το πεδίο εφαρμογής του ΕΚ 44/2001 τις υποχρεώσεις διατροφής από οικογενειακές σχέσεις, σχέσεις συγγένειας εξ αίματος, γάμου ή αγχιστείας, οι οποίες, λόγω της θέσης του σε εφαρμογή, πλέον εξαιρούνται και ρητώς από τον Κανονισμό 1215/2012⁷⁴. Στα άρθρα 12 και 13 του Κανονισμού ρυθμίζονται οι περιπτώσεις εκκρεμοδικίας και συνάφειας αντίστοιχα, με διατύπωση παρόμοια, αν όχι αυτούσια, της αντίστοιχης διατύπωσης των άρθρων 27 και 28 του ΕΚ 44/2001⁷⁵ (και ήδη άρθρων 29 και 30 του ΕΚ 1215/2012). Ρυθμίζεται, επομένως, η υποχρέωση αναστολής του δεύτερου επιληφθέντος δικαστηρίου, σε περίπτωση εκκρεμής αγωγής με το ίδιο αντικείμενο και αιτία (άρθρο 12), και η δυνητική αναστολή σε περίπτωση απλής συνάφειας των δύο αγωγών (άρθρο 13) με σκοπό την ταχεία περάτωση της

⁷³ Τον Ιούνιο του 2019 εξεδόθη ο νέος Κανονισμός (ΕΕ) 2019/1111 της 25ης Ιουνίου 2019 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας, και για τη διεθνή απαγωγή παιδιών, με έναρξη ισχύος την 1^η Αυγούστου 2022 και ο οποίος πρόκειται να αντικαταστήσει τον ισχύοντα σήμερα ΕΚ 2201/2003. Στο άρθρο 20 του νέου αυτού νομοθετήματος προβλέπεται ότι: 1. *Αν έχουν ασκηθεί αγωγές για θέματα διαζυγίου, δικαστικού χωρισμού ή ακύρωσης γάμου μεταξύ των αυτών διαδίκων ενώπιον δικαστηρίων διαφορετικών κρατών μελών, το δικαστήριο που επελήφθη δεύτερο αναστέλλει αυτεπαγγέλτως τη διαδικασία του μέχρι να διαπιστωθεί η διεθνής δικαιοδοσία του δικαστηρίου που επελήφθη πρώτο.* 2. *Εκτός εάν η διεθνής δικαιοδοσία ενός εκ των δικαστηρίων βασίζεται αποκλειστικά στο άρθρο 15, όταν έχουν ασκηθεί αγωγές για θέματα γονικής μέριμνας ενός παιδιού, με το ίδιο αντικείμενο και την ίδια αιτία, ενώπιον δικαστηρίων διαφόρων κρατών μελών, το δικαστήριο που επελήφθη δεύτερο αναστέλλει αυτεπαγγέλτως τη διαδικασία του μέχρι να διαπιστωθεί η διεθνής δικαιοδοσία του δικαστηρίου που επελήφθη πρώτο.* 3. *Όταν διαπιστωθεί η δικαιοδοσία του δικαστηρίου που επελήφθη πρώτο, κάθε δικαστήριο που επιλαμβάνεται μεταγενέστερα οφείλει να διαπιστώσει την έλλειψη δικαιοδοσίας του υπέρ του δικαστηρίου που επελήφθη πρώτο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο διάδικος που κίνησε τη διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου που επιλαμβάνεται μεταγενέστερα μπορεί να κινήσει την εν λόγω διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου που επελήφθη πρώτο.* 4. *Όταν επιλαμβάνεται υπόθεσης δικαστήριο κράτους μέλους στο οποίο παρέχεται αποκλειστική διεθνής δικαιοδοσία δυνάμει αποδοχής της διεθνούς δικαιοδοσίας κατά τα αναφερόμενα στο άρθρο 10α, κάθε δικαστήριο άλλου κράτους μέλους αναστέλλει τη διαδικασία έως ότου το δικαστήριο το οποίο επελήφθη βάσει της συμφωνίας ή της αποδοχής κηρύξει εαυτό αναρμόδιο βάσει της συμφωνίας ή της αποδοχής.* 5. *Όταν και στον βαθμό που το δικαστήριο διαπιστώσει ότι έχει αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία βάσει αποδοχής της αρμοδιότητας όπως αναφέρεται στο άρθρο 10, κάθε δικαστήριο άλλου κράτους μέλους κηρύσσει εαυτό αναρμόδιο υπέρ του εν λόγω δικαστηρίου.* Στο ζήτημα της εκκρεμοδικίας όπως προκύπτει από τις σχετικές διατάξεις, ο νέος Κανονισμός δεν προβλέπει σημαντικές διαφοροποιήσεις, καθώς διατηρεί στην παράγραφο 1 την ευρεία αναφορά σε αγωγές διαζυγίου, δικαστικού χωρισμού και ακύρωσης γάμου, παραμένοντας στο πνεύμα του προϊσχύοντος Κανονισμού, ενώ διακρίνει περαιτέρω τις περιπτώσεις των άρθρων 15 (προσωρινή προστασία) και 10^α (θεμελίωση αποκλειστικής δωσιδικίας στις δικαιοδοτικές βάσεις που αναφέρονται στο εν λόγω άρθρο).

⁷⁴ Άρθρο 1 παρ. 2 περ. 3 ΕΕ 1215/2012, ενώ στον ΕΚ 44/2001 οι υποχρεώσεις από διατροφή εντάσσονταν στο πεδίο εφαρμογής του τελευταίου.

⁷⁵ Για τη σχέση του ΕΚ 4/2009 και τον ΕΚ 44/2001 βλ. *Μουσταίρα*, ΕΠολΔ 6/2011, σ. 709 επ.

αντιδικίας⁷⁶. Το ανωτέρω μοντέλο του Κανονισμού Βρυξέλλες I, επέλεξε να ακολουθήσει και ο Κανονισμός 650/2012 για τις κληρονομικές σχέσεις⁷⁷ και το ευρωπαϊκό κληρονομητήριο⁷⁸, παρά τις αντιρρήσεις που έχουν διατυπωθεί αναφορικά με τη συμβατότητα της φύσεως των υποθέσεων του Κανονισμού, ως υποθέσεις εκουσίας δικαιοδοσίας, σε σχέση με τους ειδικότερους όρους που χρησιμοποιούνται στο περιεχόμενο των διατάξεων (π.χ. ενάγων, αγωγή, κοινοποίηση/επίδοσης)⁷⁹.

.....

Η Ένωση με το παράγωγο δίκαιό της θέτει ως πρωταρχικό στόχο την εύρυθμη λειτουργία της δικαιοσύνης, γεγονός που οδήγησε το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στην έκδοση μιας σειράς αποφάσεων, που στόχο είχαν να διευρύνουν όσο το δυνατόν περισσότερο την έννοια της εκκρεμοδικίας, προκειμένου να αποφευχθεί ο κίνδυνος έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων, που συνιστά εμπόδιο στους σκοπούς των Κανονισμών. Η ευρεία, ωστόσο, αυτή σύλληψη του αντικείμενου της διαφοράς, είχε ως αποτέλεσμα την εκδήλωση παρελκυστικών συμπεριφορών εκ μέρους των διαδίκων, πρόβλημα που επιδίωξε να καταπολεμήσει ο Κανονισμός Βρυξέλλες Ia με νέες διατάξεις. Η πλειοψηφία των ευρωπαϊκών Κανονισμών, φάνηκε να “εμπιστεύεται” τις ρυθμίσεις που πρώτη εγκαινίασε η Σύμβαση των Βρυξελλών, και με εξαίρεση τον Κανονισμό 2201/2003, σήμερα η ευρωπαϊκή εκκρεμοδικία διαπνέεται από το πνεύμα που χάραξε η πρώτη αυτή νομολογία του ΔΕΚ στις αποφάσεις της Gubisch/Palumbo και Tatry.

Το ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο, ωστόσο, βρίσκεται συνεχώς μπροστά σε νέες προκλήσεις: η παρακώληση της δικαιοδοτικής διαδικασίας θα αποτελεί πάντοτε εργαλείο του πολυμήχανου διαδίκου, ο οποίος, εκμεταλλευόμενος τις ρυθμίσεις του ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου, καταφέρνει να διαιωνίζει την αντιδικία και να αποδυναμώνει τον αντίδικό του. Ένα από τα κενά αυτά εντοπίζεται στην κατά κανόνα εξαίρεση της διαιτησίας από το πεδίο εφαρμογής των ευρωπαϊκών Κανονισμών.

⁷⁶ Σ.Σταματόπουλος, ΕΠολΔ 2009, 3.4.

⁷⁷ Οι κληρονομικές σχέσεις ρητά εξαιρούνται από τον ΕΚ 44/2001 (άρθρο 1 παρ. 2 περ. α) και μετέπειτα από τον ΕΕ 1215/2012 (άρθρο 1 παρ. 2 περ. στ). Για τον ΕΕ 650/2012 βλ. αντί πολλών Α.Μ.Πίγου, Αρμ 3/2014, σ. 393 επ., και Ε.Ποδηματά, Το ευρωπαϊκό κληρονομητήριο κατά τον Κανονισμό (ΕΕ) 650/2012 (της 04.07.2012), σε Αρμ 3/2014, σ. 424 επ.

⁷⁸ Για ad hoc μεταφορά των διατάξεων του ΕΚ 44/2001, Α.Μ.Πίγου, ο.π., σ. 413-414, βλ. και ειδικότερα εκθ. 139.

⁷⁹ ο.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Διαιτησία και εκκρεμοδικία στο ευρωπαϊκό δικονομικό διεθνές δίκαιο

Α. Διαιτησία και ευρωπαϊκοί Κανονισμοί

Η άσκηση δικαιοδοτικού έργου από τα πολιτειακά όργανα που έχουν ταχθεί γι' αυτόν⁸⁰, ήτοι τα τακτικά δικαστήρια που συγκροτούνται από δικαστικούς λειτουργούς, καλείται δικαστική λειτουργία⁸¹. Παράλληλα με τα πολιτειακά δικαστήρια, η διαιτησία, η οποία επίσης αποτελεί άσκηση δικαιοδοσίας, όχι όμως από τα εκάστοτε πολιτειακά όργανα, αλλά από τους διαιτητές, αποτελεί έννοια συνάλληλη της δικαστικής εξουσίας, με την έννοια ότι ό,τι ανήκει στην πρώτη, αποσπάται από τη δεύτερη και το αντίστροφο⁸².

Παρά τις θεμελιώδεις διαφορές κρατικής δικαιοδοσίας και διαιτησίας, και την αποκλειστική θεμελίωση της δεύτερης στη συμφωνία των μερών, τακτικά και διαιτητικά δικαστήρια συμβαίνει να συμπλέκονται κατά την διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης, γεγονός που προκαλεί σύγχυση αναφορικά με το ποιά κρίση προηγείται. Σύμφωνα με τα όσα εκτέθηκαν στο πρώτο Κεφάλαιο της παρούσας, η Ένωση με το παράγωγο δίκαιό της, εντόπισε από νωρίς το ζήτημα αυτό και θέσπισε σχετικές διατάξεις προς αντιμετώπισή του⁸³. Έτσι, κατά κανόνα, η σύγκρουση δικαιοδοσιών στο ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο λύεται υπέρ του “πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου” της “αυτής διαφοράς”, με την ερμηνεία που έχει αποδοθεί στις έννοιες αυτές διαχρονικά από το δικαστήριο.

⁸⁰ Στην ελληνική συνταγματική έννομη τάξη η άσκηση δικαιοδοτικού έργου απονέμεται στους δικαστικούς λειτουργούς με το άρθρο 87 Ι Σ., βλ. επίσης άρθρα 64 επ. του γαλλικού συντάγματος, *Constitution de la République française* και άρθρα 92 επ. του γερμανικού συντάγματος, *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*.

⁸¹ Μητσόπουλος, Πολιτική Δικονομία, σ. 65, βλ. επίσης και Κουσουλής, Δίκαιο της Διαιτησίας, σ.1-2.

⁸² Κουσουλής, ο.π., βλ. επίσης και Russel/Walton, Russel on the law of Arbitration, σ.66, “When we come to the arbitration clause, the matter is free from doubt. The arbitrator is to have the power (with certain exceptions not including the certificates in question) to open up, review and revise, among other things, any certificate and to treat the matter before him as if no certificate had been given”.

⁸³ Βλ. ανωτ. Κεφ. 1.

Ωστόσο, ενώ το ίδιο το πρωτογενές δίκαιο της Ένωσης, θέτει ως στόχο του την προώθηση των εναλλακτικών μορφών επίλυσης διαφορών⁸⁴, ήδη από τη ΣυμβBρ, η διαιτησία αποκλείστηκε από το πεδίο εφαρμογής της⁸⁵. Την κατεύθυνση, αυτή ακολούθησε ο ΕΚ 44/2001⁸⁶, και επιβεβαίωσε μια σειρά αποφάσεων του Δικαστηρίου⁸⁷. Στις περιπτώσεις, επομένως, που το κύριο αντικείμενο της διαφοράς αφορά στη διαιτησία, ο Κανονισμός δεν τυγχάνει εφαρμογής, ήτοι δεν τυγχάνουν εφαρμογής και οι διατάξεις αυτού για την εκκρεμοδικία και τη συνάφεια. Κατ' επέκταση, δεν τυγχάνει εφαρμογής καταρχήν η αρχή της χρονικής προτεραιότητας υπέρ του πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου.

Η εξαίρεση της διαιτησίας από τον Κανονισμό, και ταυτόχρονα ο κίνδυνος παράλληλης διεξαγωγής της δίκης ενώπιον πολιτειακού και διαιτητικού δικαστηρίου, δίχως την ύπαρξη ενός σταθερού και αποτελεσματικού μηχανισμού αντιμετώπισης αυτής της περίπτωσης “εκκρεμοδικίας”, είχε ως αποτέλεσμα την εκδήλωση καταχρηστικών και παρελκυστικών συμπεριφορών εκ μέρους των διαδίκων, οι οποίοι προκειμένου να καθυστερήσουν, ακόμη και να παραλύσουν πλή-

⁸⁴ Άρθρο 81.2.ζ ΣΛΕΕ, για την ένταξη της διαιτησίας στους εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης διαφορών, βλ. *Green Paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law*, 19.04.2002 COM(2002) 196 final, ειδικ. εκθ.2, σχετικά βλ. και *Κ.Βουλγαράκης*, Η διαιτησία υπό το φως της ευρωπαϊκής επιρροής στο δικονομικό δίκαιο, σ. 20-23.

⁸⁵ Άρθρο 1, περ. 4.

⁸⁶ Λόγω της ιδιαίτερης φύσης της διαιτησίας και της ρύθμισης της από άλλα νομοθετικά κείμενα, όπως η Σύμβαση της Νέας Υόρκης, βλ. *van Houtte*, *Arbitration International*, 21/4/2003, σ.511-512, *Ι.Δεληκωστόπουλος*, *Ζητήματα*, σ.46-47, ΔΕΚ 25-07-1991, *Marc Rich and Co*, C-190/89, σκ. 17-18.

⁸⁷ ΔΕΚ 25-07-1991, *Marc Rich and Co AG/Societa italiana impianti pa*, C-190/89, σκ. 29, εάν το κύριο αντικείμενο της δίκης αφορά στη διαιτησία, τότε τυχόν παρεμπόδιοντα ζητήματα δεν δικαιολογούν την εφαρμογή της Συμβάσεως/ΔΕΚ 17-11-1998, *Van Uden*, C-391/95, σκ.31-33, τα ασφαλιστικά μέτρα δεν σκοπούν στην έναρξη της διαδικασίας διαιτησίας, αλλά στη διασφάλιση των δικαιωμάτων των μερών, και διά τούτο λαμβάνονται παράλληλα με τη διαδικασία διαιτησίας, εμπόδιον, επομένως, στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού, λόγω της φύσεως των δικαιωμάτων που διασφαλίζουν/ΔΕΚ 10-02-2009, *West Tankers*, C-185/07, σκ.29-32, Αντι-αγωγική διαταγή (*anti-suit injunction*) που εκδόθηκε λόγω ύπαρξης συμφωνίας διαιτησίας, ναι μεν καταρχήν δεν εμπόδιε στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού, καθώς το κύριο αντικείμενο της διαφοράς αφορά στη διαιτησία, έχει, ωστόσο, επίπτωση στην άσκηση της δικαιοδοτικής λειτουργίας, ενώπιον του αρμόδιου τακτικού πολιτειακού δικαστηρίου, οπότε και ο Κανονισμός τυγχάνει εφαρμογής, για τη συμβατότητα της αντι-αγωγικής διαταγής με τον Κανονισμό βλ. αναλυτικά κατωτ. ενοτ. Β2ii.

πως την διαιτητική διαδικασία, κατέφευγαν στα πολιτειακά δικαστήρια προκειμένου να επιληφθούν της ίδιας διαφοράς⁸⁸. Ωστόσο, παρά τις έντονες και μακρόχρονες διαβουλεύσεις⁸⁹, ο νέος Κανονισμός 1215/2012 επέλεξε να διατηρήσει την εξαίρεση της διαιτησίας από το πεδίο εφαρμογής του⁹⁰, προσθέτοντας την αιτιολογική σκέψη 12 αναφορικά με τη δυνατότητα ελέγχου του κύρους της διαιτητικής συμφωνίας από τα πολιτειακά δικαστήρια και περαιτέρω παραπομπή στα επιμέρους εθνικά δίκαια των κρατών μελών, μια προσθήκη που ναι μεν δεν επέλυσε το ζήτημα των παράλληλων διαδικασιών ενώπιον διαιτητικού και πολιτειακού δικαστηρίου, σκιαγράφησε, ωστόσο, για πρώτη φορά την αλληλεπίδραση μεταξύ τους⁹¹.

Β. Σύγκρουση δικαιοδοσίας μεταξύ πολιτειακού και διαιτητικού δικαστηρίου

1. Η αρχή competence-competence και η σημασία της για την έναρξη και συνέχιση της διαιτητικής δίκης

Θεμελιώδη αρχή της διαιτητικής δίκης αποτελεί η εξουσία των διαιτητών να αποφαινούνται για τη δικαιοδοσία τους. Η αρχή της competence-competence⁹² εξυπηρετεί καταρχήν την ανεξαρτησία της διαιτητικής διαδικασίας από την παρέμβαση και εμπλοκή των τακτικών δικαστηρίων στο πρώιμο στάδιο ελέγχου του κύρους της διαιτητικής συμφωνίας, είναι δε θεμελιώδης για

⁸⁸ Η εξαίρεση της διαιτησίας από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού αίρεται σε περίπτωση που η εγκυρότητα της διαιτητικής ρήτηρας εμφανίζεται ως προδικαστικό ζήτημα σε διαφορά που εμπίπτει στις διατάξεις του Κανονισμού, βλ. *West Tankers*, σκ.26. Η δυνατότητα αυτή των πολιτειακών δικαστηρίων αποτυπώθηκε ρητώς στον Κανονισμό 1215/2012, βλ. Αιτιολογική έκθεση, αρ. 12.3, για τον έλεγχο του κύρους της συμφωνίας διαιτησίας από τα πολιτειακά δικαστήρια βλ. αναλυτικά κατωτ. εκθ. 87,91.

⁸⁹ Για τις προτάσεις επίλυσης του ζητήματος και εναρμόνισης της διαιτησίας με τη λειτουργία του Κανονισμού βλ. *van Houtte*, ο.π. σ. 516-521, *Κ.Βουλγαράκης*, ο.π. σ. 40-48, *Σ.Μακρής*, Το ευρωπαϊκό αστικό δικονομικό δίκαιο μπροστά σε νέες προκλήσεις, ΕΠολΔ 4/2010, σ. ενοτ.7.

⁹⁰ Άρθρο 1 παρ. 2 περ. δ.

⁹¹ *Π.Αρβανιτάκης*, Αρμ 2013, σ. 2064-2065, βλ. επίσης *T. C. Hartley*, *International and Comparative Law Quarterly*, σ.14-15.

⁹² Αποδίδεται συχνά και με τον γαλλικό όρο *compétence de la compétence* και τον γερμανικό όρο *Kompetenz-Kompetenz*, *ILA Report on Lis Pendens 2009*, σ. 23 (ii). βλ. *Κ.Καλαβρός*, *Διεθνής Εμπορική Διαιτησία I*, άρθρο 16, σ.237-239, 1-3, *Born*, I, σ. 853-855, Α.

την έναρξη και συνέχιση της διαιτητικής δίκης, και κατ' επέκταση την προστασία της συμφωνίας των μερών για υπαγωγή της διαφοράς στη διαιτησία, καθώς δίχως αυτή, η ένσταση αναρμοδιότητας θα ελέγχεται μόνο από τα τακτικά δικαστήρια⁹³. Μολονότι η αρχή της competence-competence γίνεται κατά κανόνα διεθνώς αποδεκτή⁹⁴, ο μη ενιαίος τρόπος με τον οποίο αυτή αποτυπώνεται στα επιμέρους εθνικά δίκαια των κρατών μελών, και κυρίως λόγω της ανυπαρξίας ομοιόμορφης ρύθμισης αναφορικά με τη σχέση διαιτητικών και πολιτειακών δικαστηρίων, έχει ως αποτέλεσμα στην πρακτική της εκδήλωση να μη βρίσκει καθολικής εφαρμογής.

Θετική και αρνητική εκδήλωση της competence-competence

Η competence-competence υπό τη θετική της εκδοχή, έχει την έννοια ότι το διαιτητικό δικαστήριο αποφαινεται επί της δικαιοδοσίας του χωρίς να πρέπει να αναστείλει την επ' αυτού διαδικασία σε περίπτωση που το κύρος της διαιτητικής ρήτηρας εξετάζεται παράλληλα και από πολιτειακό δικαστήριο⁹⁵. Η αρχή, στην αρνητική της μορφή υποδηλώνει την προτεραιότητα του διαι-

⁹³ N.Erk, σ.25, βλ. επίσης Reisman/Craig/Park/Paulisson, σ.652, "It is not the law that arbitrators, if their jurisdiction is challenged or questioned, are bound immediately to refuse to act until their jurisdiction has been determined by some court which has power to determine it finally".

⁹⁴ Άρθρα 2(III) και 5(I) Σύμβασης της Νέας Υόρκης, άρθρο 16 Πρότυπου Νόμου UNCITRAL, άρθρο 6 παρ. 3 ICC Rules 2012, άρθρο 887 παρ. 2 ΚΠολΔ, άρθρο 1040 ΖΠΟ, άρθρο 1465 CPC, άρθρο 30 English Arbitration Act 1996.

⁹⁵ Κ.Βουλγαράκης, ο.π., σ. 57, Το πολιτειακό δικαστήριο καλείται υπό την έννοια αυτή να κρίνει επί του κύρους της διαιτητικής ρήτηρας σε περίπτωση ένστασης υπαγωγής της διαφοράς στη διαιτησία ή αναγνωριστικής αγωγής περί του κύρους της διαιτητικής ρήτηρας, σε κάθε περίπτωση από τα διεθνή κείμενα προβλέπεται η υποχρέωση του πολιτειακού δικαστηρίου να παραπέμψει τη διαφορά στη διαιτησία σε περίπτωση που η ρήτρα διαιτησίας είναι έγκυρη, βλ. χαρακτηριστικά άρθρο 3 ΣΝΥ, άρθρο 8.2 Πρότυπος Νόμος UNCITRAL. Στο ελληνικό δίκαιο, για τις υποθέσεις εσωτερικής διαιτησίας, τυγχάνουν εφαρμογής τα άρθρα 263 και 264 ΚΠολΔ για την ένσταση υπαγωγής της διαφοράς στη διαιτησία, ενώ στην περίπτωση της διεθνούς εμπορικής διαιτησίας με έδρα την Ελλάδα εφαρμόζεται το άρθρο 8 του ν.2735/1999, βλ. αναλυτικά για τον έλεγχο της συμφωνίας διαιτησίας από τα ελληνικά δικαστήρια, Κ.Μακρίδου, σε Διαιτησία 3/2018, σ. 316 επ., Ι.Φιλιώτης, ΕΠολΔ 4-5/2015, 506 επ., 5-19, βλ. επίσης Σ.Κουσουλής, ο.π., σ.53, 57-59, Κ.Καλαβρός, ο.π, άρθρο 8 σ.111-125, Σ.Σταματόπουλος, ΕΠολΔ 6/2008, 2.5. Για το άρθρο 16 UNCITRAL, βλ. επίσης NetSys Technology Group AB v. Open Text Corp (1999), όπου το Δικαστήριο του Οντάριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 16 του Πρότυπου Νόμου και για λόγους ασφάλειας δικαίου και οικονομίας της δίκης, ανέστειλε την ενώπιόν του διαδικασία (stay of proceedings) έως ότου το διαιτητικό δικαστήριο αποφανθεί περί της αρμοδιότητάς του, ομοίως και Moscow City Court (13-12-1994), αδημ., όπου το Δικαστήριο της Μόσχας, κατ' εφαρμογή του αρ-

τητικού δικαστηρίου, ως εκφράζον τη βούληση των μερών περί υπαγωγής της διαφοράς στη διαιτησία, να αποφανθεί πρώτο για τη δικαιοδοσία του, οπότε και περαιτέρω την υποχρέωση του εθνικού δικαστή να παραπέμψει τη διαφορά στη διαιτησία⁹⁶.

Η καθολική αποδοχή, ωστόσο, της αρχής της competence-competence δεν αποκλείει εξαρχής την εμπλοκή των πολιτειακών δικαστηρίων, καθώς, ο εθνικός δικαστής διατηρεί το δικαίωμά του, είτε να ελέγξει τη ρήτρα διαιτησίας⁹⁷ ως προς το κύρος της, είτε να προχωρήσει στην εξέταση της ουσίας της διαφοράς, σε περίπτωση που είτε κρίνει τη διαιτητική ρήτρα ως άκυρη, είτε δεν προταθεί ενώπιόν του εγκαίρως⁹⁸ ένσταση υπαγωγής της διαφοράς στη διαιτησία (*exceptio arbitri*).

Σε ένα πρώτο επίπεδο σύγκρουσης, επομένως, διαιτητικά και πολιτειακά δικαστήρια “συναντώνται” καταρχήν σε περίπτωση υπαγωγής της διαφοράς στα τακτικά δικαστήρια, κατά το πρώτο στάδιο ελέγχου της δικαιοδοσίας των τελευταίων. Στην περίπτωση, αυτή, ενώ η αρχή της competence-competence, στην απόλυτη εκδοχή της, θα σήμαινε και αυτεπάγγελτη αναρμοδιότητα

θρου 16 του Πρότυπου Νόμου, απέρριψε έφεση (appeal) του διαδίκου κατά της αποφάσεως του διαιτητικού δικαστηρίου που έκρινε εαυτό αναρμόδιο, καθώς κατά τους ισχυρισμούς του, το διαιτητικό δικαστήριο ορθώς άσκησε την αρμοδιότητά του να κρίνει περί της δικαιοδοσίας του, οπότε και περαιτέρω έλεγχος αυτής τυγχάνει αντίθετος στη φύση της ανωτέρω διάταξης, αμφότερες σε *Alvarez h. c., Kaplan N., Rivkin D.W.*, σ.173-176.

⁹⁶ Το μοντέλο αυτό εμφανίζεται στον γαλλικό κώδικα πολιτικής δικονομίας (άρθρο 1448 CPC), σύμφωνα με τον οποίο εάν η διαδικασία έχει ξεκινήσει ενώπιον του διαιτητικού δικαστηρίου, τα πολιτειακά δικαστήρια δεν ελέγχουν καν *prima facie* το κύρος της διαιτητικής συμφωνίας, παρά κηρύσσουν απευθείας εαυτόν αναρμόδιο κατά πλήρη προτεραιότητα της competence-competence: “*Lorsqu'un litige relevant d'une convention d'arbitrage est porté devant une juridiction de l'Etat, celle-ci se déclare incompétente sauf si le tribunal arbitral n'est pas encore saisi et si la convention d'arbitrage est manifestement nulle ou manifestement inapplicable. La juridiction de l'Etat ne peut relever d'office son incompétence.*”, βλ. *G.Born*, I, σ. 902, *Erk*, ο.π., σ. 30-31.

⁹⁷ Η δυνατότητα αυτή του εθνικού δικαστή σκιαγραφείται και στον Κανονισμό, αιτιολογική σκέψη 12.

⁹⁸ Για τον χρόνο έγερσης της ένστασης υπαγωγής της διαφοράς στη διαιτησία βλ. *G.Born*, I, σ. 971 επ., *A.Kubas/A.Trzaska*, σε *Interaction of Arbitration and Courts*, σ. 140-141, 7.03, για περαιτέρω παραπομπές για γερμανικό, γαλλικό και βρετανικό δίκαιο βλ. *Erk*, ο.π., σ. 82-84. Για το νομότυπο και εμπρόθεσμο της προβολής ένστασης υπαγωγής διαφοράς σε διαιτησία κατά το ελληνικό δίκαιο βλ. *Μακρίδου*, σε *Διαιτησία 3/2018*, ΠΑ,Β, *Η ίδια*, σε *Κεραμέα/Κονδύλη/Νίκα*, άρθρο 263, σ. 545-546, *Ν.Νίκας*, *Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας*, σ. 389, 21, από τη νομολογία ενδεικτικά ΑΠ 905/1982, ΝΟΜΟΣ, ΕφΑΘ 3785/1985, ΝΟΜΟΣ, ΕφΛαρ 59/2003, ΝΟΜΟΣ, ΕφΠειρ 37/2010, σχόλιο: *Ι.Δεληκωστόπουλος*, *ΕλλΔνη* 6/2012, σ. 1607-1610, ΠΠρΤριπ 31/1994, ΝΟΜΟΣ με περαιτέρω παραπομπές σε νομολογία για την έννοια της “πρώτης συζήτησης”.

των κρατικών δικαστηρίων, τόσο η Σύμβαση της Νέας Υόρκης (άρθρο 2 παρ.3), όσο και ο Πρότυπος Νόμος UNCITRAL (άρθρο 8) θέτουν την παραπομπή της διαφοράς στη διαιτησία υπό την αίρεση της εγκυρότητας της διαιτητικής συμφωνίας⁹⁹. Τόσο από τα διεθνή κείμενα, όσο και από τα εθνικά δίκαια¹⁰⁰, προβλέπεται μια “ανεκτή” παρέκκλιση από την αρχή της competence-competence και παρέχεται η δυνατότητα στον εθνικό δικαστή, σε περίπτωση που προταθεί ενώπιόν

⁹⁹ Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τη Διεθνή Εμπορική Διαιτησία (European Convention on International Commercial Arbitration 1961, γνωστή και ως Σύμβαση της Γενεύης του 1961), στο άρθρο 5 παρ. 3 αποτυπώνεται η εξουσία των διαιτητών να αποφαινόνται επί της δικαιοδοσίας τους, ανεξάρτητα με το αν αυτή αμφισβητείται παράλληλα ενώπιον κρατικού δικαστηρίου (*Subject to any subsequent judicial control provided for under the lex fori, the arbitrator whose jurisdiction is called in question shall be entitled to proceed with the arbitration, to rule on his own jurisdiction and to decide upon the existence or the validity of the arbitration agreement or of the contract of which the agreement forms part*). Στο άρθρο 6 παρ. 2 περαιτέρω προβλέπει την εξουσία του εθνικού δικαστή πριν την έναρξη της διαιτητικής διαδικασίας να ελέγξει το κύρος της συμφωνίας διαιτησίας, ενώ διακρίνει στην παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου την περίπτωση που το διαιτητικό δικαστήριο έχει ήδη συγκροτηθεί, οπότε και το κρατικό δικαστήριο οφείλει σε κάθε περίπτωση α αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία έως το διαιτητικό δικαστήριο αποφανθεί επί της δικαιοδοσίας του (*Where either party to an arbitration agreement has initiated arbitration proceedings before any resort is had to a court, courts of Contracting States subsequently asked to deal with the same subject-matter between the same parties or with the question whether the arbitration agreement was non-existent or null and void or had lapsed, shall stay their ruling on the arbitrator's jurisdiction until the arbitral award is made, unless they have good and substantial reasons to the contrary*).

¹⁰⁰ Στο γερμανικό δίκαιο, το κρατικό δικαστήριο οφείλει να παραπέμψει τη διαφορά στη διαιτησία, αφού πρώτα ελέγχει την εγκυρότητα της διαιτητικής συμφωνίας (άρθρο 1032 παρ. 1 ZPO), χωρίς να παρακωλύεται η έναρξη ή συνέχιση της διαιτητικής διαδικασίας (παρ. 3 ανωτ.). Ίδια προσέγγιση ακολουθεί και το αγγλικό δίκαιο, όπου ο κρατικό δικαστήριο οφείλει να αναστείλει (stay) την ενώπιόν του διαδικασία έως την έκδοση διαιτητικής απόφασης (άρθρο 9 παρ. 1 1996 Arbitration Act), εκτός και αν η διαιτητική συμφωνία είναι άκυρη (παρ. 3 ανωτ.), ενώ ο κρατικό δικαστήριο δύναται να εξετάσει ζήτημα που υπάγεται στη συμφωνία διαιτησίας, μόνο εάν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 32. Διαφοροποίηση εμφανίζει ο γαλλικός Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, βλ. ανωτ. εκθ. 88. Στην ελληνική έννομη τάξη στις υποθέσεις που άπτονται του ν.2735/1999 για τη διεθνή εμπορική διαιτησία με έδρα την Ελλάδα τυγχάνει εφαρμογής το άρθρο 8 του νόμου. Στην περίπτωση της αμιγώς εσωτερικής διαιτησίας, το δικαστήριο, προκειμένου να παραπέμψει τη διαφορά στη διαιτησία, οφείλει να ελέγξει το κύρος της διαιτητικής συμφωνίας, και αν κρίνει αυτή έγκυρη, οφείλει να παραπέμψει στη διαιτησία, άλλως ιδρύεται λόγος αναιρέσεως κατ' άρθρο 559 αρ. 4 ΚΠολΔ. βλ. Ν.Νίκας, Νομικές Μελέτες, σ. 373 επ., παρ. 105, ΓΠ, Κ.Καλαβρός, Θεμελιώδη ζητήματα του δικαίου της διαιτησίας, σ. 249, Κ.Μακρίδου, σε Διαιτησία 3/2018, ΙΙΙ, βλ. επίσης ενδεικτικά από τη νομολογία ΑΠ 1043/1998 (περιλ.) σε ΕλλΔνη 7/1998, σ. 1562, ΑΠ 1400/2008 (περιλ.) σε ΕλλΔνη 5/2009, σ. 1357-1359, ΑΠ 45/2013 (περιλ.), σε ΕλλΔνη 4/2013, σ.1017-1019, σχόλιο: Σ.Πανταζόπουλος, ΕφΑθ 8636/1999 (περιλ.) σε ΕλλΔνη 2/2000, σ. 469-470. Για τον αναιρετικό έλεγχο της μη παραπομπής της υπόθεσης στη διαιτησία, βλ. αντί πολλών Κ.Καλαβρός,

του νομότυπα και εμπρόθεσμα κατά τη *lex fori*, ένσταση υπαγωγής της διαφοράς στη διαιτησία, να ελέγξει το κύρος αυτής, προκειμένου να αποφανθεί για τη δικαιοδοσία του. Στο στάδιο αυτό, επομένως, είναι δυνατό δύο δικαστήρια, κρατικό και διαιτητικό, να αποφαινούνται παράλληλα για το κύρος της συμφωνίας διαιτησίας¹⁰¹.

Η εξουσία κρίσης των διαιτητών, σ. 262-269, όπου διακρίνει την περίπτωση που η παραπομπή στη διαιτησία συνεπάγεται την έλλειψη δικαιοδοσίας των δικαστηρίων (κρατούσα), οπότε και υπάγεται στο άρθρο 559 αρ. 4 και στην περίπτωση που οδηγεί σε απαράδεκτο (559 αρ. 14). Υπέρ του 559 αρ. 14 ο *Ι.Δεληκωστόπουλος*, σε *Οι δικονομικοί λόγοι αναίρεσης*, σ.165-167, 110-112. Η παραπεμπτική οριστική απόφαση του κρατικού δικαστηρίου επί του κύρους της διαφοράς διαιτησίας αναπτύσσει δεδουλευμένο κατ' άρθρο 322 παρ. 1 αρ. β και το παρεμπιπτόντως κριθέν ζήτημα της εγκυρότητας της συμφωνίας των μερών αναπτύσσει δεδουλευμένο ως προδικαστικό ζήτημα κατ' άρθρο 331 ΚΠολΔ, βλ. *Σ.Κουσουύλης*, ο.π., σ. 52, 57-58, *Κ.Καλαβρός*, ο.π. σ. 255-257. Ζήτημα ανέκυψε στην ελληνική έννομη τάξη αναφορικά με τη δυνατότητα άσκησης αναγνωριστικής αγωγής για το κύρος της συμφωνίας διαιτησίας πριν ή μετά την έναρξη της διαιτητικής δίκης. Η νομολογία τάσσεται υπέρ μιας τέτοιας δυνατότητας, καθώς, δεδομένου ότι σε κάθε περίπτωση η διαιτητική απόφαση υπόκειται στον έλεγχο των πολιτικών δικαστηρίων με αγωγή ακύρωσης, οπότε η άσκηση αναγνωριστικής αγωγής αίρει εκ των προτέρων την αβεβαιότητα σχετικά με το κύρος της διαιτητικής συμφωνίας και προλαμβάνει την έναρξη ή συνέχιση μιας αντιδικίας, που εν τέλει θα ακυρωθεί, εκτός κι αν το διαιτητικό δικαστήριο έχει ήδη αποφανθεί επί της δικαιοδοσίας του, βλ. *Σ.Κουσουύλης*, ο.π. σ. 56, 64-65, ΑΠ 403/1989 ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1040/1990 ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1219/2014 ΝΟΜΟΣ, ΕφΝαυπλ 16/1990 σε ΕλλΔνη 6/1991, σ. 1322-1324. Αντίθετο εμφανίζεται μεγάλο μέρος της θεωρίας, θεωρώντας την προσέγγιση αυτή “επικίνδυνη”, καθώς δύναται να οδηγήσει σε παρελκυστικές συμπεριφορές και αντιφατικές κρίσεις, ενώ αντίκειται πλήρως στη συμφωνία των μερών να υπαγάγουν τη διαφορά στη διαιτησία βλ. *Α.Φουστούκος*, σε *Κεραμέα/Κονδύλη/Νίκα*, άρθρο 887, σ. 1672, 6 με περαιτέρω παραπομπές, βλ. επίσης *Ν.Νίκας*, *Νομικές Μελέτες*, ο.π., *Κ.Μακρίδου*, σε *Διαιτησία 3/2018*, ΙΙΙ, εκθ. 39-50, *Γ.Διαμαντόπουλος*, με παραπομπές σε *Ν.Νίκα*, *Ερανισμοί και Ανταποδόσεις Θέμιδος*, σ. 335-336.

¹⁰¹ Η παρεμβολή των πολιτειακών δικαστηρίων στη διαιτητική διαδικασία, εμφανίζεται εν τέλει αναπόφευκτη, δεδομένου ότι η διαιτητική απόφαση υπόκειται σε αγωγή ακύρωσης. Ζήτημα, ωστόσο αποτελεί πότε και σε ποιο επίπεδο δύναται το πολιτειακό δικαστήριο να κρίνει επί της συμφωνίας διαιτησίας. Οι ρυθμίσεις της ΣΝΥ και του Πρότυπου Νόμου UNCITRAL μεταφέρουν την κρίση αυτή σε προηγούμενο στάδιο, όταν προβάλλεται ενώπιόν τους η ένσταση υπαγωγής της διαφοράς της διαιτησίας, οπότε και καλούνται να αποφανθούν επί της δικαιοδοσίας τους. Οι ρυθμίσεις αυτές, καθιερώνουν μια επιτρεπτή διεξαγωγή παράλληλων διαδικασιών. Ειδικότερα για το άρθρο 3 ΙΙΙ της ΣΝΥ, τα επιμέρους εθνικά δίκαια ερμηνεύουν με τρόπο διαφορετικό της έννοια της “άκυρης, ανενεργούς ή μη επιδεικτικής εφαρμογής” συμφωνίας (null, void, inoperable or incapable of being performed), με αποτέλεσμα να δίνεται η δυνατότητα στον διάδικο να “επιλέξει” να επιδιώξει την αναγνώριση και εκτέλεση της διαιτητικής απόφασης σε δικαστήριο κράτους μέρους που έχει υιοθετήσει αυστηρότερη ερμηνεία, προκειμένου να υποθάψει τη συμφωνία διαιτησίας και να επιτύχει ευκολότερα την κρίση επί της ακυρότητας αυτής, βλ. για τα κενά του άρθρου 2ΙΙΙ ΣΝΥ, *Erk*, ο.π., σ. 78-79 (d).

Δεδομένης της ανομοιομορφίας των ρυθμίσεων αναφορικά με το ζήτημα της παράλληλης εξέτασης του ζητήματος δικαιοδοσίας ενώπιον πολιτειακού και διαιτητικού δικαστηρίου, ο κίνδυνος έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων ως προς το κύρος της συμφωνίας διαιτησίας είναι προφανής¹⁰², καθώς σε περίπτωση που ο εθνικός δικαστής κρίνει ως μη έγκυρη τη διαιτητική συμφωνία, τότε εκ του νόμου του δίνεται η δυνατότητα να δικάσει την ουσία της διαφοράς, χωρίς, ωστόσο, η δυνατότητα αυτή να αποστερείται παράλληλα από το διαιτητικό δικαστήριο, το οποίο δύναται να άρχει και να συνεχίσει την ενώπιόν του διαδικασία, όσο εκκρεμεί η διαφορά ενώπιον του πολιτειακού δικαστηρίου¹⁰³.

Το ζήτημα της νομότυπης και εμπρόθεσμης έγερσης της ένστασης υπαγωγής της διαφοράς σε διαιτησία, καθώς και ο βαθμός εξέτασης αυτής από τα πολιτειακά δικαστήρια (*prima facie* ή *full review*), εξαρτώνται από το εθνικό δίκαιο του εκάστοτε κράτους μέλους, δεν δύναται, επομένως, να συναχθεί ένα ομοιόμορφο συμπέρασμα αναφορικά με την αποτελεσματικότητα της προβολής της ένστασης διαιτησίας, προς αποφυγή παράλληλων διαδικασιών, καθώς ακόμη και αναφορικά με τη δεσμευτικότητα των αποφάσεων διαιτητικού και πολιτειακού δικαστηρίου, δεν υφίσταται υπό το παρόν ευρωπαϊκό νομοθετικό καθεστώς ενιαία ρύθμιση¹⁰⁴.

Σε περίπτωση που ένα από τα δύο επιληφθέντα δικαστήρια δεν ήταν διαιτητικό, τότε η λύση εντοπίζεται στο άρθρο 29 του Κανονισμού, ρύθμιση σχεδόν “αυτοματοποιημένη”, η οποία κρατεί ίσες αποστάσεις από τα επιμέρους εθνικά δίκαια, και επιλέγει τον ομοιόμορφο κανόνα της χρονικής προτεραιότητας, προκειμένου να αποφευχθεί η διεξαγωγή παράλληλων διαδικασιών για την ίδια διαφορά ενώπιον δύο δικαστηρίων. Ρητώς ο Κανονισμός αποστερεί από τη διαιτησία τη δυνατότητα αυτή, με αποτέλεσμα, σε περίπτωση που ασκηθεί αγωγή ενώπιον δικαστηρίου άλλου κράτους μέλους, ενώ “εκκρεμεί” η διαιτητική διαφορά, καταρχήν το διαιτητικό δικαστήριο δεν θεωρείται ως “πρώτο επιληφθέν” σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 29 του Κανονισμού, οπότε και δεν χωρεί αναστολή της δεύτερης δίκης. Και στην αντίστροφη περίπτωση, η έναρξη της αντιδικίας ενώπιον πολιτειακού δικαστηρίου, όπως αναφέραμε ανωτέρω, δεν παρακωλύει τον διάδικο να προσφύγει στη διαιτησία.

¹⁰² Αναλυτικά η περίπτωση σύγκρουσης δικαιοδοσιών πολιτικού και διαιτητικού δικαστηρίου επί της συμφωνίας διαιτησίας, βλ. *A.Βεζυρτζή*, σε *Διαιτησία 2/2018*, 224 επ.

¹⁰³ Άρθρο 8 παρ. 2 Πρότυπου Νόμου UNCITRAL, ρύθμιση η οποία να μεν προστατεύει τη διαιτητική διαδικασία από τυχόν παρελκυστικές συμπεριφορές, ενισχύει, ωστόσο, την πιθανότητα έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων, βλ. *Κ.Καλαβρός*, *Διεθνής Εμπορική Διαιτησία I*, σ. 120, 16.

¹⁰⁴ Βλ. *G.Born*, II, σ. 2921-2927.

Παρακάτω πρόκειται να εξετασθεί η περίπτωση που κρατικό και διαιτητικό δικαστήριο προχώρησαν στην εξέταση της ουσίας της αυτής, ως προς την υποκειμενική και αντικειμενική ταυτότητά της, διαφοράς, σε περίπτωση που τα γεωγραφικά όρια των *lex fori* και *lex arbitri* δεν συμπίπτουν. Η αρχή της *competence-competence* δίνει μεν τη δυνατότητα στο διαιτητικό δικαστήριο να αποφανθεί επί της δικαιοδοσίας του, η έννοια της εκκρεμοδικίας, ωστόσο, αναφέρεται σε δύο παράλληλα “αρμόδια δικαστήρια” που επιλαμβάνονται της ίδιας διαφοράς (*two fora both with prima facie competent jurisdiction*¹⁰⁵), όπως είδαμε, δε, ανωτέρω, παρέχεται η δυνατότητα αυτή, καθώς τα πολιτειακά δικαστήρια δύνανται καταρχήν να επιληφθούν της διαφοράς, παρά την ύπαρξη συμφωνίας διαιτησίας.

Στον ευρωπαϊκό χώρο, ο διάδικος, εκμεταλλεζόμενος τη μη εφαρμογή της αρχής της χρονικής προτεραιότητας στη διαιτησία, ως και την έλλειψη ομοιόμορφων ρυθμίσεων αναφορικά με την περίπτωση της παράλληλης διεξαγωγής των δύο δικών, δύναται κατ’ επιλογή του να άρχει την αντιδικία ενώπιον πολιτειακού ή διαιτητικού δικαστηρίου, καταρχήν δίχως να δεσμεύεται από τυχόν προηγούμενο επιληφθέν δικαστήριο¹⁰⁶. Είναι επίσης πιθανόν, και το κρατικό και το διαιτητικό δικαστήριο, όπως είδαμε, να κρίνουν θετικά επί της δικαιοδοσίας τους, οπότε και να προχωρήσουν την εξέταση της ουσίας της διαφοράς. Στην περίπτωση αυτή, ο κίνδυνος έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων και διαιώνισης της αντιδικίας είναι έντονος¹⁰⁷, ενώ η ένταξη της διαιτησίας στις εξαιρέσεις του πεδίου εφαρμογής του Κανονισμού, οδηγεί θεωρία και νομολογία στην προσπάθεια εύρεσης “εξω-Κανονιστικής” λύσης, η οποία θα εξυπηρετεί αποτελεσματικά τον σκοπό της εκκρεμοδικίας, ήτοι την διαδικαστική ευταξία, οικονομία της δίκης, και προστασία του καλόπιστου διαδίκου από παρελκυστικές συμπεριφορές¹⁰⁸.

¹⁰⁵ ILA Report on *Lis Pendens* 2009, σ. 21, 4.5.

¹⁰⁶ Για τους πιθανούς λόγους πίσω από την επιλογή των κρατικών δικαστηρίων και την παρέκκλιση της διαιτητικής διαδικασίας βλ. *Erk*, ο.π., σ. 11-14.

¹⁰⁷ *Erk*, ο.π., σ. 71.

¹⁰⁸ *G.Born*, II, σ. 2934, “*The principle of lis pendens is a fundamental principle of procedural fairness and justice which is normally considered to form part of procedural public policy in most legal systems.*”, βλ. επίσης για την ένσταση εκκρεμοδικίας *Κ.Κεραμέας*, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο, σ. 214 επ., ενοτ. 79, *Ν.Νίκας*, Η ένσταση εκκρεμοδικίας, σ. 13 επ.

2. Διεξαγωγή παράλληλων διαδικασιών ενώπιον διαιτητικού και πολιτειακού δικαστηρίου - Οι προτεινόμενες λύσεις

Όπως εξετάστηκε ανωτέρω, η παραπομπή στις ρυθμίσεις του εκάστοτε εθνικού δικαίου για τη σχέση μεταξύ διαιτητικού και πολιτειακού δικαστηρίου εμφανίζεται σχετικά επισφαλής, λόγω των διαφορετικών προσεγγίσεων της αρχής της competence-competence και κατ' επέκταση της “εμπλοκής” του εθνικού δικαστή στην εξέταση του κύρους της συμφωνίας διαιτησίας και κατ' επέκταση της ουσίας της διαφοράς. Παρακάτω θα εξετασθούν τρεις προσεγγίσεις προκειμένου να αντιμετωπισθεί το ζήτημα των παράλληλων διαδικασιών ενώπιον κρατικού και διαιτητικού δικαστηρίου, α) η περίπτωση ανάλογης εφαρμογής του θεσμού της εκκρεμοδικίας, όπως αυτός ρυθμίζεται στον Κανονισμό Βρυξέλλες Ια, β) η δυνατότητα έκδοσης αντι-αγωγικών διαταγών (anti-suit injunctions) και γ) η απόλυτη προτεραιότητα στο διαιτητικό δικαστήριο, μια αυστηρή εφαρμογή της competence-competence.

ι) Εφαρμογή των ρυθμίσεων περί εκκρεμοδικίας στην περίπτωση εκκρεμούς διαφοράς ενώπιον πολιτειακού και διαιτητικού δικαστηρίου.

Η εκκρεμοδικία, ως θεσμός, στόχο έχει την αποφυγή έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων και καθυστέρησης στην απονομή της δικαιοσύνης¹⁰⁹. Αποδιδόμενη στη διεθνή βιβλιογραφία με τον όρο “*lis (alibi) pendens*” (= lawsuit pending), η εκκρεμοδικία ορίζεται ως “η κατάσταση κατά την οποία δύο παράλληλες διαδικασίες που αφορούν τους ίδιους διαδίκους και το ίδιο αντικείμενο δίκης, εκκρεμούν ενώπιον δικαστηρίων διαφορετικών κρατών κατά τον ίδιο χρόνο”¹¹⁰. Παρόλο που τα εθνικά δίκαια ακολουθούν διαφορετικές προσεγγίσεις αναφορικά με το ζήτημα της εκκρεμοδικίας, με τη σημαντικότερη διαφορά, αυτή μεταξύ των κρατών civil και common law, καθώς στα τελευταία, την έννοια της εκκρεμοδικίας αντικαθιστά αυτή του *forum non conveniens*¹¹¹, ο ευρωπαϊός νομοθέτης επέλεξε την αυστηρή αρχή της χρονικής προτεραιότητας που επιτάσσει η εκκρεμοδικία προκειμένου να ρυθμίσει τις περιπτώσεις παράλληλων διαδικασιών που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού. Μία πρώτη προσέγγιση, επομένως, του ζητήματος των

¹⁰⁹ Βλ. ανωτ. εκθ. 99.

¹¹⁰ Για ορισμό βλ. *J.Fawcett*, σ. 27 “*A situation in which parallel proceedings, involving the same parties and the same cause of action, are continuing in two different states at the same time*”.

¹¹¹ Βλ. εκθ. 22.

παράλληλων διαδικασιών ενώπιον πολιτειακού και διαιτητικού δικαστηρίου θα ήταν η πιθανή εφαρμογή της αρχής της χρονικής προτεραιότητας και σε αυτήν την περίπτωση.

Η λύση αυτή είναι αναμφισβήτητα “αυτοματοποιημένη” και αποφεύγει τυχόν ερμηνευτικές δυσχέρειες που δύνανται να προκαλέσουν οι διαφορετικές ρυθμίσεις του εκάστοτε εθνικού δικαίου. Με βάση την αυστηρή εφαρμογή της χρονικής προτεραιότητας, αρμόδιο να κρίνει επί της δικαιοδοσίας του και περαιτέρω επί της ουσίας της διαφοράς τυγχάνει το δικαστήριο που επιλαμβάνεται πρώτο, υπό την προϋπόθεση της υποκειμενικής και αντικειμενικής ταυτότητας της διαφοράς. Η έννοια του πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου, καθώς και τα επιμέρους στοιχεία που συνθέτουν την εκκρεμοδικία έχουν αποκρυσταλλωθεί από τη νομολογία του ΔΕΕ¹¹², με αποτέλεσμα να παρέχεται μία καταρχήν ομοιόμορφη ερμηνεία αναφορικά με τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 29 του Κανονισμού.

Ενώ, όμως, φαίνεται ότι η εφαρμογή της αρχής της χρονικής προτεραιότητας στην περίπτωση παράλληλων διαδικασιών ενώπιον κρατικού και διαιτητικού δικαστηρίου θα “έλυne τα χέρια” δικαστών και διαιτητών, καθώς ο προσδιορισμός του αρμόδιου δικαστηρίου θα δύναται να γίνει με αυστηρά τυπικά στοιχεία, ανεξάρτητα καταρχήν από το εθνικό δίκαιο της *lex fori* ή της *lex fori arbitri*. Η “ευκολία”, ωστόσο, που εμφανίζει μια τέτοια προσέγγιση με μια πρώτη ματιά, δεν ανταποκρίνεται μάλλον στην ίδια τη φύση της εκκρεμοδικίας, αλλά και στον σκοπό της διαιτητικής συμφωνίας.

Κατά κανόνα, η εκκρεμοδικία αναφέρεται σε δύο καταρχήν αρμόδια δικαστήρια, που επιλαμβάνονται της ίδιας διαφοράς¹¹³. Πολιτειακά δικαστήρια και διαιτησία αποτελούν έννοιες αμοιβαία αποκλειόμενες, με αποτέλεσμα, ό,τι υπάγεται στη διαιτησία, δεν είναι δυνατό να υπάγεται και στην κρατική δικαιοδοσία¹¹⁴. Είναι, επομένως, διαφορετική η περίπτωση των δύο παραλλήλων επιληφθέντων δικαστηρίων, από εκείνη που ένα από τα δύο δικαστήρια είναι το διαιτητικό. Στην δεύτερη περίπτωση πρόκειται υπαγωγή της διαφοράς, με συμφωνία των μερών, στη διαιτησία, η οποία, ως έννοια συνάλληλη των κρατικών δικαστηρίων, δεν είναι από τη φύση της δυνατό να αντιπαραβάλλεται με τα τελευταία με βάση κριτήρια χρονικά. Η διεξαγωγή παράλληλων διαδικασιών ενώπιον κρατικού και διαιτητικού δικαστηρίου δεν μπορεί να επιλύεται, με το κριτήριο

¹¹² Βλ. ανωτ. Κεφ. 1.

¹¹³ *G.Born*, II, σ. 2935.

¹¹⁴ *Σ.Κουσούλης*, σ. 3, 5.

του ποιο δικαστήριο επιλήφθηκε πρώτο της διαφοράς, αλλά με το ποιο δικαστήριο έχει δικαιοδοσία να κρίνει την ουσία της διαφοράς. Κατά προτεραιότητα (όχι χρονική, αλλά νομοθετική) θα είναι το διαιτητικό δικαστήριο, λόγω της συμφωνίας των μερών να υπαγάγουν την αντιδικία ενώπιον των διαιτητών, υπό την αίρεση της ακυρότητας αυτής της συμφωνίας. Η απόπειρα, επομένως, να τεθούν χρονικά κριτήρια στη σύγκρουση πολιτειακών και διαιτητικών δικαστηρίων, να μεν επιλύει “εύκολα” το ζήτημα του δικαστηρίου που θα επιληφθεί της ουσίας της διαφοράς, δεν ανταποκρίνεται, ωστόσο, στον θεσμό της εκκρεμοδικίας και στις διαφορές δικαστικής και δικαιοδοτικής λειτουργίας, όπου κατά κανόνα το αρμόδιο δικαστήριο είναι ένα, οπότε και χρονικά κριτήρια δεν δύναται να τεθούν¹¹⁵.

Προκύπτει, βεβαίως, και το ακόλουθο ζήτημα: η απόλυτη εφαρμογή της αρχής της χρονικής προτεραιότητας, ακόμα κι αν παρακαμφθεί το ανωτέρω ζήτημα, για λόγους εύρυθμης απονομής της δικαιοσύνης, δεν λειτουργεί μόνο υπέρ του διαιτητικού δικαστηρίου που επιλήφθηκε πρώτο της διαφοράς¹¹⁶, αλλά θα λειτουργήσει και υπέρ τυχόν τακτικού δικαστηρίου, που είτε σκοπίμως, είτε λόγω αμφισβήτησης της συμφωνίας διαιτησίας από τον ένα διάδικο, επιλήφθηκε της διαφοράς. Σε αυτήν την περίπτωση παρακάμπτεται πλήρως η βούληση των μερών (έστω και ακυρώσιμη) προς υπαγωγή της διαφοράς στη διαιτησία, ενώ η απόλυτη και αυτόματη αποστέρηση των διαιτητών από την εξουσία να κρίνουν επί της δικαιοδοσίας τους είναι αντίθετη με την αρχή της competence-competence στο σύνολό της.

Υπόθεση-ορόσημο που “επέλυσε” το ζήτημα των παράλληλων διαδικασιών ενώπιον κρατικού και διαιτητικού δικαστηρίου με βάση της αρχή της χρονικής προτεραιότητας ήταν η απόφαση *Fomento/Colon*¹¹⁷. Η απόφαση αφορούσε την εκτέλεση κατασκευαστικής σύμβασης μεταξύ της Fomento, ισπανικής εταιρίας και της Colon Container Terminals (“CCT”), εταιρίας με έδρα τον Παναμά. Πρώτη η Fomento κατέφυγε στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο του Παναμά, ενώ στη συνέχεια η Colon, με βάση ρήτρα διαιτησίας, κατέφυγε στο διαιτητικό δικαστήριο με έδρα τη Γενεύη.

¹¹⁵ *G. Born*, II, βλ. ειδικ. εκθ. 260, *ILA Report on Lis Pendens 2009*, σ. 5, 1.8.

¹¹⁶ Η ερμηνεία της έννοιας του πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου, όπως προσδιορίστηκε από τη νομολογία του ΔΕΕ, δεν είναι βέβαιο ότι μπορεί κατ’ απόλυτο τρόπο να εφαρμοστεί στη διαιτησία, όπου η διαδικασία “έναρξης” της διαιτητικής δίκης, δύναται να διαφέρει, αναλόγως με τα οριζόμενα στο δίκαιο της *lex arbitri* ή τους κανόνες διαιτησίας που επέλεξαν τα μέρη, πχ. *ICC Rules*.

¹¹⁷ *Formento de Construcciones y Contratas SA v. Colon Container Terminal SA*, 14-05-2001, Swiss Federal Tribunal, για σχολιασμό της υπόθεσης βλ. *ILA Report on Lis Pendens 2009*, σ. 27, 4.35-4.37, *A. Βεζυρτζή*, ο.π., 237-239.

Ανέκυψε αρχικά το ζήτημα του εμπρόθεσμου της ένστασης υπαγωγής της διαφοράς στη διαιτησία, που υπέβαλε η Colon, ένσταση που αρχικά απορρίφθηκε από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο ως εκπρόθεσμη, κρίση που επικυρώθηκε τελικά και από το Ακυρωτικό Δικαστήριο του Παναμά, παρόλο που το Εφετείο έκανε δεκτή την ένσταση. Τα κρατικά δικαστήρια του Παναμά, επομένως, προχώρησαν στην εξέταση της ουσίας της υπόθεσης, ενώ το αυτό έπραξε και το διαιτητικό δικαστήριο στη Γενεύη, απορρίπτοντας στην ένσταση της Fomento κατ' άρθρο 9 του ελβετικού Κώδικα Δικονομικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου (CPIL), σύμφωνα με το οποίο εάν δικαστήριο άλλου κράτους έχει επιληφθεί της ίδιας διαφοράς μεταξύ των ίδιων διαδίκων, το ελβετικό δικαστήριο οφείλει να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία, εάν προβλέπεται ότι η απόφαση που θα εκδοθεί θα αναγνωριστεί στην Ελβετία. Η διαιτητική απόφαση στη συνέχεια ακυρώθηκε από το ελβετικό Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, το οποίο, κάνοντας χρήση του άρθρου 9 CPIL, έκρινε ότι, μπορεί ο διαιτητικό δικαστήριο να μην είναι “δικαστήριο” υπό την στενή του όρου έννοια, ωστόσο, από τη διατύπωση του άρθρου 9 δεν προκύπτει ότι αποκλείονται τα διαιτητικά δικαστήρια από την εφαρμογή του, δεδομένου, μάλιστα, ότι, η διαιτητική απόφαση αναπτύσσει τις ίδιες και ίσης βαρύτητας ενέργειες με μια απόφαση κρατικού δικαστηρίου. Το διαιτητικό δικαστήριο της Γενεύης, έπρεπε, εν προκειμένου, να εφαρμόσει το άρθρο 9, σύμφωνα με το οποίο προτάσσεται η αρχή της χρονικής προτεραιότητας, και δεδομένου ότι επιλήφθηκε δεύτερο, να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία¹¹⁸. Η απόλυτη, αυτή, εφαρμογή της αρχής της χρονικής προτεραιότητας και στην περίπτωση του διαιτητικού δικαστηρίου είχε ως αποτέλεσμα την αναθεώρηση του ελβετικού κώδικα, με την προσθήκη του άρθρου 186, που καθιέρωνε την αρχή της competence-competence, παρέκκλιση στην αυστηρή εφαρμογή του άρθρου 9 CPIL¹¹⁹.

ii) Η έκδοση αντι-αγωγικών διαταγών (anti-suit injunctions)

¹¹⁸ Την ίδια ερμηνεία στο άρθρο 9 CPIL είχε δώσει το ελβετικό Ομοσπονδιακό Δικαστήριο τρία χρόνια νωρίτερα στην υπόθεση *Compania Minera Condesa SA and Compania de Minos Buenaventura v. BRGM-Peru SAS*, όπου πάλι κρίνοντας επί αγωγής ακύρωσης διαιτητικής απόφασης που εξεδόθη στην Ελβετία, λόγω προηγηθείσας έναρξης της διαδικασίας ενώπιον των κρατικών δικαστηρίων του Περού, έκρινε ότι ναι μεν το άρθρο 9 περιλαμβάνει και στην περίπτωση επιληφθέντος διαιτητικού δικαστηρίου, ωστόσο στην προκειμένη περίπτωση, δεν συντρέχει η τρίτη προϋπόθεση του άρθρου 9, καθώς η απόφαση του δικαστηρίου του Περού δεν θα εκτελούνταν στην Ελβετία, οφείλε, επομένως, το τελευταίο, με βάση το άρθρο 2 III της ΣΝΥ να παραπέμψει τη διαφορά στη διαιτησία. Για σχολιασμό της απόφασης βλ. *Cremades B.M, Madalena I.*, σε *Arbitration International*, Volume 24, Issue 4/2008, σ. 511-512.

¹¹⁹ *Cremades B.M, Madalena I.*, ο.π., σ. 513 κάτω - 514.

Ο πιο “καταλυτικός” μηχανισμός προς αντιμετώπιση των παράλληλων διαδικασιών ενώπιον κρατικού και διαιτητικού δικαστηρίου είναι η έκδοση αντι-αγωγικών διαταγών (*anti-suit injunctions* ή *injunction restraining foreign proceedings*). Πρόκειται για θεσμό που έχει τις ρίζες του στο βρετανικό δίκαιο, αρχικά με αποκλειστικά εσωτερικό χαρακτήρα προκειμένου να επιλύσει τη σύγκρουση μεταξύ *common law* και *equity courts*, στη συνέχεια, ωστόσο, επεκτάθηκε σταδιακά πρώτα στη Σκωτία, την Ιρλανδία και τις αποικίες της Μ.Βρετανίας, και στη συνέχεια και σε διαδικασίες ενώπιον δικαστηρίων τρίτων χωρών¹²⁰. Η αντι-αγωγική διαταγή αποτελεί ένα ρυθμιστικό μέτρο *in personam*¹²¹, το οποίο διατάσσεται προκειμένου να απαγορευτεί η εκκίνηση ή συνέχιση διαδικασίας ενώπιον δικαστηρίου άλλου κράτους¹²². Στον χώρο του αγγλοσαξονικού δικαίου, η *anti-suit injunction* αντιμετωπίζεται ως ένας μηχανισμός εκδίκασης της υπόθεσης από το πλέον κατάλληλο δικαστήριο¹²³, προκειμένου να αποφευχθεί η έκδοση αντιφατικών αποφάσεων, ομοιάζει, επομένως, με την αρχή του *forum con conveniens*¹²⁴, καθώς ο καθορισμός του *forum* που πρόκειται να δικάσει την ουσία της διαφοράς καθορίζεται με βάση την “καταλληλότητά του”. Η διαφορά, ωστόσο έγκειται στο ότι στην περίπτωση του *forum non conveniens* ο δικαστής προβαίνει σε μια συγκριτική αντιπαράθεση περισσότερων πιθανών *forum*, ενώ για την έκδοση αντι-αγωγικής διαταγής, εστιάζει την προφανή ακαταλληλότητα του δικαστηρίου του τρίτου κράτους¹²⁵.

¹²⁰ *Hartley T. C.*, *International Commercial Litigation*, σ.222, 2.2

¹²¹ Στο βρετανικό δίκαιο αντιπαράβλλεται από το λεγόμενο “ένταλμα απαγόρευσης συνέχισης διαδικασίας” (*writ of prohibition*), το οποίο εκδίδεται μεταξύ δικαστηρίων, ενώ η αντι-αγωγική διαταγή κατά του διαδίκου-ενάγοντος (*claimant*) στη δίκη κατά της οποίας στρέφεται, βλ. *Lord Goff* σε απόφαση *Société Nationale Industrielle Aerospatiale v. Lee Kui Jak* [1987]: “*Where the court decides to grant an injunction restraining proceedings in a foreign court, its order is directed not against the foreign court but against the parties so proceeding or threatening to proceed*”.

¹²² Αντί πολλών βλ. *Ι.Δεληκωστόπουλος*, *Ζητήματα*, σ. 247, 8.29, με περαιτέρω παραπομπές.

¹²³ *Hartley T. C.*, ο.π., σ. 207 πάνω.

¹²⁴ Βλ. ανωτ. εκθ. 22.

¹²⁵ *Χ.Μεϊδάνη*, σε ΔΕΕ 2/2005, σ. 154. Βασική προϋπόθεση έκδοσης της διαταγής είναι να έχει το αγγλικό δικαστήριο δικαιοδοσία υπέρ του συγκεκριμένου προσώπου (*personal jurisdiction*), *Ο ίδιος*, ο.π., σ. 156, III, όπως επίσης και να κρίνει το δικαστήριο ότι υπάρχουν επαρκή συνδετικά στοιχεία αυτού με την επίδικη διαφορά (*natural forum*), βλ. *Airbus Industrie v. Patel* (1999), όπου το βρετανικό δικαστήριο απέρριψε το αίτημα για έκδοση αντι-αγωγικής διαταγής, καθώς έκρινε ότι το *natural forum* στην προκειμένη περίπτωση ήταν η Ινδία: “*As a general rule, before an anti-suit injunction can properly be granted by an English Court to restrain a person from pursuing proceedings in a*

Στη Μ.Βρετανία η έκδοση anti-suit injunction αποτελεί ισχυρό όπλο κατά της έναρξης ή συνέχισης διαδικασίας ενώπιον τρίτου κράτους, η σημασία της, δε, εκδηλώνεται και στον χώρο της διαιτησίας, καθώς μία από τις βασικότερες λειτουργίες της διαταγής είναι η προστασία ρήτρας διαιτησίας από την παράλληλη (ή προγενέστερη) έναρξη της αντιδικίας ενώπιον κρατικού δικαστηρίου¹²⁶. Σε μια σειρά αποφάσεών τους, τα βρετανικά δικαστήρια ενέκριναν το αίτημα για έκδοση αντι-αγωγικής διαταγής, λόγω ύπαρξης συμφωνίας παρεκτάσεως ή διαιτησίας, καθώς και οι δύο αυτές περιπτώσεις αποτελούν συμβατικό καθορισμό του κατάλληλου forum από τα ίδια τα μέρη, οπότε και η αντι-αγωγική διαταγή έρχεται να προστατεύσει τη βούληση των μερών, παρά να παρέμβει στο δικαιοδοτικό σύστημα τρίτου κράτους¹²⁷, παρόλο που εάν κρίνει το δικαστήριο ότι το ίδιο αποτέλεσμα θα επιτευχθεί και με ένα ηπιότερο μέσο, τότε επιλέγει αυτό και όχι την έκδοση της αντι-αγωγικής διαταγής¹²⁸.

foreign jurisdiction in cases of the kind and the consideration of the present case, comity requires that the English forum should have a sufficient interest in, or connection with, the matter in question to justify the indirect interference with the foreign Court which an anti-suit injunction entails. In an alternative forum case, this will involve consideration of the question whether the English Court is the natural forum for the resolution of the dispute". Το δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί την έκδοση αντι-αγωγικής διαταγής, εφόσον ανακύπτει ζήτημα αναφορικά με το κύρος της συμφωνίας διαιτησίας βλ. U.S Court of Appellate (9th Circuit), 22-08-2007, Dependable Highway Express v. Navigators Insurance Co.

¹²⁶ Βασική λειτουργία της διαταγής αποτελεί και η προστασία ρήτρας παρέκτασης δικαιοδοσίας υπέρ αγγλικού δικαστηρίου. Για την πολυπλοκότητα που δύναται να λάβει η έκδοση αντι-αγωγικών διαταγών στο πλαίσιο διεθνών εμπορικών δικών, βλ. υπόθεση Laker Airways v. Sabena, Belgian World Airlines, σε X.Μεϊδάνη, ο.π., σ. 153.

¹²⁷ Για την όμοια αντιμετώπιση ρητρών παρέκτασης δικαιοδοσίας και διαιτητικής συμφωνίας, λόγω του συμβατικού τους υπόβαθρου βλ. απόφαση The Angelic Grace (1995): "*In my judgment, where an injunction is sought to restrain a party from proceeding in a foreign Court in breach of an arbitration agreement governed by English law, the English Court need feel no diffidence in granting the injunction, provided that it is sought promptly and before the foreign proceedings are too far advanced. I see no difference in principle between an injunction to restrain proceedings in breach of an arbitration clause and one to restrain proceedings in breach of an exclusive jurisdiction clause as in Continental Bank NA v Aeakos Compania Naviera SA, [1994] 1WLR 588. The justification for the grant of the injunction in either case is that without it the plaintiff will be deprived of its contractual rights in a situation in which damages are manifestly an inadequate remedy. The jurisdiction is, of course, discretionary and is not exercised as a matter of course, but good reason needs to be shown why it should not be exercised in any given case.*", βλ. επίσης OT Africa Line v. Hijazy & Others (2001) και Donohue v. Arnco (2002).

¹²⁸ Noble Assurance Co & Shell Petroleum Inc Gerling-Konzern General Ins. Co (2007), αναλυτικά για τη νεότερη νομολογία των βρετανικών δικαστηρίων για την έκδοση αντι-αγωγικών διαταγών βλ. Erk, ο.π., σ. 122-124.

Στα υπόλοιπα κράτη της Κοινότητας (και ήδη Ένωσης), η έκδοση αντι-αγωγικών διαταγών δεν είχε την ίδια αντιμετώπιση¹²⁹. Στην απόφασή του *Oberlandesgericht Düsseldorf, 10 January 1996 (3 VA 11/95)*, το δευτεροβάθμιο γερμανικό δικαστήριο απέρριψε αίτημα διαδίκου για εκτέλεση αντι-αγωγικής διαταγής εκδοθείσας στην Αγγλία, στη Γερμανία, με το σκεπτικό ότι ως μηχανισμός, η αντι-αγωγική διαταγή παραβιάζει την εθνική κυριαρχία, ενώ τα ελβετικά δικαστήρια επίσης ακολούθησαν αυτήν την προσέγγιση¹³⁰.

Η ελληνική νομολογία και θεωρία φαίνεται να ασπάζεται την ανωτέρω θέση¹³¹, θεωρώντας την έκδοση αντι-αγωγικών διαταγών παραβίαση της εθνικής κυριαρχίας και της δημόσιας τάξης. Το Εφετείο Πειραιώς με την απόφασή του *ΕφΠειρ 110/2004*¹³² έκρινε ότι η έκδοση αντι-αγωγικής διαταγής αντίκειται στην ελληνική εσωτερική δημόσια τάξη, με το σκεπτικό ότι η εκτέλεση ενός τέτοιου μέτρου της προσκρούει “σε θεμελιώδεις πολιτειακές, ηθικές, κοινωνικές, δικαιοσύνης ή οικονομικές αντιλήψεις που κρατούν στη χώρα. Μόνο το γεγονός ότι το ελληνικό δίκαιο αγνοεί ορισμένο θεσμό ή ορισμένη ρύθμιση που προβλέπεται στο αλλοδαπό δίκαιο και εφαρμόστηκε από την απόφαση ή ότι στο ελληνικό δίκαιο κρατεί αντίθετος κανόνας, δεν σημαίνει ότι η απόφαση αντίκειται στην εγχώρια δημόσια τάξη. Δεν επιτρέπεται, όμως, να εκτελεστεί στην Ελλάδα απόφαση αλλοδαπού Δικαστηρίου, όταν από την εκτέλεσή της πρόκειται, λόγω της αντίθεσης που ενυπάρχει σ’ αυτήν προς τις θεμελιώδεις ως άνω αντιλήψεις, να διαταραχθεί ο έννομος ρυθμός που κρατεί στη χώρα (Ολ. ΑΠ 17/1999 ΕλλΔνη 40.1288)”. Πράγματι ο παρεμπόδιων έλεγχος, στον οποίο προβαίνει το δικαστήριο που πρόκειται να διατάξει την έκδοση της αντι-αγωγικής διαταγής, παρεμβαίνει ανεπίτρεπτα στην εθνική κυριαρχία και στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης του τρίτου κράτους, στο οποίο

¹²⁹ Αναλυτικά η αντιμετώπιση των αντι-αγωγικών διαταγών από τα γερμανικά, γαλλικά και ελβετικά δικαστήρια, *Erk*, ο.π., σ. 120-122.

¹³⁰ Απόφαση ελβετικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου 138 III 304, σκέψη 5.3.1.

¹³¹ Παρόλο που η τάση στα δικαστήρια του ηπειρωτικού δικαίου είναι η μη αναγνώριση των αντι-αγωγικών διαταγών, το Γαλλικό Ακυρωτικό (Cour de Cassation), στην απόφασή του *In Zone Brands International Inc*, 14-10-2009, 08-16368, έκρινε ως νόμιμη την αντι-αγωγική διαταγή που εξέδωσε αμερικανικό δικαστήριο σε βάρος της διαδίκου εταιρίας για έναρξη αντιδικίας ενώπιον των γαλλικών δικαστηρίων, λόγω ύπαρξης ρήτρας παρέκτασης αρμοδιότητας, η οποία, σύμφωνα με το γαλλικό Ακυρωτικό προστατεύεται με την έκδοση της διαταγής.

¹³² ΝΟΜΟΣ

δεν δίνεται καν η δυνατότητα να αποφανθεί επί της δικαιοδοσίας σου κατά την ενάσκηση του δικαιοδοτικού του έργου¹³³.

Την κρίση του Εφετείου ακολούθησε κάποια χρόνια αργότερα και σχετική απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών¹³⁴, το οποίο απέρριψε τη δικαιοδοσία των ελληνικών υπέρ των αγγλικών δικαστηρίων κατ' άρθρο 27 ΕΚ 44/2001 και έκρινε ότι οι διατάξεις του Κανονισμού 44/2001 (νυν ΕΕ 1215/2012) για τη διεθνή δικαιοδοσία, και συγκεκριμένα για την εκκρεμοδικία και πρόταξη της αρχής της χρονικής προτεραιότητας του πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου, προστατεύει πιο αποτελεσματικά τα αρμόδια αγγλικά δικαστήρια, παρά η εκδοθείσα αντι-αγωγική διαταγή, η οποία καθίσταται περιττή¹³⁵.

Αναφορικά με τη σχέση των anti-suit injunctions αρχικά με τη Σύμβαση των Βρυξελλών και στη συνέχεια με τον Κανονισμό, τα αγγλικά δικαστήρια θεωρούν την έκδοση τέτοιων διαταγών πρακτική ανεκτή από τον Κανονισμό, ιδίως όταν στόχο έχουν να “προστατεύσουν” ρήτρα παρέκτασης υπέρ των αγγλικών δικαστηρίων ή διαιτησίας με έδρα την Αγγλία¹³⁶. Το ΔΕΕ με δύο αποφάσεις-ορόσημο ξεκαθάρισε οριστικά το ζήτημα της (α)συμβατότητας των αντι-αγωγικών διαταγών με τον Κανονισμό, επικυρώνοντας, την έως τότε νομολογία των δικαστηρίων ηπειρωτικού δικαίου αναφορικά με τη νομιμότητα αυτών των μέτρων.

Πρώτη η απόφαση *Turner*¹³⁷, κρίνοντας το ζήτημα του παραδεκτού αντι-αγωγικής διαταγής που εκδόθηκε από αγγλικό δικαστήριο, προκειμένου να μη συνεχίσει ο διάδικος παράλληλη διαδικασία ενώπιον των ισπανικών δικαστηρίων, ενώ ήδη εκκρεμούσε αγωγή στα αγγλικά δικαστήρια, κατέληξε ότι η διαταγή αυτή είναι ενάντια στο πνεύμα του Κανονισμού ότι κάθε δικαστήριο

¹³³ Αναλυτικά για την αντίθεση των μέτρων anti-suit injunctions στην ελληνική δημόσια τάξη, βλ. *Π.Γιαννόπουλος*, σε ΕΕυρΔ 1/2005, σ. 91 επ., με αφορμή την ΕφΠειρ 110/2004.

¹³⁴ ΠΠρΑθ 5292/2010, σε ΕΠολΔ 2/2011, Νομολογία ελληνικών δικαστηρίων, σ. 212-218.

¹³⁵ Σχετικά με την εν λόγω απόφαση βλ. *Ι.Δελγκωστόπουλος*, Ζητήματα, σ. 251-252, *Ο ίδιος*, σε ΕΠολΔ 1/2014, 20 επ., 9-10.

¹³⁶ *Χ.Μεϊδάνης*, ο.π., σ. 157-158, IV.

¹³⁷ ΔΕΚ 27-04-2004, *Turner*, C-159/02.

κρίνει το ίδιο για τη δικαιοδοσία του¹³⁸, και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών¹³⁹. Το ΔΕΚ με την εν λόγω απόφασή του έκρινε ότι η έκδοση αντι-αγωγικών διαταγών παραβιάζει την εξουσία κάθε κράτους μέλους να αποφασίζει το ίδιο για τη δικαιοδοσία του¹⁴⁰, αλλά και παραλύει τις σχετικές διατάξεις της Σύμβασης των Βρυξελλών για την εκκρεμοδικία και συνάφεια, μηχανισμοί που έχουν τεθεί προκειμένου να αποφευχθεί αποτελεσματικά η έκδοση αντιφατικών αποφάσεων¹⁴¹, οπότε και η έκδοση αντι-αγωγικής διαταγής, αντιστρατεύεται τις διατάξεις αυτές και εμφανίζεται μάλλον περιττή, δεδομένου ότι ο σκοπός της ομαλής απονομής της δικαιοσύνης επιτυγχάνεται και καλύπτεται από τις ρυθμίσεις της Σύμβασης. Συμπληρώνει, δε, το ΔΕΚ ότι σε κάθε περίπτωση τα μέτρα αυτά δεν εξασφαλίζουν τη μη έκδοση αποφάσεως σε άλλο κράτος για την ίδια διαφορά (σκέψη 30), κάτι που αποφεύγεται με τον μηχανισμό της αναστολής που προβλέπει η Σύμβαση.

Με την απόφασή του αυτή το ΔΕΚ αποκρυστάλλωσε τη σχέση των αντι-αγωγικών διαταγών με τον Κανονισμό, κρίση που, ωστόσο, δεν αποτέλεσε έκπληξη, καθώς ήταν έκδηλη η καχυποψία με την οποία τα δικαστήρια των περισσότερων κρατών μελών αντιμετώπιζαν τον θεσμό αυτό¹⁴². Το 2009, το Δικαστήριο με την απόφαση του *West Tankers*¹⁴³, συμπλήρωσε την ανωτέρω κρίση του και αναφορικά με την περίπτωση που η διαταγή εκδίδεται λόγω ύπαρξης συμφωνίας διαιτησίας, η οποία ρητώς εντάσσεται εκτός του πεδίου εφαρμογής του Κανονισμού. Το Δικαστήριο, έλαβε ως δεδομένα από προηγούμενη νομολογία του ότι α) στις περιπτώσεις που το κύριο αντικείμενο της διαφοράς αφορά στη διαιτησία, ο Κανονισμός δεν τυγχάνει εφαρμογής¹⁴⁴ και β) η έκδοση anti-suit injunction δεν είναι συμβατή με τον Κανονισμό¹⁴⁵. Έκρινε, στη συνέχεια το ΔΕΚ ότι όταν η έκδοση anti-suit injunction αφορά στην προάσπιση ρήτρας διαιτησίας, τότε ναι μεν το

¹³⁸ Σκέψη 26, Turner.

¹³⁹ Σκέψη 28, Turner.

¹⁴⁰ Σκέψη 27, Turner.

¹⁴¹ Σκέψη 30, Turner.

¹⁴² Βλ. ανωτ. εκθ. 120.

¹⁴³ ΔΕΚ 10-02-2009, Allianz SpA, Generali Assicurazioni Generali SpA v. West Tankers Inc., C-185/07, σε ΕΠολΔ 2/2009, σ. 357-362, σχόλιο *Α. Ανθιμος*, με περαιτέρω παραπομπές.

¹⁴⁴ Αποφάσεις Marc Rich και Van Uden, βλ. εκθ. 78-79 και σκέψη 22, West Tankers.

¹⁴⁵ Απόφαση Turner, βλ. ανωτ. σ. 36 κάτω-37, εκθ. 128.

κύριο αντικείμενο της δίκης έκδοσης διαταγής αποτελεί η διαιτησία, οπότε και κατά το γράμμα του Κανονισμού, αυτός δεν εφαρμόζεται, ωστόσο, η διαταγή που θα εκδοθεί εμποδίζει το δικαστήριο άλλου κράτους να ασκήσει δικαιοδοτικό έργο, οπότε η περίπτωση αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού, ως έχουσα επίπτωση στη λειτουργία των πολιτειακών δικαστηρίων¹⁴⁶.

Η έκδοση, επομένως, αντι-αγωγικών διαταγών προς απαγόρευση έναρξης ή συνέχισης διαδικασίας ενώπιον κρατικού δικαστηρίου λόγω ύπαρξης ρήτρας διαιτησίας, ως μηχανισμός αποφυγής διεξαγωγής παράλληλων διαδικασιών¹⁴⁷, επικρίθηκε έντονα τόσο από τα επιμέρους εθνικά δίκαια, όσο και από το Δικαστήριο της Ένωσης. Ωστόσο, δεδομένης της συμβατικής φύσεως της διαιτησίας, η anti-suit injunction δεν αποτελεί μέτρο τόσο καταλυτικό, όσο όταν σκοπεύει να “παράλυσει” τη διεξαγωγή δίκης ενώπιον δικαστηρίου άλλου κράτους. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, παραβιάζεται ευθέως η εξουσία κάθε κράτους μέλους να αποφασίζει το ίδιο για τη δικαιοδοσία του, και μάλιστα σε πρώιμο στάδιο, που δεν έχει καν επιληφθεί της διαφοράς, κατά παράβαση της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Στην περίπτωση που η διαταγή εκδίδεται λόγω ύπαρξης συμφωνίας διαιτησίας, τότε υφίσταται συμβατικός δεσμός, ο οποίος, αληθής υποτιθέμενος, αποστερεί από το κρατικό δικαστήριο κάθε δικαιοδοσίας εκδίκασης της υπόθεσης¹⁴⁸. Αφαιρείται, ωστόσο, με αυτόν τον τρόπο η εξουσία των κρατικών δικαστηρίων να ελέγχουν το κύρος

¹⁴⁶ Σκέψεις 24 και 28, *West Tankers*. Η απόφαση επικρίθηκε, καθώς θεωρήθηκε ότι επεκτείνει εν τοις πράγμασι το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού στη διαιτησία, βλ. Προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα Wathelet, 04-12-2014 στην υπόθεση C-536/13 *Gazprom*.

¹⁴⁷ Για το ζήτημα του εάν το διαιτητικό δικαστήριο μπορεί να εκδώσει αντι-αγωγική διαταγή και τα όρια της competence-competence, βλ. *S.I.Strong*, *The American Journal of Comparative Law*, vol. 66, issue 1/2018, σ. 176 κάτω-178 πάνω, *Χ.Τριανταφυλλίδης*, *Δίκαιο χωρίς σύνορα*, σ. 89 επ., με ειδικότερη παραπομπή στην υπόθεση ΔΕΚ 13-05-2015, *Gazprom OAO*, C-536/13, όπου το ΔΕΕ απεφάνθη ότι η αναγνώριση και εκτέλεση διαιτητικής απόφαση που διατάσσει anti-suit injunction δεν εντάσσεται στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού 44/2001, και επομένως εναπόκειται στο εκάστοτε κράτος μέλος, σύμφωνα με τη ΣΝΥ να αποφανθεί επί της εκτέλεσως μιας τέτοιας απόφασης. Επί του ζητήματος βλ. και *Φ.Βαρέσης*, *Διαιτησία & Διαμεσολάβηση*, 1/2019, σ. 155-161, 13-27, όπου αναλύεται η επιχειρηματολογία του Δικαστή Males στην απόφαση του Πρωτοβάθμιου Δικαστηρίου της Αγγλίας, ο οποίος “επικύρωσε” με την κρίση του την απόφαση *West Tankers* του ΔΕΕ, διέκρινε αυτή από την απόφαση *Gazprom*, λόγω διαφοράς του οργάνου προέλευσης της αντι-αγωγικής διαταγής και επιβεβαίωσε τη δυνατότητα των διαιτητικών δικαστηρίων να εκδίδουν αντι-αγωγικές διαταγές.

¹⁴⁸ Για τη δυνατότητα αμφισβήτησης της αντίθεσης των αντι-αγωγικών διαταγών με τον Κανονισμό Βρυξέλλες Ια και τη δημόσια τάξη, βλ. *Δ.Τσικρικάς*, ΕΠολΔ 3/2019, σ. 287-288, 6.3

της συμφωνίας διαιτησίας, προτού παραπέμψουν τη διαφορά στη διαιτησία, δυνατότητα που προβλέπεται ρητά τόσο στο άρθρο 2III της ΣΝΥ, όσο και στο άρθρο 8 του Πρότυπο Νόμου UNCITRAL, αλλά και σε επιμέρους εθνικά δίκαια¹⁴⁹. Η εξουσία, ωστόσο, αυτή των κρατικών δικαστηρίων πηγάζει κατ' ένσταση και είναι παρεπίμπτουσα, προκειμένου να θεμελιώσουν ή όχι τη δικαιοδοσία τους. Υπό το πρίσμα τούτο, ίσως πράγματι η έκδοση αντι-αγωγικών διαταγών λόγω ύπαρξης ρήτρας διαιτησίας να μην πρέπει να αντιμετωπίζεται με την ίδια αυστηρότητα με την περίπτωση που αναχαιτίζεται η εκδίκαση της υπόθεσης ενώπιον πολιτειακού δικαστηρίου. Το ΔΕΚ, ωστόσο, δεν έχει αφήσει καμία αμφιβολία αναφορικά με την ασυμβατότητα των διαταγών με τη φύση του Κανονισμού, αλλά και την επέμβαση κατ' αυτόν τον τρόπο στο δικαιοδοτικό έργο των κρατικών δικαστηρίων, με αποτέλεσμα η λύση αυτή προς αποφυγή διεξαγωγής παράλληλων διαδικασιών ενώπιον κρατικού και πολιτειακού δικαστηρίου να μη βρίσκει καθολικής αποδοχής και να μη δύναται να προταθεί ως πρόσφορη προς αποτελεσματική αντιμετώπιση της προβληματικής, δεδομένου πάντοτε ότι πρόκειται για έναν θεσμό βαθιά ριζωμένο στα κράτη του common law, που η κατανόηση και εγκόλπωσή του θα αντιμετωπίζει πάντοτε δυσχέρειες.

iii) Η απόλυτη προτεραιότητα στο διαιτητικό δικαστήριο - Απόλυτη εφαρμογή της αρχής competence-competence

Το ζήτημα της σύγκρουσης δικαιοδοσιών στη περίπτωση κρατικού και διαιτητικού δικαστηρίου κατά κύριο λόγο προκύπτει λόγω της δυνατότητας των πρώτων να ελέγχουν το κύρος της συμφωνίας διαιτησίας, σε περίπτωση που πρέπει να κρίνουν επί της δικαιοδοσίας τους, ενώ παράλληλα το διαιτητικό δικαστήριο διατηρεί την εξουσία του να κρίνει επί της δικαιοδοσίας του. Παράλληλα, η σύγκρουση ανακύπτει όταν αμφότερα τα δικαιοδοτικά όργανα έκριναν εαυτούς αρμόδια, οπότε και προχωρούν στην παράλληλη εκδίκαση της ουσίας της διαφοράς.

Προκειμένου να αποτραπεί η σύγκρουση, αλλά και να αποφευχθεί η καταχρηστική προσφυγή του διαδίκου στα κρατικά δικαστήρια, με σκοπό να καθυστερήσει ή να παρακάμψει πλήρως τη διαιτητική διαδικασία, έχει προταθεί¹⁵⁰ η πρόταξη της αρχής της competence-competence των διαιτητών, με αποτέλεσμα η εμπλοκή των δικαστηρίων να περιορίζεται στο στάδιο αναγνώρισης και εκτέλεσης της διαιτητικής απόφασης. Το μοντέλο αυτό ομοιάζει με την προσέγγιση των

¹⁴⁹ Βλ. ανωτ. Β.1.

¹⁵⁰ IIA Report on Lis Pendens 2009, σ. 22, 4.6.

γαλλικών δικαστηρίων αναφορικά με τη σχέση κρατικού δικαστηρίου και διαιτησίας, την εφαρμογή, δηλαδή, της competence-competence στην αρνητική της μορφή, υπό την προϋπόθεση ότι έχει ήδη ξεκινήσει η διαιτητική διαδικασία¹⁵¹. Δεν ταυτίζεται, ωστόσο, απόλυτα με αυτήν, καθώς προσεγγίζει την αρχή της competence-competence στην απόλυτη μορφή της, δίχως διάκριση με βάση το στάδιο εξέλιξης της διαιτητικής ή δικαστικής διαδικασίας¹⁵². Η λύση αυτή επιλύει, καταρχήν, τη σύγκρουση υπέρ της διαιτησίας και κατ' επέκταση υπέρ της συμφωνίας των μερών να υπαγάγουν τη διαφορά σε διαιτητικό δικαστήριο, οπότε και η τυχόν ακυρότητες της συμφωνίας αυτής θα υπάγονται στην κρίση του τελευταίου. Ωστόσο, μειονέκτημα της εν λόγω λύσης αποτελεί το ότι ο διάδικος, ο οποίος αμφισβητεί βασίμως την αρμοδιότητα του διαιτητικού δικαστηρίου, θα πρέπει να αναμένει στο στάδιο της ακύρωσης της διαιτητικής απόφασης προκειμένου να προβάλει τον ισχυρισμό του, με αποτέλεσμα να καθυστερείται η διάγνωση μιας προφανούς ακυρότητας, η οποία σε κάθε περίπτωση θα επέλθει. Ενώ, επομένως, η προτεραιότητα της competence-competence περιορίζει, καταρχήν, σε μεγάλο βαθμό την εκδήλωση καταχρηστικών συμπεριφορών των διαδίκων, μπορεί εν τέλει να λειτουργήσει σε βάρος της οικονομίας της δίκης και της περίπτωσης που πράγματι η θεμελίωση της δικαιοδοσίας των διαιτητών πάσχει από ακυρότητα, η διάγνωση της οποίας, κατ' αυτόν τον τρόπο, μετατίθεται σε πολύ μεταγενέστερο στάδιο.

Τέλος, στη απόφασή του, *Laker Airways v. Sabena Belgian World Airlines (06-03-1984)*, το αμερικάνικο δευτεροβάθμιο δικαστήριο (U.S Court of Appeals), μεταξύ άλλων¹⁵³, εδέχθη ότι σε περίπτωση που η ίδια διαφορά εκκρεμεί ενώπιον κρατικού και διαιτητικού δικαστηρίου, τότε οι δύο διαδικασίες μπορούν να εκτυλίσσονται παράλληλα, ακόμα και αν καταλήξουν σε αντιφατικές αποφάσεις, και ο μηχανισμός επίλυσης της σύγκρουσης σε αυτήν την περίπτωση θα είναι η δύναμη δεδικασμένου (*res judicata*) που θα αναπτύσσει η πρώτη εκδοθείσα απόφαση σε βάρος της άλλης¹⁵⁴. Η επιστράτευση του θεσμού του δεδικασμένου προς επίλυση της σύγκρουσης, καταρχήν τοποθετεί την επίλυση του προβλήματος σε χρόνο μεταγενέστερο, ενώ είναι πολύ πιθανόν να οδηγήσει σε “αγώνα δρόμου” των διαδίκων, προκειμένου είτε να επισπεύσουν την έκδοση αποφάσεων είτε να επιστρατεύσουν μηχανισμούς προκειμένου να καθυστερήσει η έκδοση

¹⁵¹ Βλ. ανωτ. εκθ. 88.

¹⁵² Βλ. σχετικά *Deutsche Schachtbau- und Tiefbohrgesellschaft mbH (“DST”) et al. v The Government of the State of R'as Al Khaimah (UAE), The R'as Al Khaimah Oil Company (“Rakoil”), Final Award, ICC Case No. 3572, 1989.*

¹⁵³ Για τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης βλ. *X.Μεϊδάνη*, ο.π., σ. 153.

¹⁵⁴ *J.Fawcett*, ο.π., σ. 41, “*Parallel proceedings on the same in personam claim should ordinarily be allowed to proceed simultaneously, at least until a judgment is reached in one which can be pled as res judicata in the other*”.

αποφάσεως στο κατά προτίμηση ευνοϊκό για τα συμφέροντά τους forum. Η προσέγγιση αυτή δεν εξυπηρετεί την οικονομία της δίκης, ενώ αποτελεί μια λύση πολυέξοδη και μάλλον τυχαία, αφού η ισχύς της αποφάσεως εξαρτάται από τον χρόνο εκδόσεώς της και όχι από την ορθότητά της, ενώ παράλληλα μπορεί να παρακαμφθεί πλήρως η συμφωνία διαιτησίας των μερών. Η περίπτωση των αντιφατικών αποφάσεων καταρχήν δεν δύναται να αποτραπεί, αντιμετωπίζεται δε με τους μηχανισμούς του εκάστοτε εθνικού δικαίου ή το άρθρο 45 παρ.1 περ. δ του Κανονισμού περί ασυμβίβαστων αποφάσεων.

.....

Έχοντας εξετάσει τους πιθανούς μηχανισμούς επίλυσης της σύγκρουσης δικαιοδοσίας μεταξύ πολιτειακού και διαιτητικού δικαστηρίου υπό το πρίσμα του ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου, μπορούμε να καταλήξουμε σε ορισμένες διαπιστώσεις: α) τόσο στα διεθνή κείμενα, όσο και στα επιμέρους εθνικά δίκαια, υφίστανται ρυθμίσεις αναφορικά με τη σχέση κρατικών και διαιτητικών δικαστηρίων, οι οποίες κατά κανόνα λειτουργούν υπέρ της διαιτησίας, υπό την αίρεση της εγκυρότητας της διαιτητικής συμφωνίας, β) η ρύθμιση αυτή, ωστόσο, δεν αποτρέπει τον κίνδυνο έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων, τόσο επί του κύρους της διαιτητικής συμφωνίας, όσο και επί της ουσίας της υπόθεσης, δεδομένου ότι επιλαμβάνονται του ίδιου ζητήματος δύο δικαιοδοτικά όργανα, τα οποία κατά κανόνα είτε έχουν από τη φύση τους εξουσία να αποφανθούν επί της δικαιοδοσίας τους και να προχωρήσουν στην εκδίκαση της υπόθεσης (διαιτητικό δικαστήριο) είτε αποκτούν αυτήν κατ' ένσταση, λόγω μη νομότυπης ή εμπρόθεσμης προβολής της ένστασης υπαγωγής της διαφοράς στη διαιτησία (κρατικό δικαστήριο) γ) σε κάθε περίπτωση η φύση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ελέγχου αυτού από τα κρατικά δικαστήρια δεν έχει λάβει μια ομοιόμορφη ερμηνεία σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με αποτέλεσμα το εκάστοτε εθνικό δίκαιο να υιοθετεί διαφορετική προσέγγιση.

Στο σενάριο ότι αμφότερα τα δικαστήρια έκριναν θετικά επί της αρμοδιότητάς τους και προχώρησαν στην εκδίκαση της ουσίας της διαφοράς, το οπλοστάσιο του εθνικού και ευρωπαϊού νομοθέτη αποτελείται από μια σειρά μηχανισμών, χωρίς, ωστόσο, κάποια από αυτές να επιλύει απόλυτα το πρόβλημα. Ανωτέρω, έγινε ανάλυση αυτών, αλλά και των μειονεκτημάτων που εμφανίζουν. Η μη ένταξη της διαιτησίας στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού περιπλέκει καταρχήν το ζήτημα της συγκρούσεως, καθώς η αρχή της χρονικής προτεραιότητας επιλύει αυτόματα τη σύγκρουση υπέρ του πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου. Ωστόσο, η εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 29 επ. του Κανονισμού και στην περίπτωση της διαιτησίας, θα οδηγούσε σε έναν “αγώνα δρόμου” μεταξύ των διαδίκων, στον οποίο, ο ταχύτερος διάδικος που θα προλάβαινε να ασκήσει

αγωγή ενώπιον κρατικών δικαστηρίων, θα είχα καταφέρει να μπλοκάρει οριστικά τη διαιτητική διαδικασία.

Η ένταξη της διαιτησίας στον Κανονισμό, θα μπορούσε να λειτουργήσει αποτελεσματικά εάν ετύγχανε της ίδιας αντιμετώπισης με τη ρύθμιση αναφορικά με τη ρήτρα παρεκτάσεως δικαιοδοσίας του άρθρου 31 παρ. 2, προκειμένου να προστατευτεί αποτελεσματικά η συμφωνία των μερών από παρελκυστικές συμπεριφορές. Και στην περίπτωση, ωστόσο, αυτή θα απαιτούνταν έγκυρη συμφωνία διαιτησίας, οπότε και θα ανέκυπτε το ζήτημα του ποιο δικαστήριο και σε ποιο βαθμό οφείλει να διαπιστώσει την εγκυρότητα ή ακυρότητα αυτής. Με βάση το άρθρο 31 παρ. 2 του Κανονισμού, η κάμψη της αρχής της χρονικής προτεραιότητας υπέρ της δικαιοδοσίας που ορίζεται από έγκυρη ρήτρα παρεκτάσεως, έχει ως αποτέλεσμα την αναστολή κάθε προγενέστερης ή μεταγενέστερης δίκης, έως το δικαστήριο της παρέκτασης διαπιστώσει τη δικαιοδοσία του. Σε αυτήν την περίπτωση δεν χωρεί αμφιβολία με βάση τη γραμματική διατύπωση του άρθρου και τις θεμελιώδεις αρχές του Κανονισμού ότι το ίδιο το δικαστήριο της παρέκτασης θα αποφανθεί επί της δικαιοδοσίας του¹⁵⁵. Μια νομοθετική μεταρρύθμιση που θα προέβλεπε τον ίδιο μηχανισμό και στην περίπτωση της ρήτρας διαιτησίας, σύμφωνα με τη διατύπωση του αντίστοιχου άρθρου 31 παρ. 2, και με βάση της αρχή της competence-competence, θα συνεπάγετο και την αντίστοιχη μοναδική αρμοδιότητα του διαιτητικού δικαστηρίου να αποφανθεί επί της δικαιοδοσίας του, οπότε και στη συνέχεια θεμελίωση αποκλειστικής δικαιοδοσίας υπέρ της διαιτησίας.

Αλλως, εκτός του Κανονισμού, σχετικά αποτελεσματική εμφανίζεται μια λύση, η οποία θα συνδυάζει την αρχή της competence-competence στην αρνητική της μορφή και την ανάγκη για ταχεία και εύρυθμη απονομή της δικαιοσύνης. Η ρύθμιση του άρθρου 1448 του γαλλικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας εγκαθιδρύει την απόλυτη αποχή των κρατικών δικαστηρίων, σε περίπτωση που η διαιτητική διαδικασία έχει ήδη ξεκινήσει, λύση η οποία, προλαμβάνει τυχόν διεξαγωγή παράλληλων διαδικασιών και έκδοση αντιφατικών αποφάσεων, τόσο αναφορικά με το κύρος της συμφωνίας διαιτησίας, όσο και με την ουσία της υπόθεσης¹⁵⁶. Τυχόν εξέταση, ωστόσο, από το κρατικό δικαστήριο της διαιτητικής συμφωνίας, το οποίο σε κάθε περίπτωση θα επιληφθεί της υποθέσεως στο μεταγενέστερο χρονικά στάδιο της αγωγής ακύρωσης, προλαβαίνει περιττές δίκες που ερείδονται σε μια άκυρη συμφωνία διαιτησίας.

¹⁵⁵ Για τις νέες διατάξεις του Κανονισμού σχετικά με την ρήτρα παρέκτασης δικαιοδοσίας, βλ. ανωτ. Κεφ 1.Α.2.ii.

¹⁵⁶ Στην Ελβετία, το 2008, κατατέθηκε πρόταση αναθεώρησης του άρθρου 7 CPIL και ένταξη στο περιεχόμενό του σχετικής ρύθμισης αναφορικά με την αρνητική εκδήλωση της competence-competence, πρόταση που έως σήμερα δεν έχει ενταχθεί στο κείμενο του Κώδικα, βλ. *Erk*, ο.π., σ. 43 κάτω-46.

Η competence-competence στην αρνητική της μορφή πράγματι προστατεύει τη συμφωνία διαιτησίας, περιορίζεται, ωστόσο, στις περιπτώσεις που έχει ήδη ξεκινήσει η διαιτητική διαδικασία, δεν προφυλάσσει, επομένως, τον καλόπιστο διάδικο από παρελκυστικές συμπεριφορές σε προγενέστερο χρόνο και δεν περιορίζει τον κίνδυνο διεξαγωγής παράλληλων διαδικασιών, δεδομένου ότι το διαιτητικό δικαστήριο σε κάθε περίπτωση διατηρεί την εξουσία του να αποφαινεται επί της δικαιοδοσίας του. Κάθε απόπειρα εξεύρεσης λύσης στο ζήτημα της συγκρούσεως εκτός του Κανονισμού δεν δύναται να είναι ομοιόμορφη, καθώς εν τέλει επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών, εκτός κι αν γίνει λόγος για μια αναθεώρηση των διεθνών κειμένων, γεγονός που δεν εμφανίζεται ως μία λύση πρόσφορη, δεδομένων των διαφορετικών προσεγγίσεων του θέματος από το εκάστοτε εθνικό δίκαιο.

Η απόπειρα εξεύρεσης αυστηρής και ομοιόμορφης λύσης για τον συντονισμό των αρμοδιοτήτων μεταξύ κρατικών και διαιτητικών δικαστηρίων, μπορεί να οδηγήσει σε άκαμπτες λύσεις, οι οποίες δεν θα απηχούν στα ειδικότερα χαρακτηριστικά της κάθε επιμέρους υπόθεσης. Όταν πρόκειται, για παράδειγμα, για μία καταφανώς άκυρη συμφωνία διαιτησίας, είναι προφανές ότι την οικονομία της δίκης συμφέρει η πρόωπη εξέταση της συμφωνίας από το κρατικό δικαστήριο, προκειμένου να αποτραπεί η διεξαγωγή περιττών δικών στο μέλλον. Αντίθετα, στην περίπτωση έγκυρης συμφωνίας διαιτησίας, πρέπει να προτάσσεται η συμφωνία των μερών και η εμπιστοσύνη του καλόπιστου διαδίκου στη διαιτητική διαδικασία, προκειμένου να αποφευχθούν παράλληλες διαδικασίες που παρεμποδίζουν την εύρυθμη απονομή της δικαιοσύνης. Όσο, επομένως, η διαιτησία τοποθετείται εκτός του Κανονισμού, μία ad hoc αντιμετώπιση φαίνεται να αποτελεί την πιο αποτελεσματική λύση, μια προσέγγιση, ωστόσο, η οποία, υιοθετώντας μια sui generis έννοια της εκκρεμοδικίας, θα επιδιώκει κάθε φορά να θέτει ως πρωταρχικό στόχο την προστασία της βούλησης των μερών και της αρχή της competence-competence, χωρίς να παραβλέπει και τις περιπτώσεις που πράγματι η παράκαμψη των τελευταίων θα οδηγήσει στην αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης. Υπό το πρίσμα αυτό, μονοδιάστατες και αυστηρές λύσεις, όπως η απόλυση εφαρμογή της αρχή της χρονικής προτεραιότητας ή η απόλυτη πρόταξη της συμφωνία διαιτησίας, είναι πιθανό ότι θα θέσουν περισσότερα εμπόδια από αυτά που επιδιώκουν να επιλύσουν.

Γ. Η περίπτωση των παράλληλων διαιτητικών δικών

Ανωτέρω εξετάσθηκε το ζήτημα της σύγκρουσης δικαιοδοσίας μεταξύ κρατικών και διαιτητικών δικαστηρίων προς επίλυση της ίδιας διαφοράς, Σε αυτήν την ενότητα της εισήγησης πρόκειται να διερευνηθεί η περίπτωση της παράλληλης διεξαγωγής δίκης ενώπιον δύο διαιτητικών δικαστηρίων. Το ζήτημα έχει μεν απασχολήσει τη διεθνή βιβλιογραφία, ωστόσο τα διαθέσιμα

νομολογιακά παραδείγματα δεν είναι επαρκή προκειμένου να θεωρήσουμε ότι υφίσταται μια πάγια κατεύθυνση προς αντιμετώπιση του ζητήματος. Συνήθως, το ζήτημα των παράλληλων διαιτητικών δικών για την ίδια διαφορά εμφανίζεται στην περίπτωση που κάθε διάδικο μέρος προσφεύγει στη διαιτησία με βάση διαφορετική εκδοχή της διαιτητικής συμφωνίας, είτε επειδή το *forum* διεξαγωγής της διαιτησίας μεταβλήθηκε με συμπληρωματική συμφωνία, είτε επειδή υπήρξε μεταγενέστερη νέα ρήτρα διαιτησίας¹⁵⁷.

Είναι καταρχάς βέβαιο ότι στην προκειμένη περίπτωση οι διατάξεις του Κανονισμού δεν τυγχάνουν εφαρμογής. Εφόσον η ίδια διαφορά, αντικειμενικά και υποκειμενικά, εκκρεμεί ενώπιον δύο διαφορετικών διαιτητικών δικαστηρίων, πρόκειται για “ξεκάθαρη περίπτωση εκκρεμοδικίας”¹⁵⁸, με την εκκρεμοδικία να εμφανίζεται εν ευρεία εννοία, ως μια θεμελιώδης αρχή αναγνωρισμένη από όλα τα δικαϊκά συστήματα, που σκοπό έχει την αποτροπή της διεξαγωγής παράλληλων δικών και την αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης, ακόμα και αν εκδηλώνεται διαφορετικά στα επιμέρους εθνικά δίκαια. Ως τέτοια, η εκκρεμοδικία καλύπτει και την περίπτωση των παράλληλων διαιτητικών δικών, ως μηχανισμός συντονισμού της μεταξύ τους συγκρούσεως¹⁵⁹.

Η αναστολή του μεταγενέστερου επιληφθέντος διαιτητικού δικαστηρίου αποτελεί τον πλέον καταλληλότερο μηχανισμό¹⁶⁰, παρόλο που η λύση αυτή έχει κατακριθεί με το σκεπτικό ότι η αναστολή δεν θα πρέπει να γίνεται με κριτήριο μόνο την αρχή της χρονικής προτεραιότητας, αλλά

¹⁵⁷ ILA Report on Lis Pendens, σ. 30, 4.47.

¹⁵⁸ “A true lis pendens”, ILA Report on Lis Pendens, 2009, σ. 30, 4.47.

¹⁵⁹ G.Born, II, σ. 2949, βλ. και *AA v AC (The Andersen case)*, Court of First Instance of Geneva (1999), σε C.McLachlan, σ. 215-216. Στην εν λόγω υπόθεση, προέκυψε το ζήτημα δύο αντιφατικών ρητρών διαιτησίας. Αρχικά ξεκίνησε η πρώτη διαιτητική δίκη, βασιζόμενη στην νεότερη συμφωνία διαιτησίας, με έδρα την Ελβετία, υπό τους κανόνες διεξαγωγής της διαιτησίας του ICC και στη συνέχεια ξεκίνησε παράλληλα ad hoc διαιτητική διαδικασία επίσης στην Ελβετία, με βάση την αρχική διαιτητική συμφωνία. Ο “εναγόμενος” στη δεύτερη διαιτητική δίκη αρνήθηκε να διορίζει διαιτητή λόγω προγενέστερης εκκρεμής διαιτητική δίκη, οπότε και επιλήφθηκε το κρατικό δικαστήριο για τον διορισμό του διαιτητή. Το δικαστήριο απέρριψε το αίτημα διορισμού, κρίνοντας ότι το πρώτο επιληφθέν διαιτητικό δικαστήριο προηγείται και θα αποφανθεί περί του ποια από τις δύο ρήτρες διαιτησίας είναι αυτή που δεσμεύει τα μέρη. Με την απόφασή του αυτή, το δικαστήριο δεν προβαίνει σε μια αυστηρή εφαρμογή της εκκρεμοδικίας, η οποία δεν ανέκυψε εν τέλει μεταξύ δύο διαιτητικών δικαστηρίων καθώς το δεύτερο δεν συγκροτήθηκε εν τέλει ποτέ, αλλά σε μια προσέγγιση, η οποία βασίζεται στη λογική της εκκρεμοδικίας και της προτεραιότητας που πρέπει να δοθεί στον πρώτο επιληφθέντα διαιτητή, προκειμένου να αποφευχθεί η διεξαγωγή παράλληλων δικών και η έκδοση αντιφατικών αποφάσεων.

¹⁶⁰ ILA Report on Lis Pendens, σ. 30, 4.48.

το συμφέρον των διαδίκων και την οικονομία της διαδικασίας, βασικό χαρακτηριστικό και πλεονέκτημα της οποίας αποτελεί η ταχύτερη απονομή της δικαιοσύνης σε σχέση με τα κρατικά δικαστήρια¹⁶¹. Η αναστολή της δεύτερης χρονικά διαιτητικής δίκης, σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, θα πρέπει να γίνεται με φειδώ και κατόπιν αξιολόγησης των ανωτέρω στοιχείων, δεδομένου ότι η υπαγωγή στη διαιτησία έχει υπόβαθρο τη βούληση των μερών, η οποία και πρέπει καταρχήν να προστατεύεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Υποχρεωτική διαμεσολάβηση και εκκρεμοδικία στο ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο

A. Η είσοδος του θεσμού της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης στις ευρωπαϊκές νομοθεσίες (compulsory/mandatory mediation)

Ως διαμεσολάβηση ορίζεται η διαδικασία κατά την οποία ένα αμερόληπτο τρίτο πρόσωπο (διαμεσολαβητής) υποβοηθά τα μέρη¹⁶², προκειμένου αυτά, μέσω της διαπραγμάτευσης, να κα-

¹⁶¹ *G.Born*, II, σ. 2948-2949, ειδικ. παραπομπή σε *Arbitral Award, CME Czech Republic B.V. (The Netherlands) v. The Czech Republic* (2001), βλ. επίσης *Milan Court of Appeal, Tema-Frugoli SpA v Hubei Space Quarry Industry Co. Ltd.* (1999) σε *C.McLachlan*, σ. 216-219 .

¹⁶² Η προσφυγή στη διαμεσολάβηση μπορεί να γίνει και κατόπιν πρότασης του δικάζοντος δικαστή, είτε κατόπιν πρωτοβουλίας των μερών (court annexed mediation). Με την παραπομπή στη διαμεσολάβηση ο δικαστής απέχει από τη διαδικασία, η οποία διεξάγεται ενώπιον του διαμεσολαβητή (βλ. *Κ.Μακρίδου*, 2/2014, ενοτ. Β2Α, για “συνδεδεμένη με το δικαστήριο” διαμεσολάβηση στην Ελβετία). Διαφορετική είναι η περίπτωση της δικαστικής μεσολάβησης (στον ελληνικό Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, άρθρο 214B), όπου η επίλυση της διαφοράς επιδιώκεται με συμβιβαστικά, η μεσολάβηση, ωστόσο, διεξάγεται από τον ίδιο τον δικάζοντα δικαστή. Για δικαστική μεσολάβηση στον ελληνικό ΚΠολΔ, βλ. αντί πολλών *Ν.Νίκας*, *Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας*, σ. 317-318, 20-26, *Κ.Μακρίδου*, *Τακτική Διαδικασία στα Πρωτοβάθμια Δικαστήρια*, σ. 11-15.

ταλήξουν σε συμβιβαστική επίλυση της μεταξύ τους διαφοράς, εκτός των δικαστικών αιθουσών¹⁶³. Η διαμεσολάβηση, εντασσόμενη στην ευρύτερη κατηγορία των εναλλακτικών τρόπων επίλυσης διαφορών (ADR, Alternative Dispute Resolution), έχει τις ρίζες της στο αμερικανικό δίκαιο¹⁶⁴, όπου από τα τέλη του 19ου αιώνα και την Arbitration Act του 1888, έως την δεκαετία του 1970, εμφανίζεται όλο και αυξανόμενη προσφυγή στους εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης διαφορών, λόγω της γενικότερης δυσaréσκειας και γραφειοκρατίας στη διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης από τα τακτικά δικαστήρια. Το 1976, στη Συνδιάσκεψη του *Pound*¹⁶⁵ (the Pound Conference), τέθηκαν σταθερές βάσεις για την διάδοση και εξέλιξη της διαμεσολάβησης για την επίλυση των διαφορών ιδιωτών, μια εξέλιξη που αποδείχθηκε ραγδαία, αφού μέσα στις επόμενες δεκαετίες, η πρακτική της διαμεσολάβησης καθιερώθηκε ως ένας από τους πιο διαδεδομένους εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης διαφορών.

Σήμερα, στον ευρωπαϊκό χώρο, στην πλειοψηφία των κρατών μελών, η προσφυγή στη διαμεσολάβηση παραμένει εθελοντική, είτε εξαντλείται στην υποχρέωση των δικηγόρων προς ενημέρωση των εντολέων τους αναφορικά με τη δυνατότητα υπαγωγής της επίδικης διαφοράς στη διαμεσολάβηση¹⁶⁶. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η ένταξη του θεσμού στην νομική πραγματικότητα των

¹⁶³ *N.Andrews*, The three paths of justice, σ. 265, 10.01.

¹⁶⁴ Για μια συνοπτική αναφορά στην ιστορική εξέλιξη της διαμεσολάβησης στις ΗΠΑ, βλ. *J.T.Barrett/J.Barrett*, ADR Timeline, xxv.

¹⁶⁵ Αναλυτικά για τους σκοπούς και τα πορίσματα της συνδιάσκεψης, βλ. *Γ.Βαλμαντώνης*, ΕλλΔνη 2/2013, ενοτ. 2, *Δ.Θεοχάρης*, Αρμ 2015, 166.

¹⁶⁶ Σε ορισμένες περιπτώσεις τα κράτη επιλέγουν την υποχρεωτική απόπειρα συμβιβασμού για ορισμένες κατηγορίες υποθέσεων, κυρίως οικογενειακού, γειτονικού και εργατικού δικαίου, πχ. Αυστρία, Γαλλία, Μάλτα, ενώ στην πλειοψηφία των κρατών μελών η προσφυγή στη διαμεσολάβηση παραμένει εθελοντική, π.χ. Γερμανία, Ισπανία, Σουηδία, Βέλγιο, Ελβετία. Αναλυτικά για το καθεστώς της διαμεσολάβησης στα κράτη μέλη, βλ. *N.Andrews*, ο.π., σ. 294-299, 11.13-11.33, *Κ.Μακρίδου*, Αρμ 2014, σ. 907-913, *Η ίδια*, ΕλλΔνη 2/2014, σ. 321 επ. (για ελβετικό δίκαιο ειδικότερα), *Δ.Μουζάκη*, ΕΠολΔ 3/2018, σ. 257 επ. και ειδικότερα για το γαλλικό δίκαιο βλ. ενοτ IIIA., ενώ για περαιτέρω λεπτομέρειες αναφορικά με το ισχύον νομοθετικό καθεστώς στο σύνολο των κρατών μελών βλ. e-justice.europa.eu/mediation (τελευταία είσοδος: 27.11.2019). Διαφορετικό εμφανίζεται το τοπίο στην Αγγλία, όπου, ενώ δεν υφίσταται γενική νομοθετική πρόβλεψη για υποχρεωτική προσφυγή στη διαμεσολάβηση, σε ορισμένες κατηγορίες υποθέσεων, η υιοθέτηση των προδικαστικών πρωτοκόλλων (pre-action protocols), αποτέλεσε μεταρρύθμιση-σταθμό για την προώθηση των εναλλακτικών τρόπων επίλυσης διαφορών, οι οποίοι σήμερα είναι εξαιρετικά διαδεδομένοι. Πρόκειται για διαδικασίες, μεταξύ αυτών και η προσφυγή στους ADR, στις οποίες οφείλουν να προβούν τα μέρη σε συγκεκριμένες

κρατών μελών, για ορισμένα κράτη εγκαινιάστηκε και για άλλα επισφραγίστηκε με την Οδηγία 2008/52/ΕΚ, για την προσφυγή στη διαμεσολάβηση διασυνοριακών διαφορών στις αστικές και εμπορικές υποθέσεις¹⁶⁷.

Η εν λόγω Οδηγία αποτέλεσε την πρώτη κοινή αποτύπωση σε ευρωπαϊκό επίπεδο της ανάγκης και σημασίας προώθησης των εναλλακτικών μορφών επίλυσης διαφορών¹⁶⁸. Από το κείμενό της, ωστόσο, προκύπτει ότι επαφίεται περαιτέρω στα κράτη μέλη ο προσδιορισμός του ειδικότερου βαθμού υποχρεωτικότητας της διαμεσολάβησης και της σχέσης της με τη δικαστική λειτουργία¹⁶⁹. Ήδη ορισμένα κράτη, προκειμένου να ενισχύσουν και να προωθήσουν τους εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης διαφορών, υιοθέτησαν μοντέλα υποχρεωτικής προσφυγής στη διαμεσολάβηση. Η “υποχρεωτική προσφυγή στη διαμεσολάβηση” ορίζεται και λειτουργεί με τρόπο διαφορετικό και υπό διαφορετικές προϋποθέσεις στο εκάστοτε κράτος μέλος, έχει, ωστόσο, την έννοια του απαράδεκτου της προσφυγής στα κρατικά δικαστήρια, δίχως την προηγούμενη υπαγωγή σε διαδικασία εξωδικαστικής επίλυσης της διαφοράς, ακόμη και αν αυτή αποβεί άκαρπη.

Ειδικότερα το ιταλικό και ελληνικό μοντέλο

Το ιταλικό νομοθετικό πλαίσιο αποτελεί το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα υποχρεωτικής προσφυγής στη διαμεσολάβηση.

κατηγορίες διαφορών προτού προσφύγουν στα δικαστήρια για την επίλυση της μεταξύ τους διαφοράς, η οποία προσφυγή εμφανίζεται ως η έσχατη λύση (last resort). Έτσι, για τις κατηγορίες διαφορών, που απαιτείται η τήρηση πρωτοκόλλου, η παράκαμψη των πρωτοκόλλων επιφέρει υψηλές χρηματικές ποινές. Για αγγλικό δίκαιο βλ. ειδικότερα Γ.Βαλμαντώνης, ο.π., Κ.Μακρίδου, Αρμ 2014, σ. 914-916, Δ.Μουζάκη, ο.π., ενοτ. ΠΙΒ.

¹⁶⁷ Άρθρο 1 παρ. 2. Αναλυτικά για το πεδίο εφαρμογής και το περιεχόμενο της εν λόγω Οδηγίας βλ. αντί πολλών Ν.Ανδews, ο.π., σ. 292-294, 11.13-11.19, Κ.Χρονοπούλου, ΕΠολΔ 6/2010, 871 επ., Α.Άνθιμος, Αρμ 4/2010, 469 επ., Η.Ηλιακόπουλος, ΕφΑΔ 2012, 25 επ.

¹⁶⁸ βλ. Αιτιολογική σκέψη 5-6.

¹⁶⁹ Η Οδηγία υιοθέτησε ένα μοντέλο προαιρετικής προσφυγής στη διαμεσολάβηση (άρθρο 3 περ. α εδ. β), υπό την επιφύλαξη τυχόν εθνικών νομοθετικών ρυθμίσεων περί υποχρεωτικής διαμεσολάβησης (άρθρο 5 παρ. 2), αλλά και υπό την επιφύλαξη της παραπομπής στη διαμεσολάβηση από τον δικαστή (άρθρο 5 παρ. 1).

Η Ιταλία αντιμετώπιζε ήδη από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα μεγάλες καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης¹⁷⁰, με αποτέλεσμα την υπερφόρτωση των δικαστικών αιθουσών και των εκκρεμών υποθέσεων και την όλο και συχνότερη προσφυγή των διαδίκων στο ΕΔΔΑ, λόγω παραβίασης του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ¹⁷¹. Το 1993 εγκαινιάστηκε στην Ιταλία ο πρώτος νόμος για τη διαμεσολάβηση (ν. 580/1993), ο οποίος επέτρεψε την εξωδικαστική επίλυση διαφορών μέσω της διαμεσολάβησης από τα Εμπορικά Επιμελητήρια της χώρας. Το σύστημα της διαμεσολάβησης λειτούργησε, έως το 2010, εθελοντικά¹⁷², οπότε και η Ιταλία κλήθηκε να ενσωματώσει στο δίκαιό της την ευρωπαϊκή Οδηγία 2008/52/ΕΚ. Ο νόμος 28/2010 υιοθέτησε ένα καθεστώς υποχρεωτικής διαμεσολάβησης σε μια μεγάλη σειρά υποθέσεων¹⁷³, οι οποίες κάλυπταν το σύνολο σχεδόν της δικαστηριακής ύλης. Έτσι, με βάση, το νέο αυτό νομοθετικό καθεστώς, η προσφυγή στη διαμεσολάβηση αποτελούσε προϋπόθεση της προσφυγής στα κρατικά δικαστήρια, επί ποινή απαραδέκτου¹⁷⁴. Σήμερα, κατόπιν τροποποίησης του νομοθετικού καθεστώτος με τη θέση σε ισχύ

¹⁷⁰ Η μέση διάρκεια δίκης στον πρώτο βαθμό, γύρω στα έτη 1995-2000 υπολογιζόταν σε 3,5 χρόνια, ενώ σε περίπτωση προσφυγής στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο, το χρονικό αυτό διάστημα μπορούσα να αγγίξει και τα 10 έτη, *G. de Palo, L. Cominelli, Mediation in Italy: Waiting for the Big Bang?*, σε *Global Trends in Mediation*, σ. 260, 10.1.

¹⁷¹ Στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει το ζήτημα, ο Ιταλός νομοθέτης ψήφισε τον νόμο 89/2001, σύμφωνα με τον οποίο, κάθε αίτημα διαδίκου για αποζημίωση λόγω ζημίας (*danno*), χρηματικής (*patrimoniale*) ή μη χρηματικής (*non patrimoniale*) από την παραβίαση του δικαιώματός του για αποτελεσματική δικαστικής προστασία, λόγω καθυστερημένης απονομής της δικαιοσύνης, θα κατατίθεντο κατευθείαν ενώπιον του Εφετείου (άρθρο 2 παρ.1). Η νομοθετική αυτή πρόβλεψη, ωστόσο, είχε ως αποτέλεσμα, απλώς να επιβαρυνθούν τα δευτεροβάθμια δικαστήρια με πλέον μεγάλο όγκο υποθέσεων.

¹⁷² Για μια συνοπτική αναφορά της ιταλικής νομοθεσίας περί διαμεσολάβησης έως το 2005, βλ. *G. de Palo, L. Cominelli, ο.π.*, σ. 267.

¹⁷³ Υποθέσεις εμπραγμάτου δικαίου, τραπεζικού, κληρονομικού, οικογενειακού, τροχαίων, ιατρικής αμέλειας κ.α., βλ. άρθρο 5 παρ. 1 του νόμου. Αναλυτικά για το πεδίο εφαρμογής και τις ειδικότερες προβλέψεις του νόμου βλ. *I. Queirolo, L. Campaneto, S. Dominelli, Italy*, σε *Civil and Commercial Mediation in Europe I*, σ. 251 επ. και *I. Queirolo, L. Campaneto, Italy*, σε *Civil and Commercial Mediation in Europe II*, σ. 221 επ. με περαιτέρω παραπομπές στην ιταλική βιβλιογραφία.

¹⁷⁴ Με την απόφαση 272/2012 του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ιταλίας ο νόμος 28/2010 κηρύχθηκε αντισυνταγματικός, όχι λόγω παραβίασης του δικαιώματος ακροάσεως, αλλά λόγω υπέρβασης νομοθετικής εξουσιοδότησης, καθώς το Κοινοβούλιο δεν είχε ρητή εξουσιοδότηση από την Κυβέρνηση προς ψήφιση και θέση σε ισχύ συστήματος υποχρεωτικής διαμεσολάβησης βλ. *G. de Palo, Δογματικά προβλήματα και εκφάνσεις της Διαμεσολάβησης*, σ. 11-13, *Α.Πλεύρη*, Η σχέση της «υποχρεωτικής απόπειρας» εξωδικαστικής επίλυσης των διαφορών, σ.52-53.

του νέου νόμου για τη διαμεσολάβηση (ν. 69/2013), εξακολουθεί να ισχύει το σύστημα της υποχρεωτικής της διαμεσολάβησης στο στάδιο της προδικασίας προσφυγής στα δικαστήρια σε πολλά είδη διαφορών, υπό τη μορφή μιας πρώτης ενημερωτικής συνάντησης των μερών, υπό την υποχρεωτική παράσταση δικηγόρων.

Η Ελλάδα, πριν τον ν.4512/2018 θα εντασσόταν στην κατηγορία εκείνη των χωρών που ως θεμέλιο της προσφυγής στη διαμεσολάβηση θέτουν την ιδιωτική βούληση, ο νόμος, ωστόσο, αυτός μετέβαλε καθοριστικά το νομοθετικό καθεστώς που περιβάλλει τον θεσμό της διαμεσολάβησης.

Η χώρα μας ενσωμάτωσε την ευρωπαϊκή Οδηγία 2008/52/ΕΚ για τη διαμεσολάβηση με τον νόμο 3898/2010¹⁷⁵, ο οποίος καθιέρωνε μια διαδικασία εθελοντικής διαμεσολάβησης στις αστικές και εμπορικές υποθέσεις¹⁷⁶, η οποία ξεκινούσε είτε λόγω συμφωνίας των μερών, είτε κατόπιν πρότασης του δικάζοντος δικαστή (court annexed mediation), στην οποία πάλι πρέπει να συμφωνήσουν τα μέρη¹⁷⁷. Ο όλο και αυξανόμενος αριθμός των εκκρεμών υποθέσεων, σε συνδυασμό με την καθυστερημένη απονομή της δικαιοσύνης και την σχετικά μειωμένη προσφυγή των ιδιωτών στους εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης διαφορών, οδήγησαν τον Έλληνα νομοθέτη στην υιοθέτηση του ν.4512/2018. Ο νόμος προσιδιάζει στο ιταλικό “πρότυπο”, καθώς καθορίζει υποχρεωτική προδικασία διαμεσολάβησης για σημαντικό αριθμό υποθέσεων¹⁷⁸. Όπως και στην Ιταλία, ο νόμος καθιερώνει την προδικαστική προσφυγή στη διαμεσολάβηση ως προϋπόθεση του παραδεκτού της προσφυγής στα πολιτειακά δικαστήρια. Η τύχη του ν. 4512/2018 ακολούθησε αυτή του ιταλικού νόμου 28/2010, καθώς πριν ακόμα την έναρξη ισχύος του, η Διοικητική Ολομέλεια του

¹⁷⁵ Για τη διαμεσολάβηση στα σχέδια νόμου των Νομοπαρασκευαστικών Επιτροπών τα έτη 2008 και 2009, πριν την ενσωμάτωση της ευρωπαϊκής Οδηγίας, βλ. *Ν.Κλαμαρής*, ΕΠολΔ, 4/2010, σ. 473 επ.

¹⁷⁶ Για μια αναλυτική καταγραφή του ν.3898/2010, βλ. ενδεικτικά *Γ.Διαμαντόπουλος*, Ερανισμοί και Ανταποδόσεις Θέμιδος, σ. 347 επ., *Α.Ανθμος*, Αρμ 4/2010, σ. 469 επ., *Ο ίδιος*, ΕπισκΕΔ 2012, σ. 277 επ., *Η.Ηλιακόπουλος*, ΕφΑθ 2012, σ.25 επ.

¹⁷⁷ Άρθρο 1 ν.3898/2010.

¹⁷⁸ Συγκεκριμένα, το άρθρο 182 του ν.4512/2018 προβλέπει για συγκεκριμένες κατηγορίες διαφορών υποχρεωτική προσφυγή σε μια προδικαστική διαδικασία εξωδικαστικής επίλυσης της διαφοράς, άλλως η συζήτηση του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου απορρίπτεται αυτεπαγγέλτως ως απαράδεκτο, βλ. *Π.Μάζης*, σε ΕλλΔνη 2/2018, *Πε-στ*, *Α.Πλεύρη*, ο.π., σ.57-59. Για αναλυτική καταγραφή και ανάλυση του νόμου βλ. *Γιαννόπουλος Π.*, Η απόπειρα εξωδικαστικής επίλυσης της διαφοράς, σ. 69 επ. (πεδίο εφαρμογής του νόμου), *Ο ίδιος*, Αρμ. 1/2018, σ. 1 επ., *Σ.Καραμέρος*, Αρμ. 1/2018, σ. 20 επ., *Ν.Κλαμαρής*, ΕΠολΔ 3/2018, σ. 255-256, ο οποίος τίθεται υπέρ της ασυμβατότητας του θεσμού της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης με το άρθρο 20 του Συντάγματος.

Αρείου Πάγου έκρινε αυτόν ως αντισυνταγματικό με την υπ' αριθμόν 34/2018 απόφασή της¹⁷⁹, οπότε και η εφαρμογή του ανεστάλη. Τον Νοέμβριο του 2019 ψηφίστηκε ο νέος νόμος για τη διαμεσολάβηση στις αστικές και εμπορικές υποθέσεις, ο ν.4640/2019¹⁸⁰, ο οποίος θεσπίζει υποχρεωτική συνεδρία διαμεσολάβησης για το παραδεκτό της συζήτησης του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου για τις οικογενειακές διαφορές, και όλες τις υποθέσεις τακτικής διαδικασίας Μονομελούς και Πολυμελούς Πρωτοδικείου, όπου το αντικείμενο της διαφοράς υπερβαίνει τα 30.000 ευρώ (άρθρο 6), ενώ προβλέπεται ότι εντός της πρώτης διετίας ισχύος του, το Υπουργείο Δικαιοσύνης πρόκειται να αξιολογήσει τα αποτελέσματα του νόμου σχετικά με την υποχρεωτικότητα και τις υπαγόμενες σε αυτή διαφορές.

Υποχρεωτική διαμεσολάβηση και πρόσβαση στη δικαιοσύνη

Η συμβατότητα της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης έχει κριθεί θετικά από το Δικαστήριο του Στρασβούργου με δύο αποφάσεις του, την *Alassini v. Telecom Italia SpA*¹⁸¹ και την

¹⁷⁹ ΔιοικΟΛΑΠ 34/2018, σε ΕΠολΔ 3/2018, σχόλιο Π.Γιαννόπουλος, σ. 287 επ. Η Ολομέλεια έκρινε ως αντισυνταγματικό τον θεσμό της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης, όπως αυτός ορίζεται και περιγράφεται στον νόμο, κυρίως λόγω της έμμεσης παρακώλυσης πρόσβασης στη δικαιοσύνη, λόγω των υπέρογκων εξόδων που δημιουργούνται σε βάρος των διαδίκων.

¹⁸⁰ Η ισχύς των άρθρων 6 και 7 του νόμου, ήτοι τα σχετικά με την υποχρεωτική διαδικασία διαμεσολάβησης θα ισχύσουν (άρθρο 44 του νόμου) α) από τη 15η Ιανουαρίου 2020 για τις οικογενειακές διαφορές, εκτός από αυτές των περιπτώσεων α', β' και γ' της παραγράφου 1, καθώς και της παραγράφου 2 του άρθρου 592 ΚΠολΔ και β) από τη 15η Μαρτίου 2020 για τις διαφορές που εκδικάζονται κατά την τακτική διαδικασία και υπάγονται στην καθ' ύλην αρμοδιότητα του Μονομελούς Πρωτοδικείου αν η αξία του αντικειμένου της διαφοράς υπερβαίνει το ποσό των τριάντα χιλιάδων (30.000) ευρώ και του Πολυμελούς Πρωτοδικείου.

¹⁸¹ ΔΕΕ, 18.03.2010, *Alassini v. Telecom Italia SpA*, συνεκδικαζόμενες αποφάσεις C-317/08 και C-320/08. Η υπόθεση αφορούσε τέσσερις διαφορές, αφενός, μεταξύ των R. Alassini και L. A. G. Iacono, καθώς και της Multiservice Srl, και της Telecom Italia SpA και, αφετέρου, μεταξύ της F. Califano και της Wind SpA, για την ίδια αιτία. Συγκεκριμένα, τέθηκε το ζήτημα της ερμηνείας του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ σε σχέση με εθνική κανονιστική ρύθμιση, η οποία προέβλεπε υποχρεωτικό προστάδιο εξώδικου συμβιβασμού για το παραδεκτό του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου, στο πλαίσιο ορισμένων διαφορών μεταξύ παρόχων υπηρεσιών και τελικών χρηστών, οι οποίες εμπίπτουν στην Οδηγία 2002/22/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, για την καθολική υπηρεσία και τα δικαιώματα των χρηστών όσον αφορά δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

*Menini/Rampanelli*¹⁸². Με την πρώτη του απόφαση, το Δικαστήριο έθεσε τέσσερα καθοριστικά κριτήρια προκειμένου να στοιχειοθετηθεί το παραδεκτό της ρύθμισης υποχρεωτικού προσταδίου εξώδικης επίλυσης της διαφοράς. Έκρινε το Δικαστήριο¹⁸³ ότι οι αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας καθώς και η αρχή της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας δεν απαγορεύουν τη θέσπιση ρύθμισης από το εθνικό δίκαιο που να επιβάλλει για ορισμένη κατηγορία διαφορών την προηγούμενη εφαρμογή εξώδικης διαδικασίας συμβιβασμού, εφόσον α) η διαδικασία αυτή δεν καταλήγει σε δεσμευτική για τα εμπλεκόμενα μέρη απόφαση, β) δεν καθυστερεί ουσιωδώς την άσκηση ενδίκου βοηθήματος, γ) αναστέλλει την παραγραφή των οικείων δικαιωμάτων και δ) δεν προκαλεί έξοδα, ή προκαλεί ελάχιστα έξοδα, στα ενδιαφερόμενα μέρη, εφόσον είναι δυνατή η λήψη προσωρινών μέτρων σε εξαιρετικές περιπτώσεις κατά τις οποίες το επείγον της καταστάσεως τα επιβάλλει. Επτά χρόνια αργότερα, το Δικαστήριο, με την καθοριστική απόφασή του *Menini/Rampanelli*, επιβεβαίωσε τα τέσσερα αυτά κριτήρια και στην περίπτωση της προηγούμενης υποχρεωτικής διαδικασίας διαμεσολάβησης, επιβεβαιώνοντας ότι μια τέτοια ρύθμιση δεν είναι αντίθετη με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, εφόσον τηρούνται οι ανωτέρω προϋποθέσεις, ήτοι εφόσον δεν αποστερείται άμεσα ή έμμεσα ο διάδικος την πρόσβασή του στη δικαιοσύνη.

B. Η σχέση της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης με την κύρια δίκη και το ζήτημα της εκκρεμοδικίας στο ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο

¹⁸² ΔΕΕ, 14.06.2017, *Livio Menini/Maria Antonia Rampanelli v. Banco Popolare Società Cooperativa*, C-75/16. Η υπόθεση αφορούσε την έκδοση διαταγής πληρωμής υπέρ της Banco Popolare κατά του L. Menini και της M. A. Rampanelli λόγω υπολοίπου ανοιχτού αλληλόχρεου λογαριασμού. Οι οφειλότες άσκησαν ανακοπή κατά της διαταγής πληρωμής ενώπιον αρμόδιου Πρωτοδικείου. Ο ιταλικός νόμος (αρ. 28/2010), ωστόσο, που μετέφερε στην ιταλική έννομη τάξη την Οδηγία 2008/52/ΕΚ, έθετε ως προϋπόθεση του παραδεκτού της ανακοπής, την προηγούμενη προσφυγή στη διαδικασία διαμεσολάβησης (βλ. ανωτ. “*Ειδικότερα το ιταλικό και ελληνικό μοντέλο*”). Το Δικαστήριο, επαναλαμβάνοντας τα κριτήρια του έθεσε στην απόφαση *Alassini*, έκρινε ότι (σκέψη 50), όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 13 της Οδηγίας 2008/52, ο προαιρετικός χαρακτήρας της διαμεσολάβησης δεν συνίσταται στην ελευθερία των μερών να προσφύγουν στη διαδικασία αυτή, αλλά στο γεγονός ότι «τα μέρη έχουν την ευθύνη της διαδικασίας και μπορούν να την οργανώσουν κατά την επιθυμία τους και να την ολοκληρώσουν οποιαδήποτε στιγμή», οπότε και η θέσπιση τυχόν διαδικασίας υποχρεωτικής διαμεσολάβησης δεν αντιβαίνει στο πνεύμα της Οδηγίας και του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, εφόσον τηρούνται τα κριτήρια αυτά. Για περαιτέρω σχολιασμό της απόφασης βλ. αντί πολλών, *Π.Γιαννόπουλος*, Απόπειρα Εξωδικαστικής Επίλυσης της Διαφοράς, σ. 15-18, *Α.Πλεόρη*, ο.π., σ. 45-48, *Κ.Κόμνιος*, Υποχρεωτική διαμεσολάβηση και Ενωσιακό Δίκαιο, σ. 65-69, *Α.Καστανίδης*, ΕΠολΔ 5/2017, σ. 551 επ.

¹⁸³ Σκέψη 67, *Alassini*.

Η εθνικές νομοθεσίες, επομένως, που έχουν υιοθετήσει μοντέλα υποχρεωτικής προσφυγής στη διαμεσολάβηση, δεν αντίκειται στο δικαίωμα της παροχής αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, παρόλο που, όπως προκύπτει από τα ανωτέρω, στις περιπτώσεις που επιχειρήθηκε η υιοθέτηση της αυστηρής υποχρεωτικότητας, ανέκυψαν ζητήματα συνταγματικότητας που αναχαίτισαν την εφαρμογή των εκάστοτε ρυθμίσεων.

Δεδομένης της δυνατότητας υιοθέτησης τέτοιων μοντέλων αλλά και ήδη ισχύος των σε ορισμένα κράτη μέλη, ανακύπτει το ζήτημα της περίπτωσης διεξαγωγής παράλληλων δικών για την ίδια διαφορά σε διαφορετικά κράτη μέλη, όπου στο ένα εξ' αυτών η εκδίκαση της υπόθεσης βρίσκεται στο προδικαστικό στάδιο της διαμεσολάβησης. Η προβληματική δύναται να καταστεί περίπλοκη, καθώς, εάν θεωρήσουμε ότι το υποχρεωτικό αυτό “προστάδιο” διαμεσολάβησης εντάσσεται στην έννοια του “επιληφθέντος δικαστηρίου”, τότε εάν αυτή προηγηθεί χρονικά, εμπίπτει στις διατάξεις των ευρωπαϊκών Κανονισμών περί εκκρεμοδικίας, ως κομμάτι της προδικασίας ενώπιον του “πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου”. Εάν, αντίθετα, θεωρήσουμε ότι η διαμεσολάβηση στην περίπτωση αυτή εντάσσεται εκτός της κύριας δίκης, τότε παρά την προσφυγή του διαδίκου ενώπιον κρατικού δικαστηρίου άλλου κράτους μέλους, ο διάδικος θα μπορεί να εκκινήσει διαδικασίες υποχρεωτικής διαμεσολάβησης στο κράτος που αυτή αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση προσφυγής στο δικαστήριο, ενώ η μη εμφάνιση του αντιδίκου του, δύναται να επισύρει τις ποινές (π.χ χρηματικές) που μπορεί να προβλέπει το εκάστοτε δίκαιο, λόγω μη παράστασης στην εν λόγω προδικασία. Το πρόβλημα αναδεικνύεται έτι περισσότερο στην περίπτωση που η διαμεσολάβηση αποβεί άκαρπη, οπότε στη συνέχεια τα μέρη προσφύγουν, παραδεκτώς πλέον, στα τακτικά πολιτειακά δικαστήρια. Εάν θεωρήσουμε ότι η έννοια του “πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου” θα περιλαμβάνει και την προηγηθείσα διαδικασία διαμεσολάβησης, τότε το δικαστήριο που επιλαμβάνεται κατόπιν αποτυχίας της διαδικασίας, θεωρείται ως “πρώτο” και δύναται να θεμελιώσει δικαιοδοσία έναντι κάθε δικαστηρίου που τυχόν επιλήφθηκε μεταγενέστερα της έναρξης της διαμεσολάβησης.

1. Η περίπτωση της εκούσιας διαμεσολάβησης

Από την ανωτέρω προβληματική κρίνεται σκόπιμο να διακρίνουμε καταρχήν την περίπτωση της εκούσιας διαμεσολάβησης και τη σχέση της με την κύρια δίκη. Όπως και στη συμφωνία για υπαγωγή της διαφοράς στη διαιτησία, έτσι και η προσφυγή στη διαμεσολάβηση αποτελεί πράξη αυτοδιάθεσης των μερών προς επίλυση της διαφοράς τους με την εν λόγω διαδικασία, λόγω του

συμβατικού της υπόβαθρου, επομένως, η ρήτρα διαμεσολάβησης αποκτά δικονομική σημασία¹⁸⁴. Η διαφορά, ωστόσο, με τη διαιτησία, έγκειται στο ότι διαιτησία και κρατικά δικαστήρια αποτελούν δύο διαφορετικές μορφές δικαιοδοσίας, οπότε και η υπαγωγή στη μία, αποκλείει την άλλη¹⁸⁵, οπότε και καταρχήν, υφισταμένης έγκυρης ρήτρας διαιτησίας, αποκλείεται η προσφυγή στα δικαστήρια. Η περίπτωση της διαμεσολάβησης, ωστόσο, δεν ταυτίζεται με το ανωτέρω σχήμα¹⁸⁶, καθώς να μεν συνιστά αποτύπωση της συμβατικής βούλησης των μερών να επιλύσουν τη μεταξύ τους διαφορά με τη συγκεκριμένη διαδικασία, η παραπομπή, ωστόσο, στη διαμεσολάβηση δε συνιστά παραπομπή σε δικαιοδοτικό όργανο, αλλά την απόπειρα συμβιβασμού των μερών ενώπιον τρίτου προσώπου, που δεν λειτουργεί ως δικαστής ή διαιτητής¹⁸⁷.

Συνεπέστερη στο ελληνικό δίκαιο εμφανίζεται η λύση που δέχεται ότι η ύπαρξη συμφωνίας διαμεσολάβησης ή η προηγούμενη έναρξη αυτής δεν συνεπάγεται το απαράδεκτο της συζήτησης και αποστέρισης των πολιτικών δικαστηρίων από τη δικαιοδοσία τους, αλλά συνιστά γνήσια αναβλητική ένσταση ουσιαστικού δικαίου (στον ελληνικό ΚΠολΔ κατ' άρθρο 263), η οποία θα αναφέρεται στο αγώγιο της συγκεκριμένης αξίωσης και όχι στη δικαιοδοσία των δικαστηρίων να επιληφθούν της εν λόγω διαφοράς¹⁸⁸.

Μεταφέροντας τον προβληματισμό αυτό σε επίπεδο διασυνοριακό, η ρήτρα υπαγωγής της διαφοράς σε διαμεσολάβηση κατ' αρχήν δεν αποστερεί το δικαστήριο κράτους μέλους από τη

¹⁸⁴ *Η.Ηλιακόπουλος*, ο.π., σ. 25, όπου αναγνωρίζει το συμβατικό υπόβαθρο της διαμεσολάβησης, ταυτίζει, ωστόσο, αυτή με την περίπτωση της διαιτησίας και προτάσσει τον αποκλεισμό της κρατικής δικαιοδοσίας.

¹⁸⁵ Για τη σχέση διαιτησίας και κρατικών δικαστηρίων βλ. ανωτ. εκθ. 104-105. Αναλυτικά για τη σύγκριση δικαστικής λειτουργίας και διαιτησίας βλ. *Κ.Καλαβρός*, Δίκαιο της Διαιτησίας, σ. 58-60.

¹⁸⁶ Χαρακτηριστικά, στην Αιτιολογική έκθεση του ν.3898/2010 αναφέρεται ότι “η ύπαρξη συμφωνίας για προσφυγή σε διαμεσολάβηση δεν συνεπάγεται δικονομικές συνέπειες, όπως συμβαίνει στη συμφωνία για τη διαιτησία”.

¹⁸⁷ Ο διαμεσολαβητής, ως τρίτο, αμερόληπτο πρόσωπο, διευκολύνει τα μέρη να καταλήξουν συμβιβαστική επίλυση της μεταξύ τους διαφοράς, δεν ασκεί δε δικαιοδοτικό έργο, δεν είναι ούτε δικαστής, ούτε διαιτητής, καθώς δεν εκδίδει απόφαση ούτε εφαρμόζει νόμο, βλ. *Α.Άνθιμος*, Αρμ 4/2010, σ. 472, *Α.Πλεύρη*, ο.π., σ 37.

¹⁸⁸ Υπέρ της άποψης αυτής *Π.Γιαννόπουλος*, Η απόπειρα εξωδικαστικής επίλυσης της διαφοράς, με περαιτέρω παραπομπές και στο γερμανικό δίκαιο, σ. 68, *Α.Άνθιμος*, Αρμ 4/2010, 477, *G.Diamantopoulos/V.Koumpli*, RHDJ 1/2014, ενοτ. Β2, ειδικ. εκθ. 60-61 με περαιτέρω παραπομπές. Ειδικότερα για το αγώγιο της αξίωσης βλ. *Σ.Σταματόπουλος/Π.Γιαννόπουλος*, Αρμ 5/2016, σ. 952-953. Η άποψη αυτή απηχεί και στη διατύπωση του άρθρου 3.1 του ν.3898/2010 (“Η Προσφυγή στη διαμεσολάβηση αποκλείει προσωρινά και μέχρι περατώσεως της, τη Διαδικασία ενώπιον των δικαστηρίων”), το οποίο κάνει λόγο για αποκλεισμό της διαδικασίας και όχι της δικαιοδοσίας.

δικαιοδοσία του, εναπόκειται, ωστόσο, στο εθνικό του δίκαιο το πώς θα αξιολογήσει και θα εκτιμήσει την ένσταση υπαγωγής της διαφοράς στη διαμεσολάβηση¹⁸⁹. Τα κρατικά δικαστήρια κατά κανόνα αναγνωρίζουν τις νομικές συνέπειες της ρήτρας διαμεσολάβησης, είτε υπό το πρίσμα των αρχών της καλής πίστης, είτε ως κώλυμα για την έναρξη ή συνέχιση της διαδικασίας ενώπιον των κρατικών δικαστηρίων¹⁹⁰.

Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι ο δικάζων δικαστής, κατόπιν προβολής της ένστασης συνολοποιηθείσας ρήτρας διαμεσολάβησης, οφείλει να λάβει υπόψη του τη βούληση των μερών και να λειτουργήσει ως αρωγός στην απόπειρα συμβιβαστικής επίλυσης της διαφοράς¹⁹¹, παραπέμποντας τα μέλη στη διαμεσολάβηση, αναλόγως με τα ισχύοντα στο εθνικό του δίκαιο. Τα ανωτέρω

¹⁸⁹ Το άρθρο 13 του Πρότυπου Νόμου της UNCITRAL για τις διαδικασίες Διεθνούς Εμπορικής Συμφιλίωσης (UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation), ορίζει ότι το διαιτητικό ή πολιτειακό δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του τη ρήτρα υπαγωγής της διαφοράς στη διαμεσολάβηση έως οι όροι που ορίζονται σε αυτή ικανοποιηθούν (“*Where the parties have agreed to conciliate and have expressly undertaken not to initiate during a specified period of time or until a specified event has occurred arbitral or judicial proceedings with respect to an existing or future dispute, such an undertaking shall be given effect by the arbitral tribunal or the court until the terms of the undertaking have been complied with, except to the extent necessary for a party, in its opinion, to preserve its rights. Initiation of such proceedings is not of itself to be regarded as a waiver of the agreement to conciliate or as a termination of the conciliation proceedings*”).

¹⁹⁰ Το Γαλλικό Ακυρωτικό στην απόφασή του *Poiré v. Tripier (2003)* έκρινε ότι η ύπαρξη ρήτρας διαμεσολάβησης αποτελεί κώλυμα για την προσφυγή στα δικαστήρια, έως την ολοκλήρωση της διαδικασίας, όπως αυτή έχει οριστεί από τα μέρη, *B.Cremades*, Multi-tiered Dispute Resolution Clauses, σ.10-13. Βλ. επίσης και την απόφαση του ίδιου δικαστηρίου *Peyrin v. Société Polyclinique des Fleurs (2000)*. Τα αγγλικά δικαστήρια φαίνεται να επιλέγουν τη λύση της αναστολής λόγω ύπαρξης ρήτρας προσφυγής στη διαμεσολάβηση, κατεύθυνση που ακολουθείται σε μια σειρά αποφάσεων. Στην απόφαση *Cable & Wireless v. IBM United Kingdom Ltd (2002)*, ο Δικαστής Colman εξέδωσε διαταγή αναστολής (stay) της δίκης κατόπιν αιτήματος της IBM, για τον λόγο ότι η C&W δεν τήρησε τη μεταξύ τους συμφωνία για συμβιβαστικής επίλυσης της διαφοράς πριν την προσφυγή στα δικαστήρια. Της απόφασης αυτής προηγήθηκαν και άλλες αποφάσεις των αγγλικών δικαστηρίων (*Cowl v Plymouth [2002]* *Dunnett v Railtrack* και *Hurst v Leeming [2002]*), στις οποίες το δικαστήριο διέταξε την αναστολή της δίκης προς συμμόρφωση του διαδίκου με τη συμφωνία εξωδικαστικής επίλυσης της διαφοράς. Βλ. *N.Andrews*, ΕΠολΔ 4/2011, 5.

¹⁹¹ Την ανάγκη προώθησης των εναλλακτικών τρόπων επίλυσης διαφορών από το δικαστήριο αποτύπωσε η απόφαση του αγγλικού δευτεροβάθμιου δικαστηρίου (England and Wales Court of Appeal) *Halsey v. Milton Keynes General NHS Trust ETC (2004)*. Ο Lord Justice Dyson μεταξύ άλλων έκρινε ότι ο ρόλος του δικαστή είναι να προωθεί τη συμβιβαστική επίλυση της διαφοράς, ωστόσο η απαλλαγή του διαδίκου που παρέκαμψε το συμπεφωνημένο στάδιο διαμεσολάβησης από τα κόστη αποτελεί εξαίρεση και πρέπει να ερμηνεύεται στενά (*The court's role is to encourage*

ισχύουν για την περίπτωση που η βούληση των μερών να προσφύγουν ενώπιον διαμεσολαβητή βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της ύπαρξης ρήτρας διαμεσολάβησης. Εάν η διαμεσολάβηση έχει ήδη ξεκινήσει σε ένα κράτος μέλος και ο διάδικος ασκήσει αγωγή ενώπιον των δικαστηρίων άλλου κράτους, είναι προφανές ότι α) οι ευρωπαϊκοί Κανονισμοί δεν τυγχάνουν εφαρμογής καθώς δεν πρόκειται για παραλλήλως επιληφθέντα “δικαστήρια”, αλλά για δικαστήριο και ανεξάρτητο τρίτο πρόσωπο, τον διαμεσολαβητή και β) οι παράλληλες αυτές διαδικασίες επίλυσης της διαφοράς δεν δύνανται να γεννήσουν ζήτημα εκκρεμοδικίας και κατ’επέκταση αναστολής, ακόμη και εκτός ευρωπαϊκών Κανονισμών, καθώς η υπαγωγή της διαφοράς ενώπιον του διαμεσολαβητή δεν αποτελεί ενάσκηση δικαιοδοτικού έργου¹⁹². Για αναστολή μπορεί να γίνει λόγος στο πλαίσιο όχι της εκκρεμοδικίας, αλλά της ανάγκης πρόταξης της βούλησης των μερών, ωστόσο, ο ισχυρισμός αυτός θα αποτελεί ένσταση του αγωγίμου της αξίωσης και θα κριθεί κατά το εθνικό δίκαιο του εκάστοτε κράτους μέλους και δεν επαφίεται επί της δικαιοδοσίας του επιληφθέντος κρατικού δικαστηρίου¹⁹³.

Επομένως, όταν πρόκειται για ρήτρα εκούσιας υπαγωγής της διαφοράς στη διαμεσολάβηση, ζήτημα εκκρεμοδικίας δεν τίθεται, δύναται ωστόσο να ανασταλεί η ενώπιον του δικαστηρίου διαδικασία, η αναστολή, ωστόσο αυτή δεν γίνεται λόγω χρονικής προτεραιότητας ή κρίσης περί δικαιοδοσίας, παρά πρόταξης της βούλησης των μερών να επιλύσουν συμβιβαστικά τη μεταξύ τους διαφορά.

2. Η περίπτωση της υποχρεωτικής διά νόμου διαμεσολάβησης (pre-trial mediation stage)

not to compel. In deciding whether to deprive a successful party of some or all of his costs on the grounds that he has refused to agree to ADR, it must be borne in mind that such an order is an exception to the general rule that costs should follow the event. In our view, the burden is on the unsuccessful party to show why there should be a departure from the general rule. The fundamental principle is that such departure is not justified unless it is shown (the burden being on the unsuccessful party) that the successful party acted unreasonably in refusing to agree to ADR. An effective compulsion to arbitrate might in human rights law be an unacceptable restraint on a party's right of access to court).

¹⁹² Βλ. ανωτ. εκθ .175.

¹⁹³ Σύμφωνα με το ισπανικό δίκαιο (άρθρα 1125-1127 ισπανικού Αστικού Κώδικα), μια γενική αναφορά, στην αρχή της καλής πίστης και της υποχρέωσης των μερών προς διαπραγμάτευση, αμφισβητείται κατά πόσο δύναται να οδηγήσει σε απαράδεκτο της συζήτησης του δικογράφου, *B.Cremades*, Multi-tiered Dispute Resolution Clauses, σ. 13-14.

Το ζήτημα διαμορφώνεται διαφορετικά στην περίπτωση της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης, όταν η τελευταία τίθεται ως προϋπόθεση προσφυγής στο δικαστήριο, στην περίπτωση, δηλαδή, που με νόμο ορίζεται ρητώς ότι η μη τήρηση ορισμένης προδικασίας εξωσυμβατικής επίλυσης της διαφοράς οδηγεί στο απαράδεκτο της συζήτησης του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου. Η περίπτωση αυτή διαφέρει δεδομένου ότι δεν ερείδεται στη συμφωνία των μερών, αλλά στον νόμο. Η διάκριση αυτή είναι εξαιρετικά σημαντική, καθώς στην προκειμένη περίπτωση, η σχέση του προσταδίου της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης με την κύρια δίκη διαμορφώνεται διαφορετικά και κατ' επέκταση, αναλόγως διαμορφώνεται και η σχέση του με την τυχόν ανοιχθείσα δίκη ενώπιον άλλου κράτους μέλους.

Το βασικό που θα πρέπει να εντοπισθεί είναι το πού τοποθετείται το προστάδιο της διαμεσολάβησης σε σχέση με το εισαγωγικό της δίκης δικόγραφο και το παραδεκτό της συζήτησης επ' αυτού. Η διαμεσολάβηση κατά κύριο λόγο ξεκινάει με την υποβολή εισαγωγικού αιτήματος υπαγωγής στη διαμεσολάβηση, ενώ η έναρξη της διαδικασίας σηματοδοτεί την αναστολή της παραγραφής και των αποσβεστικών προθεσμιών¹⁹⁴. Σύμφωνα με το άρθρο 32 του Κανονισμού Βρυξέλλες Ια, ως δικαστήριο πρώτο επιληφθέν, ορίζεται αυτό στο οποίο προηγήθηκε η κατάθεση ή η επίδοση του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου, αναλόγως με τα όσα ορίζονται στο εσωτερικό δίκαιο του κάθε κράτους. Δύο είναι τα κρίσιμα στοιχεία εν προκειμένω, α) κατά πόσο η προδικασία της διαμεσολάβησης, που ναι μεν διεξάγεται ενώπιον του διαμεσολαβητή, αποτελεί, ωστόσο, προϋπόθεση για προσφυγή στο δικαστή, εμπίπτει στην έννοια του επιληφθέντος δικαστηρίου και β) εάν οι έννοιες της “κατάθεσης” και “επίδοσης” του άρθρου 32 δύνανται να διευρυνθούν και σε προηγούμενες χρονικά διαδικασίες, που ωστόσο αποτελούν προϋπόθεση για την παραδεκτή έγκυρη κατάθεση ή επίδοση του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου. Εάν απαντήσουμε θετικά στα δύο ανωτέρω ερωτήματα, τότε καταλήγουμε στο ότι η προδικασία της διαμεσολάβησης θα εντάσσεται στην έννοια του “επιληφθέντος δικαστηρίου” και δύναται να οδηγήσει σε εκκρεμοδικία

¹⁹⁴ Για τον ν.4512/2019 βλ. άρθρο 1824Α όπου απαιτείται συμπλήρωση του ειδικού εντύπου και παράδοσή του στον διαμεσολαβητή. Για την αναστολή της παραγραφής και των αποσβεστικών προθεσμιών απαιτείται και η κοινοποίηση του αιτήματος στον αντίδικο (άρθρο 185). Στον νέο νόμο 4640/2019, στο άρθρο 7 παρατίθεται η διαδικασία έναρξης της διαμεσολάβησης, την οποία αφετηριάζει η γνωστοποίηση ενός από τα μέρη ή το ένα μέρος στον διαμεσολαβητή την πρόθεσή του για υπαγωγή στη διαμεσολάβηση. Ομοίως, κατά το ιταλικό δίκαιο, η διαμεσολάβηση ξεκινάει με την κατάθεση αιτήματος για διενέργεια διαμεσολάβησης, ενώ η γνωστοποίηση του αιτήματος στον αντίδικο αφετηριάζει την αναστολή της παραγραφής, βλ. αναλυτικά για τη διαδικασία εκκίνησης της διαμεσολάβησης στην Ιταλία υπό τον ν.28/2010 (ο οποίος τροποποιήθηκε σε ορισμένα σημεία του από τον ν.69/2013) *G. de Palo/ L.Keller, Mediation, Principles and Regulation*, σ. 678.

σύμφωνα με τον Κανονισμό Βρυξέλλες Ια¹⁹⁵, σε περίπτωση που επιληφθεί επί της ίδιας διαφοράς και δικαστήριο άλλου κράτους μέλους. Κατ' επέκταση, αυτό θα σημαίνει ότι εάν από τον χρόνο έναρξης της διαμεσολάβησης έως το χρονικό σημείο που επιλαμβάνεται στο δικαστήριο λόγω αποτυχίας της τελευταίας, οποιοδήποτε άλλο δικαστήριο επιληφθεί της ίδιας διαφοράς, οφείλει να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία.

Ενώ αρχικά το ΔΕΚ με την απόφασή του *Zelger/Salinitri*¹⁹⁶ παρέπεμψε τον καθορισμό της έννοιας του “επιληφθέντος δικαστηρίου” στα εθνικά δίκαια των κρατών μελών, ο Κανονισμός 44/2001 έθεσε ρητά και σταθερά κριτήρια προς την έννοια αυτή: κατάθεση ή επίδοση του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου¹⁹⁷. Ζήτημα, ανακύπτει, επομένως, κατά πόσο η προδικασία της διαμεσολάβησης δύναται να ενταχθεί σε μία από τις κατηγορίες του άρθρου 32 του Κανονισμού. Μια θετική απάντηση θα προϋπέθετε διεύρυνση των ορίων της εκκρεμοδικίας, όπως αυτά ορίζονται στον Κανονισμό. Το ΔΕΕ στην απόφασή του *Brigitte Schlömp v. Landratsamt Schwäbisch Hall*¹⁹⁸ έκρινε ότι η έναρξη του προσταδίου διαμεσολάβησης εντάσσεται στην έννοια της εκκρεμοδικίας και, επομένως, το δεύτερο επιληφθέν δικαστήριο οφείλει να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία λόγω εκκρεμοδικίας. Εν προκειμένω, ωστόσο, καταρχήν επρόκειτο για περίπτωση δικαστικής μεσολάβησης αλλά σε κάθε περίπτωση ο ελβετικός Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας προβλέπει στο άρθρο 62 ότι η υποβολή αιτήσεως για υπαγωγή σε διαμεσολάβηση, καθώς και η κατάθεση αγωγής, αιτήσεως ή κοινής αιτήσεως διαζυγίου, συνεπάγεται εκκρεμοδικία. Ακόμη, το άρθρο 9.2 του ελβετικού κώδικα Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου (CPIL) προβλέπει ότι, σε περίπτωση

¹⁹⁵ Τα αυτά θα ισχύουν και για τις αντίστοιχες διαφορές που υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής άλλων Κανονισμών για τη διεθνή δικαιοδοσία, όπως στον Κανονισμό 2201/2003, οι διατάξεις των οποίων βασίζονται σε αυτές του Κανονισμού Βρυξέλλες Ι.

¹⁹⁶ Για την έννοια του πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου, βλ. ανωτ. Κεφ 1.Α.ι.

¹⁹⁷ Βλ. ανωτ. εκθ. 28-30.

¹⁹⁸ ΔΕΕ, 20.12.2017, *Brigitte Schlömp κατά Landratsamt Schwäbisch Hall*, C-467/16. Στην εν λόγω υπόθεση, μετά την υποβολή της αίτησης διαμεσολάβησης αλλά πριν από την αγωγή ενώπιον του *Kantonsgericht Schaffhausen* (περιφερειακού δικαστηρίου του καντονίου του Schaffhausen), η B. Schlömp άσκησε, δυνάμει του άρθρου 3, στοιχεία α' ή β', του κανονισμού 4/2009, ενώπιον του *Amtsgericht (Familiengericht) Schwäbisch Hall* (δικαστηρίου οικογενειακών υποθέσεων της περιφέρειας του Schwäbisch Hall, Γερμανία), αναγνωριστική αγωγή για την ίδια διαφορά. Το ΔΕΕ έκρινε (σκέψη 58) ότι τα άρθρα 27 και 30 της Συμβάσεως του Λουγκάνο ΙΙ έχουν την έννοια ότι, σε περίπτωση εκκρεμοδικίας, η ημερομηνία κατά την οποία κινείται υποχρεωτική διαδικασία διαμεσολαβήσεως ενώπιον αρχής διαμεσολαβήσεως του ελβετικού δικαίου συνιστά την ημερομηνία από την οποία λογίζεται ως επιληφθέν ένα «δικαστήριο».

εκκρεμοδικίας, προς προσδιορισμό του χρόνου ασκήσεως αγωγής εντός της Ελβετίας λαμβάνεται υπόψη η ημερομηνία της πρώτης αναγκαίας για την κίνηση της διαδικασίας πράξεως, η δε κλήση σε διαμεσολάβηση λογίζεται ως επαρκής πράξη.

Η ανωτέρω απόφαση, επομένως, δεν αποτελεί απάντηση στην προβληματική, καθώς εν προκειμένω, ο ελβετικός Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας ρυθμίζει ότι η έναρξη του προβλεπόμενου υποχρεωτικού σταδίου διαμεσολάβησης αφετηριάζει και την εκκρεμοδικία. Αποτελεί, βεβαίως, μία ένδειξη ότι στην έννοια του “επιληφθέντος δικαστηρίου” δύναται να ενταχθούν και άλλες διαδικασίες πέραν της κατάθεσης του δικογράφου, αποτελεί, ωστόσο, ειδικότερη περίπτωση, ρητώς προβλεπόμενη στην εθνική νομοθεσία. Ελλείψει παρόμοιας ρύθμισης στο εσωτερικό δίκαιο, η ένταξη της υποχρεωτικής προδικασίας διαμεσολάβησης στην έννοια του επιληφθέντος δικαστηρίου δύναται να γίνει μόνο με μια διευρυμένη ερμηνεία της έννοια αυτής, αλλά και αν ληφθεί υπόψη η φύση και το έρεισμα της διαμεσολάβησης στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Παρόλο που η έννοια “διαμεσολάβηση” ορθώς καταρχήν παραπέμπει στην συμπεφωνημένη συμφωνία των μερών να επιλύσουν τη μεταξύ τους διαφορά δίχως την παρεμβολή δικαιοδοτικού οργάνου, η περίπτωση της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης διαφέρει, καθώς αποτελεί όρο παραδεκτού της συζήτησης της αγωγής, δίχως επομένως την ολοκλήρωση αυτού του σταδίου, δεν δύναται ο διάδικος να προσφύγει παραδεκτώς ενώπιον δικαστηρίου. Η έννοια της προδικασίας αναφέρεται στο στάδιο που προηγείται της ακροαματικής διαδικασίας και στις προϋποθέσεις του παραδεκτού της αίτησης για παροχή δικαστικής προστασίας, προκειμένου αυτή να τυγχάνει κατάλληλη να οδηγήσει στο σκοπούμενο έννομο αποτέλεσμα, αναφέρεται δε όχι στην εξωτερική εμφάνιση των διαδικαστικών πράξεων (γραπτών – προφορικών), αλλά στη χρονική τους διαδοχή¹⁹⁹. Η υποχρέωση σε απόπειρα συμβιβασμού ως προϋπόθεση του παραδεκτού της συζήτησης του δικογράφου εντάσσεται στην έννοια της προδικασίας, καθώς η μη τήρηση των προβλεπόμενων σταδίων του νόμου, οδηγεί σε στέρηση της δυνατότητας του διαδίκου να τύχει δικαστικής προστασίας

¹⁹⁹ Για την έννοια της προδικασίας βλ. *Κ.Κεραμέας*, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο, σ. 185-189, *Ν.Νίκας* σε Κεραμέας/Κονδύλη/Νίκας, άρθρο 111, σ. 242-255.

ενώπιον των τακτικών δικαστηρίων. Πρόκειται, ωστόσο, για ένα προδικαστικό στάδιο που προηγείται της κατάθεσης της αγωγής²⁰⁰ (ή της επιδόσεως αυτής, στα κράτη που η τελευταία προηγείται της κατάθεσης), επομένως, δεν δύναται καταρχήν να ενταχθεί στις περιπτώσεις του άρθρου 29 επ. του Κανονισμού²⁰¹.

Εάν, κατά τα ανωτέρω, ξεκινήσει η προδικασία διαμεσολάβησης ενώπιον ενός κράτους μέλους, τότε, θεωρώντας ότι αυτή εντάσσεται στην έννοια της εκκρεμοδικίας, κάθε δικαστήριο που τυχόν επιληφθεί μεταγενέστερα της διαφοράς, οφείλει να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία. Κατ' ακολουθία, εάν η διαμεσολάβηση δεν αποβεί επιτυχής, τότε το δικαστήριο που θα επιληφθεί της διαφοράς θα θεωρηθεί ως “πρώτο επιληφθέν”, παρόλο που υπάρχει περίπτωση να έχει προηγηθεί κατάθεση αγωγής σε άλλο κράτος μέλος, που ωστόσο τοποθετείται σε χρόνο μεταγενέστερο της έναρξης της διαμεσολάβησης. Αντιθέτως, εάν θεωρήσουμε ότι η υποχρεωτική διαμεσολάβηση δεν γεννά εκκρεμοδικία, τότε τυχόν άσκηση αγωγής ενώπιον κράτους μέλους δεν εμποδίζει τα μέρη να προσφύγουν στη διαμεσολάβηση και το αντίστροφο, ενώ η μη παράσταση του διαδίκου σε αυτή, δύναται να επιφέρει ποινές κατά το εκάστοτε εθνικό δίκαιο. Στην τελευταία, δηλαδή, αυτή περίπτωση, το προστάδιο της διαμεσολάβησης, αν και προϋπόθεση παραδεκτού, αποκόπτεται πλήρως από την κύρια δίκη και θεωρείται ανεξάρτητο οποιαδήποτε διεξαχθείσας παράλληλης διαδικασίας.

Στο σημείο αυτό σκόπιμο κρίνεται να εξετασθεί το κατά πόσο οι σκοποί που εξυπηρετεί η ρύθμιση του Κανονισμού περί εκκρεμοδικίας, εξυπηρετούνται με την ένσωμάτωση του υποχρεωτικού προσταδίου διαμεσολάβησης στην εκκρεμοδικία. Όπως αναφέρθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εισήγησης, ο πρωταρχικός στόχος των διατάξεων περί εκκρεμοδικίας στη Σύμβαση των Βρυξελλών ήταν η αποφυγή των παράλληλων διαδικασιών που επιφέρουν καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης και ενισχύουν τον κίνδυνο έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων²⁰². Οι σκοποί αυτοί της τότε Κοινότητας αποτυπώθηκαν ρητώς και στην απόφαση *Overseas*

²⁰⁰ Και αυτή είναι η περίπτωση που εν προκειμένω μας ενδιαφέρει, καθώς εάν επιχειρηθεί σε χρόνο μεταγενέστερο της άσκησης της αγωγής, είναι προφανές ότι καταρχήν έχει θεμελιωθεί η αρμοδιότητα υπέρ του πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου.

²⁰¹ Για μη γέννηση εκκρεμοδικίας κατά το ελληνικό δίκαιο κάνει λόγο και ο Π.Γιαννόπουλος, Η απόπειρα εξωδικαστικής επίλυσης της διαφοράς, σ. 130.

²⁰² Για τους σκοπούς των ρυθμίσεων περί εκκρεμοδικίας βλ. Αιτιολογική Έκθεση ΕΚ 44/2001, σκέψη 15.

*Union Insurance*²⁰³, η οποία αποτέλεσε σημείο αναφοράς για μια σειρά αποφάσεων που ακολούθησαν. Πράγματι, στην περίπτωση της διαιτησίας, όπως αναλύθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας, ο κίνδυνος έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων ελλοχεύει εξίσου, καθώς πρόκειται να την παράλληλη εκδίκαση της διαφοράς από δύο διαφορετικά δικαιοδοτικά όργανα, το διαιτητικό και το κρατικό δικαστήριο. Ο συντονισμός της μεταξύ τους σχέσης κρίνεται απαραίτητος προκειμένου να προσδιορισθεί το αρμόδιο δικαστήριο να κρίνει επί της δικαιοδοσίας του και επί της ουσίας της διαφοράς.

Στην περίπτωση της διαμεσολάβησης, ωστόσο, δεν φαίνεται ο κίνδυνος να είναι ο ίδιος. Καταρχήν, η παράλληλη διεξαγωγή διαμεσολάβησης (έστω και υποχρεωτικής) και δίκης δεν δύναται καταρχήν να οδηγήσει σε έκδοση αντιφατικών αποφάσεων, καθώς απόρροια της επιτυχούς διαμεσολάβησης δεν είναι η έκδοση αποφάσεως, αλλά το πρακτικό διαμεσολάβησης, που ναι μεν είναι εκτελεστό, ενσωματώνει, ωστόσο, την κοινή βούληση των μερών για την επίλυση της διαφοράς²⁰⁴. Είναι, επομένως, σχεδόν αδύνατο να φτάσει στο σημείο η διαδικασία που τα μέρη θα καταλήξουν σε συμφωνία, θα εκδοθεί, ωστόσο και απόφαση από το δικαστήριο άλλου κράτους μέλους.

Το ζήτημα, επομένως, δεν εντοπίζεται στον κίνδυνο της αντιφατικότητας, αλλά της καθυστέρησης της διαδικασίας και της υπονόμησης της διαμεσολάβησης. Σε περίπτωση που γίνει δεκτή η άποψη ότι η διαμεσολάβηση, έστω και υποχρεωτική, αποσπάται πλήρως από την κύρια δίκη, τότε παρά την προσφυγή ενός από τους διαδίκους σε δικαστήριο κράτους μέλους, ο αντίδικός του δεν κωλύεται κατ' άρθρο 29 του Κανονισμού Βρυξέλλες Ια να καταθέσει αίτημα προς υπαγωγή των στη διαμεσολάβηση και να εκκινήσει τις προβλεπόμενες διαδικασίες, με τις ανάλο-

²⁰³ Βλ ανωτ. εκθ. 10.

²⁰⁴ Η επιτυχής ολοκλήρωση της διαδικασίας διαμεσολάβησης επισφραγίζεται με τη σύνταξη του πρακτικού διαμεσολάβησης (mediation agreement). Η Οδηγία 2008/52/ΕΚ προβλέπει την υποχρέωση των κρατών μερών να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για την εκτελεστότητα του πρακτικού (άρθρο 6 της Οδηγίας), άλλως δε δεν διασφαλίζονται αποτελεσματικά τα συμφέροντα των μερών και η διαμεσολάβηση αποτελεί αποκλειστικά ένα “ευχολόγιο”, παρά μια συμφωνία των μερών που δύναται να αναπτύξει έννομες συνέπειες. Κατά το ελληνικό δίκαιο το πρακτικό κατατίθεται στη Γραμματεία του αρμόδιου δικαστηρίου (άρθρο 8.3 ν. 4640/2019) και αποτελεί εκτελεστό τίτλο κατ' άρθρα 904 επ. ΚΠολΔ (ομοίως προέβλεπε το άρθρο 184 παρ. 2-4 του ν.4512/2018 και το άρθρο 9.3 ν.3898/2010). Κατά τον ιταλικό νόμο 28/2010, το πρακτικό διαμεσολάβησης για να καταστεί εκτελεστό πρέπει να εγκριθεί από το δικαστήριο (άρθρο 12). Η έγκριση αυτή περιλαμβάνει τη συμβατότητά του με τη δημόσια τάξη και τους κανόνες αναγκαστικού δικαίου, *G. de Palo, L.Keller*, ο.π., σ. 676, ii.

γες ποινές που δύνανται να επέλθουν, σε περίπτωση μη παράστασης του ενός μέρους. Κατ' ακολουθία, εάν η διαμεσολάβηση αυτή αποβεί μη επιτυχής, το δικαστήριο θεωρείται ότι επιλαμβάνεται κατά το χρονικό σημείο που άρχει, κατά το εθνικό δίκαιο, η εκκρεμοδικία, σε χρόνο, δηλαδή μεταγενέστερο της διαμεσολάβησης. Αντιστρόφως, και η έναρξη διαδικασίας διαμεσολάβησης ενώπιον κράτους μέλους δεν δεσμεύει καταρχήν με κίνδυνο αυτόματης αναστολής, τον διάδικο να προσφύγει στα δικαστήρια. Η προσέγγιση αυτή προσιδιάζει στην περίπτωση της εκούσιας διαμεσολάβησης, δεν δύναται, ωστόσο, να ταυτιστεί απόλυτα με αυτή. Δεδομένου ότι δεν προϋπάρχει ρήτρα προσφυγής στη διαμεσολάβηση, μπορεί να μην αποκόπτεται κάθε δεσμός με την φύση της διαμεσολάβησης ως εναλλακτικός τρόπος επίλυσης διαφορών, τα μέρη, ωστόσο, κατά βάση προσφεύγουν σε αυτή, καθώς άλλως δεν δύναται να τύχουν δικαστικής προστασίας ενώπιον των δικαστηρίων. Το γεγονός αυτό μας οδηγεί σε δύο συμπεράσματα, α) ότι στην περίπτωση ειδικά που προηγείται χρονικά του δικαστηρίου η προδικασία διαμεσολάβησης, αυτή κατά πάσα πιθανότητα ξεκίνησε, διότι τα μέρη επιθυμούν την προσφυγή στο αντίστοιχο δικαστήριο, υπολανθάνει, επομένως, ένα επιληφθέν “μελλοντικά” και σε περίπτωση αποτυχίας, δικαστήριο και β) λόγω της υποχρεωτικότητας, η πιθανότητα εμφάνισης καταχρηστικών και παρελκυστικών συμπεριφορών είναι εντονότερη. Η ταύτιση, επομένως, των δικονομικών συνεπειών της εκούσιας με την υποχρεωτική διαμεσολάβηση, εμφανίζεται επισφαλής, καθώς, ελλείψει συμφωνίας υπαγωγής στη διαμεσολάβηση, η προσφυγή στη διαμεσολάβηση γίνεται στα πλαίσια της γενικότερης προδικασίας προσφυγής στο πολιτειακό δικαστήριο.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι είναι, καταρχήν αντίθετο με το γράμμα του νόμου να θεωρήσουμε ότι η εκκρεμοδικία, εν στενή εννοία, δύναται να θεμελιωθεί και όταν ενώπιον του ενός κράτους μέλους έχει ξεκινήσει διαμεσολάβησης υπό την υποχρεωτική της μορφή. Συγχρόνως, ωστόσο, από τη φύση της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης, φαίνεται δύσκολο επίσης να αποκόπτεται παντελώς από την κύρια δίκη, της οποίας του παραδεκτού αποτελεί προϋπόθεση. Πολλώ δε μάλλον και στην περίπτωση που έχει προηγηθεί η προδικασία και στη συνέχεια επιλαμβάνονται τα κρατικά δικαστήρια, κρίνεται σκόπιμο στην περίπτωση αυτή να δοθεί προτεραιότητα στο δικαστήριο που επιλήφθηκε κατόπιν αποτυχίας της διαδικασίας διαμεσολάβησης, καθώς η προσφυγή σε αυτή, αποτελούσε αναγκαία προϋπόθεση προκειμένου να δύνανται τα μέρη στη συνέχεια να ασκήσουν αγωγή ενώπιον των δικαστηρίων. Ορθότερο θα ήταν να κάνουμε λόγο για μια μορφή οιονεί εκκρεμοδικίας, η οποία να μην θα διευρύνει τα αυστηρά όρια του “επιληφθέντος δικαστηρίου”, όπως αυτά προσδιορίζονται στα επιμέρους εθνικά δίκαια και αποτυπώνονται στον Κανονισμό Βρυξέλλες Ια, θα λαμβάνει, ωστόσο, υπόψη τη φύση της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης ως αναγκαίο στοιχείο της προδικασίας συζήτησης της αγωγής, προστατεύοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο και τη διαμεσολάβηση και τους σκοπούς που εξυπηρετεί, αλλά και σε περίπτωση που

αυτή δεν ευδοθεΐ, το πολιτειακό δικαστήριο, το οποίο, ναι μεν εμφανίζεται σε χρόνο μεταγενέστερο, έχει, ωστόσο, προηγηθεί η υποχρεωτική προδικασία, η οποία και εκδηλώνει τη βούληση του μέρους που ξεκινήσει τη διαμεσολάβηση, να υπαγάγει τη διαφορά ενώπιον των δικαστηρίων του εν λόγω κράτους μέλους.

ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Από την ανάλυση που προηγήθηκε, μπορούν να συναχθούν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Ήδη από τη Σύμβαση των Βρυξελλών, η Κοινότητα εντόπισε το ζήτημα που ανακύπτει στην περίπτωση που επιλαμβάνονται της αυτής διαφοράς δύο δικαστήρια σε διαφορετικά κράτη μέλη, έθεσε, επομένως, σε εφαρμογή τους μηχανισμούς της εκκρεμοδικίας και της συνάφειας προκειμένου να αποφύγει τον κίνδυνο έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων και υπονόμησης της εύρυθμης απονομής της δικαιοσύνης (απόφαση Overseas Union Insurance). Ανάλογες ρυθμίσεις με ορισμένες αποκλίσεις υιοθέτησαν και οι λοιποί Κανονισμοί για τη διεθνή δικαιοδοσία. Στην προσπάθειά του το Δικαστήριο της Ένωσης να αποφύγει τους κινδύνους αυτούς, προσέδωσε μια ευρεία ερμηνεία της ταυτότητας διαφοράς, εντάσσοντας στην έννοια αυτή όλες τις περιπτώσεις που αναφέρονται στο ίδιο ιστορικό συμβάν και αιτία, ακόμα και αν οι σκοποί τους είναι αντιθετικοί (αποφάσεις Gubisch/Palumbo και Tatry). Παράλληλα, το Δικαστήριο προέταξε την αρχή της χρονικής προτεραιότητας ακόμη και στην περίπτωση που ο δεύτερο επιληφθέν δικαστήριο βασίζεται σε ρήτρα παρέκτασης δικαιοδοσίας (απόφαση Gasser)
- Η ευρύτητα, ωστόσο, της ερμηνείας της αντικειμενικής ταυτότητας της διαφοράς, οδήγησε στην εκδήλωση παρελκυστικών συμπεριφορών εκ μέρους των διαδίκων, οι οποίοι στην προσπάθειά τους να καθυστερήσουν την επίλυση της διαφοράς, ασκούσαν αρνητική αναγνωριστική αγωγή ενώπιον (συνήθως αναρμόδιου και συνήθως παρά την ύπαρξη ρήτρας παρέκτασης) δικαστηρίου κράτους μέρους, στο οποίο παρατηρούνται καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης (αγωγές-τορπίλη). Η Ένωση, προκειμένου να αντιμετωπίσει το εν λόγω ζήτημα προέβη σε αναθεώρηση του άρθρου 31 παρ. 2 και 4, σύμφωνα με το οποίο, σε περίπτωση που υφίσταται έγκυρη ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, τότε κάμπτεται η αρχή της χρονικής προτεραιότητας, υπέρ του δικαστηρίου κράτους μέλους που ορίζεται από τη ρήτρα παρέκτασης, ακόμα κι αν αυτό επιλήφθηκε μεταγενέστερα.
- Μεταφέροντας την προβληματική αυτή στο πεδίο της διαιτησίας, το πρώτο εμπόδιο που συναντάται είναι ο ρητός αποκλεισμός της διαιτησίας από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού. Η αρχή της εξουσίας των διαιτητικών δικαστηρίων να κρίνουν επί της δικαιοδοσίας τους (competence-competence) σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ο εθνικός δικαστής διατηρεί τη δυνατότητά του είτε να ελέγξει την εγκυρότητα της ρήτρας διαιτησίας (είτε κατ' ένσταση είτε με αυτοτελές δικόγραφο) είτε να προχωρήσει στην εκδίκαση της ουσίας της διαφοράς (εάν κρίνει

ως άκυρη τη ρήτρα διαιτησίας ή δεν προταθεί καθόλου ή νομότυπα η ένσταση), μπορεί να οδηγήσει στη διεξαγωγή παράλληλων διαδικασιών για την ίδια διαφορά ενώπιον διαιτητικού και κρατικού δικαστηρίου.

- Οι λύσεις που έχουν προταθεί διαχρονικά ποικίλουν, δίχως, έως σήμερα να υφίσταται ομοιόμορφη απάντηση επί του ζητήματος. Η απόλυτη εφαρμογή της αρχής της χρονικής προτεραιότητας να μεν επιλύει το ζήτημα “αυτόματα”, λειτουργεί, ωστόσο ενάντια στην αρχή της “competence-competence” και στη βούληση των μερών να υπαγάγουν τη μεταξύ τους διαφορά στη διαιτησία (η οποία αποτελεί και θεμέλιό της), σε περίπτωση που ο διάδικος “προλάβει” και ασκήσει αγωγή ενώπιον κρατικού δικαστηρίου. Συγχρόνως, ωστόσο, η λύση που παραχωρεί απόλυτη προτεραιότητα σε κάθε περίπτωση στα διαιτητικά δικαστήρια, να μεν προστατεύει απόλυτα τις δύο ανωτέρω αρχές, ωστόσο, δύναται εν τέλει να λειτουργήσει ενάντια στην οικονομία της δίκης, καθώς, δεδομένου ότι τα κρατικά δικαστήρια έχουν τον τελευταίο λόγο επί της εγκυρότητας της συμφωνίας διαιτησίας (επί αγωγής ακυρώσεως ή αναγνώρισης/εκτέλεσης), εάν υπάρχει καταφανής ακυρότητα, ουσιαστικά καθυστερείται ένα αποτέλεσμα που σε κάθε περίπτωση θα επέλθει. Ούτε και η λύση που προτείνει την παράλληλη διεξαγωγή των δύο δικών και την επίλυση της σύγκρουσης στο στάδιο του δεδικασμένου φαίνεται επωφελής για την ομαλή λειτουργία του δικαιοδοτικού συστήματος, καθώς δύναται να οδηγήσει στην εκδήλωση παρελκυστικών συμπεριφορών και μεγάλων καθυστερήσεων στην απονομή της δικαιοσύνης. Τέλος, η έκδοση αντι-αγωγικών διαταγών, ένας θεσμός καταρχήν “ξένος” στα κράτη του ηπειρωτικού δικαίου, να μεν στην περίπτωση που σκοπό έχει να προστατεύσει τη συμφωνία των μερών, δεν παρεμβαίνει άμεσα στη δικαιοδοσία των αλλοδαπών δικαστηρίων, το Δικαστήριο της Ένωσης, ωστόσο, ρητώς έκρινε αυτές ως ασυμβίβαστες με τον Κανονισμό, ακόμη και στην περίπτωση που κύριο αντικείμενό τους είναι η προστασία συμφωνίας διαιτησίας, που αποκλείεται από το πεδίο εφαρμογής του (αποφάσεις Turner και West Tankers).
- Μολονότι δεν είναι δυνατόν να δοθεί ομοιόμορφη λύση στην εν λόγω προβληματική, καθώς κάθε περίπτωση δύναται να κριθεί σε διαφορετική βάση, προτεινόμενο εμφανίζεται ένα σχήμα που να μεν θα λαμβάνει υπόψη του την αρχή της competence-competence, δεν θα αποστραφεί, ωστόσο, από τα κρατικά δικαστήρια τη δυνατότητά τους να εμπλέκονται στη διαιτητική διαδικασία, σε περίπτωση που υπάρχει τέτοιο αίτημα εκ μέρους κάποιου από τους διαδίκους. Το γαλλικό μοντέλο της αρνητικής προσέγγισης της competence-competence και του απόλυτου αποκλεισμού των δικαστηρίων σε περίπτωση που έχει ξεκινήσει η διαιτητική διαδικασία εμφανίζεται ισορροπημένο, και πάλι, ωστόσο, δεν δύναται να οδηγηθούμε σε ενιαία λύση, δεδομένων των διαφορετικών προσεγγίσεων στα εθνικά δίκαια των κρατών μελών.

- Μεταβαίνοντας στο πεδίο της διαμεσολάβησης, δύο είναι τα μοντέλα που κατά βάση μπορούν να μας απασχολήσουν: α) η περίπτωση που τα μέρη έχουν συνομολογήσει ρήτρα υπαγωγής της διαφοράς στη διαμεσολάβηση, ένα από αυτά, ωστόσο, κατά παράβαση αυτής προσφεύγει στα τακτικά δικαστήρια και β) όταν εκ του νόμου προβλέπεται ότι για την παραδεκτή προσφυγή στα δικαστήρια απαιτείται τα μέρη να διέλθουν από ένα υποχρεωτικό προστάδιο διαμεσολάβησης, οπότε και γεννάται το ζήτημα της σχέσης του προσταδίου αυτού με την κύρια δίκη και την επίδρασή του στον χρόνο έναρξης της εκκρεμοδικίας.
- Στην πρώτη περίπτωση δεν γεννάται ζήτημα εκκρεμοδικίας, αλλά ένστασης, η οποία δύναται να προβληθεί με βάση τα οριζόμενα στο εθνικό δίκαιο του εκάστοτε κράτους μέλους και να οδηγήσει είτε σε αναστολή της συζήτησης είτε στην απόρριψη αυτής ως απαράδεκτης, αναλόγως την προσέγγιση που θα ακολουθήσει ο εθνικός δικαστής, με βάση την αρχή της καλής πίστης και της *pact sunt servanda*.
- Στην περίπτωση της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης, καταρχήν δεν δύναται αυτή ως προηγηθείσα της κατάθεσης ή επίδοσης της αγωγής να ενταχθεί στο αυστηρό χρονικό πλαίσιο της έννοιας του “επιληφθέντος δικαστηρίου”. Ως υποχρεωτική διαδικασία της κύριας δίκης, ωστόσο, δεν δύναται να αποκοπεί από αυτή. Πολλώ δε μάλλον και εκ του γεγονότος ότι εάν αποτύχει η διαμεσολάβηση, τα μέρη θα προσφύγουν ενώπιον δικαστηρίου και ακολουθώντας την πρώτη άποψη, θα πρέπει να θεωρηθεί το δικαστήριο αυτό ως δεύτερο επιληφθέν εάν στο μεσοδιάστημα από την έναρξη της διαμεσολάβησης έως την άκαρπη έκβαση αυτής και προσφυγή στα δικαστήρια, ασκηθεί αγωγή ενώπιον δικαστηρίου άλλου κράτους μέλους. Σκόπιμο είναι να αποδοθεί μια έννομη συνέπεια στο προστάδιο αυτό, δεδομένου ότι αποτελεί στοιχείο του παραδεκτού της συζήτησης, μια μορφή οιονεί εκκρεμοδικίας, η οποία ναι μεν δεν θα διευρύνει τα όρια αυτής, θα λαμβάνει, ωστόσο, υπόψη τη φύση και τον σκοπό της υποχρεωτικής προδικασίας διαμεσολάβησης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική:

- *Άνθιμος Α.*, σχόλιο σε ΔΕΚ της 10.02.2009, c-185/07, Allianz SpA, Generali Assicurazioni Generali SpA kata West Tankers, σε ΕΠολΔ 2/2009, σ. 257-262
- *Ο ίδιος*, Διαμεσολάβηση: Το “άγουρο” μήλο της έριδος, σε ΕπισκΕΔ 2012, σ. 277-293
- *Ο ίδιος*, Η έλευση ενός “νέου” θεσμού-Διαμεσολάβηση, σε Αρμ. 2010, σ. 469-493
- *Andrews Ν.* (μετάφραση Μπάμπη Β.Σ.), Η σύγχρονη πολιτική δικονομία στην Αγγλία, συσχετισμοί μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας διαδικασίας επίλυσης των διαφορών, σε Ε-ΠολΔ 4/2011, σ. 417-435
- *Ο ίδιος*, Τροποποιήσεις του Κανονισμού (ΕΕ) 1215/2012 στις διατάξεις περί διεθνούς δικαιοδοσίας, Αρμ 2013, σ. 2063-2069
- *Αρβανιτάκης Π./Βασιλακάκης Ε.*, Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 [Κανονισμός Βρυξέλλες Πα], 2016, εκδ. Σάκκουλα
- *Βαλμαντώνης Γ.*, Μερικές σκέψεις για τη διαμεσολάβηση και τη σχέση της με τη δικαστική προστασία, σε ΕλλΔνη 2/2013, σ. 344-358
- *Βαρέσης Φ.*, Αντί-αγωγικές διαταγές: Nori Holdings v. PJSC Bank και η ιστορία δύο νομικών ζητημάτων, σε Διαιτησία & Διαμεσολάβηση, 1/2019, σ. 152-164
- *Βεζυρτζή Α.*, Ζητήματα παράλληλης διεξαγωγής δίκης ενώπιον τακτικού και διαιτητικού δικαστηρίου επί διεθνούς διαιτησίας: μηχανισμοί συντονισμού των μεταξύ τους αρμοδιοτήτων, όταν κρίνουν επί των προϋποθέσεων της δικαιοδοσίας τους, σε Διαιτησία 2/2018, σ. 224-250
- *Βουλγαράκης Κ.*, Η διαιτησία υπό το φως της ευρωπαϊκής επιρροής στο δικονομικό δίκαιο, 2018, εκδ. Σάκκουλα
- *Γέσιου-Φαλσή Π.*, Η δικονομική έννομη τάξη, τομ.5, Μελέτες και Γνωμοδοτήσεις Αστικού Δικονομικού και Ευρωπαϊκού Δικονομικού Δικαίου, 2019, εκδ. Σάκκουλα
- *Γιαννόπουλος Π.*, Η απόπειρα εξωδικαστικής επίλυσης της διαφοράς μέσω διαμεσολάβησης ως όρος του παραδεκτού της συζήτησης κατά το Ν. 4512/2018, 2018, εκδ. Σάκκουλα

- *O ίδιος.*, Η υποχρεωτική προδικασία διαμεσολάβησης υπό τον ν.4512/2018. Ερμηνευτικά ζητήματα υπό το πρίσμα του δικονομικού δικαίου: μια πρώτη καταγραφή, σε Αρμ. 1/2018, σ. 1-19
- *O ίδιος.*, σχόλιο σε ΔιοικΟλομΑΠ 34/2018, σε ΕΠολΔ 3/2018, σ. 287-330
- *O ίδιος.*, Anti-suit injunction και δημόσια τάξη, σε ΕΕΕυρΔ 1/2005, σ. 91-100
- *Γραμματικάκη - Αλεξίου Α., Παπασιώπη - Πασιά Ζ., Βασιλακάκης Ε.*, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, Στ' έκδοση, 2017, εκδ. Σάκκουλα
- *Δελγκωστόπουλος Ι.*, Ζητήματα από την εφαρμογή του Κανονισμού 1215/2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων, 2η έκδ., 2019, εκδ. Σάκκουλα
- *O ίδιος.*, Ασύμμετρη δικαστική προστασία: αντι-αγωγική διαταγή και ποινική αποζημίωση, σε ΕΠολΔ 1/2014, σ. 20-32
- *O ίδιος.*, Οι δικονομικοί λόγοι αναίρεσης, 2009, εκδ. Σάκκουλα
- *O ίδιος* , σχόλιο σε ΕφΠειρ 37/2010, σε ΕλλΔνη 6/2012, σ. 1607-1610
- *O ίδιος*, σχόλιο σε ΔΕΕ της 25.10.2012, C133/11, Folien Fischer AG, Fofitec AG κατά Ritrama SpA, σε ΕΠολΔ 2/2013, σ. 281-288
- *Διαμαντόπουλος Γ.*, Κρίσιμα ζητήματα δικαίου διαιτησίας στο έργο του Καθηγητή Νικόλαου Νίκα, σε Ερανισμοί και ανταποδόσεις Θέμιδος, том. 3, 2019, σ. 321-345
- *O ίδιος*, Η διαμεσολάβηση ως τρόπος επίλυσης ιδιωτικών διαφορών στο ελληνικό δίκαιο, σε Ερανισμοί και ανταποδόσεις Θέμιδος, том. 3, 2019, σ. 321-345, σ.347-392
- *Ηλιακόπουλος Η.*, Ο νέος θεσμός της διαμεσολάβησης σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, ΕφΑΔ 2012, σ. 25-33
- *O ίδιος*, Διεθνή μοντέλα προώθησης της πρακτικής μορφής της διαμεσολάβησης και η ελληνική επιλογή, σε Αρμ. 2015, σ.166 -175
- *Καλαβρός Κ.*, Θεμελιώδη ζητήματα του δικαίου της διαιτησίας, 2η έκδ., 2011, εκδ. Σάκκουλα
- *O ίδιος*, Δίκαιο της διαιτησίας, 2011, εκδ. Σάκκουλα
- *O ίδιος*, Διεθνής Εμπορική Διαιτησία, τόμ. 1, 2019, εκδ. Σάκκουλα
- *O ίδιος*, Η εξουσία κρίσης των διαιτητών: θεμελιώδη ζητήματα του δικαίου της διαιτησίας, 1998, εκδ. Σάκκουλα

- *Καραμέρος Σ.*, Ερμηνευτικά ζητήματα του θεσμού της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης ως προς τις μορφές περατώσεως της διαδικασίας, τα προσόντα του διαμεσολαβητή και την αμοιβή του, σε Αρμ. 1/2018, σ. 20-33
- *Καστανίδης Α.*, Αρνητική αναγνωριστική αγωγή κατά το ελληνικό και το ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο, 2019, εκδ. Σάκκουλα
- *Ο ίδιος*, σχόλιο σε ΔΕΕ της 14.6.2017, C-75/16, Livio Menini, Maria Antonia Rampanelli κατά Banco Popolare Società Cooperativa, σε ΕΠολΔ 5/2017, σ. 551-565
- *Κ.Κεραμέας*, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο, 1986, εκδ.Σάκκουλα
- *Κεραμέυς Κ.- Κρεμλής Γ.- Ταγάρας Χ.*, Η σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, ερμηνεία κατ' άρθρο, 1989, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα
- *Κεραμέας Κ./Κονδύλης Δ./Νίκας Ν.*, Ερμηνεία ΚΠολΔ, τομ. 1, 2000, εκδ. Σάκκουλα
- *Κιουπτσίδου - Στρατουδάκη Ε.*, Ζητήματα των Κανονισμών 2201/2003 και 1347/2000 (του Συμβουλίου της ΕΚ), σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία και αναγνώριση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές, σε ΕλλΔνη 3/2005, σ. 653-672
- *Κλαμαρής Ν.*, Η ρύθμιση της Διαμεσολαβήσεως στα ελληνικά σχέδια νόμου, σε ΕΠολΔ 4/2010, σ. 473-478
- *Ο ίδιος*, Η Διαμεσολάβηση (κατά τον ν.4512/2018) (θέσεις με βάση την ομιλία στον ΔΣΑ, 19.06.2018), σε ΕΠολΔ 3/2018, σ. 255-256
- *Κόμνιος Κ.*, Υποχρεωτική διαμεσολάβηση και Ενωσιακό Δίκαιο, σε Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, Η υποχρέωση σε διαμεσολάβηση και τα ανακύπτοντα ζητήματα, 2018, σ. 61-80
- *Κουσούλης Σ.*, Δίκαιο της διαιτησίας, 2006, εκδ. Σάκκουλα
- *Μάζης Π.*, Η νέα ρύθμιση του θεσμού της διαμεσολάβησης (άρθρα 176-206 ν.4512/2018), σε ΕλλΔνη 2/2018, σ. 356-367
- *Μακρής Σ.*, Το ευρωπαϊκό αστικό δικονομικό δίκαιο σε νέες προκλήσεις, σε ΕΠολΔ 4/2010, σ. 479-502
- *Μακρίδου Κ.*, Η διαμεσολάβηση ιδιωτικών διαφορών στην Ελβετία υπό τον νέο Ομοσπονδιακό Νόμο Πολιτικής Δικονομίας, σε ΕλλΔνη 2/2014, σ. 321-328
- *Η ίδια*, Τακτική Διαδικασία στα Πρωτοβάθμια Δικαστήρια, 2019, εκδ. Σάκκουλα

- *H ίδια*, Έλεγχος της διαιτητικής συμφωνίας από τα πολιτικά δικαστήρια και παραπομπή στη διαιτησία, σε Διαιτησία 3/2018, σ. 318-335
- *H ίδια*, Εναλλακτικοί τρόποι επίλυσης των ιδιωτικών διαφορών στις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις - ιστορία και προοπτικές, σε Αρμ 2014, σ. 905-917
- *H ίδια*, Οι νέες ρυθμίσεις τις εκκρεμοδικίας στον Κανονισμό 1215/2012, Αρμ 2013, σ. 2070-2078
- *Μειϊδάνης Χ.*, Anti-suit injunction στην Αγγλία και Κανονισμός 44/2001, σε ΔΕΕ 2/2005, σ. 152-161
- *Μητσόπουλος Γ.*, Πολιτική Δικονομία Α, 1972, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλας
- *Μουζάκη Δ.*, Υποχρεωτική υπαγωγή στη διαμεσολάβηση και δικαίωμα δικαστικής προστασίας - Προσεγγίσεις ευρωπαϊκού, γαλλικού, ελληνικού και αγγλικού δικαίου με αφορμή την υπ' αριθμ 34/2018 απόφαση της Διοικητικής Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, σε ΕΠολΔ 3/2018, σ. 257-280
- *Μουσταίρα Ε.*, Προβληματισμοί σχετικά με τον Κανονισμό 4/2009 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής, σε ΕΠολΔ 6/2011, σ. 703-713
- *Ο ίδιος*, Απαράδεκτη η προσφυγή σε διαιτησία υπό την επιφύλαξη του κύρους και της εκτάσεως της διαιτητικής ρήτηρας. Μετά την προσφυγή στη διαιτητική διαδικασία είναι απαράδεκτη η άσκηση αναγνωριστικής αγωγής στα πολιτικά δικαστήρια για να κρίνουν το κύρος της διαιτητικής ρήτηρας. Αντικειμενικά όρια δεδουλευμένου διαιτητικής αποφάσεως. Δεδουλευμένο από απόφαση του ΣτΕ, σε Νομικές Μελέτες, τομ. 2, 2014, σ. 373-386
- *Ο ίδιος*, Διαπλαστικές αγωγές, άσκηση διαπλαστικών δικαιωμάτων με ένσταση και διαπλαστικές αποφάσεις, ο.π., σ.12-33
- *Ο ίδιος* (επιμ.), Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων, Δέκα χρόνια εφαρμογής της στην Ελλάδα, Liber Amicorum Κωνσταντίνου Δ. Κεραμέως, 2000, εκδ. Σάκκουλα
- *Ο ίδιος*., Η ένσταση εκκρεμοδικίας στην πολιτική δίκη, 2011, εκδ. Σάκκουλα
- *Ο ίδιος*, Εκκρεμοδικία και Συνάφεια κατά τον Κανονισμό 44/2001 (Βρυξέλλες I), σε Νομικές Μελέτες, τομ. 2, 2014, σ. 635-647
- *Ο ίδιος*., Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας, Γ' έκδοση, 2018, εκδ. Σάκκουλα
- *Ο ίδιος*, Ευρωπαϊκό Δικονομικό Διεθνές Δίκαιο, Β' έκδοση, 2008, εκδ. Σάκκουλα

- *Νίκας Ν./Σαχπεκίδου Ε.*, Ευρωπαϊκή Πολιτική Δικονομία, 2016, εκδ. Σάκκουλα
- *Ξυντάρα Ι.*, Ζητήματα από την εφαρμογή της θεωρίας του πυρήνα στην ευρωπαϊκή εκκρεμοδικία επί παράλληλων διαδικασιών, σε. ΕΠολΔ 1/2018, σ. 26-39
- *Πανταζόπουλος Σ.*, σχόλιο σε ΑΠ 45/2013Α2 Τμ., σε ΕλλΔνη 4/2013, σ. 1017-1019
- *Πίψου Λήδα-Μαρία*, Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012: Πεδίο Εφαρμογής, Διεθνής Δικαιοδοσίας, Αναγνώριση και Εκτέλεση Αποφάσεων, Αποδοχή και Εκτέλεση Δημοσίων Εγγράφων, σε Αρμ 3/2014, 393-423
- *Πλεύρη Α.*, Η σχέση της “υποχρεωτικής απόπειρας” εξωδικαστικής επίλυσης των διαφορών μέσω διαμεσολάβησης με το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη και τη διάδοση του θεσμού της διαμεσολάβησης, σε Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, Η υποχρέωση σε διαμεσολάβηση και τα ανακύπτοντα ζητήματα, 2018, σ. 21-60
- *Ποδηματά Ε.*, Τελεολογική σύλληψη της έννοιας της ταυτότητας του αντικειμένου και της αιτίας κατά το άρθρ. 21 παρ. 1 Συμβρυξ (ήδη άρθρ. 27 παρ. 1 Κανονισμού 44/2001) και η σημασία της για το εσωτερικό μας δίκαιο, σε Ποδηματά Ε., Μελέτες Ιστορίας, Μεθοδολογίας και Δογματικής του Δικονομικού Δικαίου, 2019, εκδ. Σάκκουλα
- *Η ίδια*, Το ευρωπαϊκό κληρονομητήριο κατά τον Κανονισμό (ΕΕ) 650/2012 (της 04.07.2012), σε Αρμ 3/2014, σ. 424-453
- *Σαχπεκίδου Ε.*, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 2η εκδ., 2013, εκδ. Σάκκουλα
- *Η ίδια*, Η κοινοτικοποίηση τη δικαστικής συνεργασίας σε αστικές υποθέσεις μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, σε Αρμ 2001, σ. 1620-1627
- *Σταματόπουλος Σ.*, Το νομοθετικό πλαίσιο της διαιτησίας στην Ελλάδα: ΚΠολΔ- Πρότυπος Νόμος UNCITRAL, αλληλεπιδράσεις, σε ΕΠολΔ 6/2008, σ. 781-797
- *Ο ίδιος*, Κανονισμός (ΕΚ) 4/2009: η εξέλιξη του ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου στα θέματα διατροφής, σε ΕΠολΔ, 2009, σ. 719-734
- *Σταματόπουλος Σ./Π.Γιαννόπουλος*, Συνομολόγηση ρήτρας διαμεσολάβησης σε σύμβαση έργου και επίπτωσή της στο αγωγή των αξιώσεων των συμβαλλόμενων μερών, σε Αρμ 5/2016, σ. 950-953.
- *Τριανταφυλλίδης Χ.*, Anti-suit injunctions από διαιτητικό δικαστήριο και Κανονισμός 1215/2012, σε Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης/ Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης/ Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Δίκαιο χωρίς σύνορα, 2018, σ. 89-116

- *Τσικρικάς Δ.*, Ζητήματα από την αναγνώριση αλλοδαπών δικαστικών αποφάσεων στον ευρωπαϊκό δικαστικό χώρο, σε ΕΠολΔ 3/2019, σ. 281-287
- *Φιλιώτης Ι.*, Σχέση πολιτειακών δικαστηρίων και διαιτησίας, ΕΠολΔ 4-5/2015, σ 506-537.
- *Χρονοπούλου Κ.*, Διαμεσολάβηση, σε ΕΠολΔ 6/2010, σ. 871-879

Ξενόγλωσση:

- *Alvarez h. c., Kaplan N., Rivkin D.W.*, Model Law Decisions, Cases Applying the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985-2001), 2003, Kluwer Law International
- *Andrews N.*, The three parts of justice (Court Proceedings, Arbitration and Mediation in England), 2nd edition, 2012, Springer
- *Barrett J.T/Barrett J.*, A History of Alternative Dispute Resolution: The Story of a Political, Social, and Cultural Movement, 2004, John Wiley & Sons
- *Belohlávek A., Rozehnalová N.* (editors), Interaction of Arbitration and Courts, Czech (and Central European) Yearbook of Arbitration, Vol. 5, 2015, Juris
- *Born G.*, International Commercial Arbitration, vol. 1/2, 2009, Wolters Kluwer
- *Bodgan M.*, The Brussels/Lugano *Lis Pendens* Rule and the “Italian Torpedo”, Scandinavian Studies in Law, 1999-2012, p. 90-97
- *Borras A.*, Report on the Convention, drawn up on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Matrimonial Matters of 28 May 2003, 98/C 221/04
- *Collins L. (rapporteur), Droz G. (co-rapporteur)*, Resolution, The Principles for Determining when the Use of the Doctrine of Forum non Conveniens and Anti-suit Injunctions is Appropriate, Institut de Droit International, Session de Bruges – 2003, Yearbook of Private International Law, vo. 5/2003, p. 337-340
- *Commission Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters*, 14.12.2010, COM (2010) 748 final
- *Cremades B.M, Madalena I.*, Parallel Proceedings in International Arbitration, Arbitration International, Volume 24, Issue 4, 1 December 2008, p. 507–540

- *O ίδιος*, Multi-tiered Dispute Resolution Clauses, CPR Institute for Dispute Resolution, 2004, διαθέσιμο στο http://fidic.org/sites/default/files/36%20cremades_2004.pdf (τελευταία είσοδος: 25.11.2019)
- *De Ly F. (chairman)/Sheppard A. (rapporteur)*, ILA Final Report on *Lis Pendens* and Arbitration, Arbitration International, volume 25, no 1/2009
- *Diamantopoulos G., Koubli V.*, On mediation law in Greece, RHDI 1/2014, p. 361-394
- *Erk N.*, Parallel Proceedings in International Arbitration, A comparative European perspective, 2014, International Arbitration Law Library, Wolters Kluwer
- *Esplugues C., Iglesias L. J., Palao G.* (editors), Civil and Commercial Mediation in Europe, Vol 1, 2, 2014, Intercientia
- *Fawcett J.* (editor), Declining Jurisdiction in Private International Law, 1995, Oxford University Press
- *Fulchiron H./Nourissat C.*, Le nouveau droit communautaire du divorce et de la responsabilité parentale, Dalloz, 2005
- *Green Paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law*, 19.04.2002 COM (2002) 196 final
- *Green Paper on the review of Council Regulation (EC) No 44/2001 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgements in civil and commercial matters*, 21.4.2009 COM(2009) 175 final
- *Hartley T. C.*, International Commercial Litigation, Texts, Cases and Materials on Private International Law, 2009, Cambridge University Press
- *O ίδιος*, The Brussels I Regulation and Arbitration, International and Comparative Law Quarterly, 63 (4). 2014, p. 843-866.
- *Hopt K., Steffek F.* (editors), Mediation, principles and regulation in comparative perspective, 2013, Oxford University Press
- *Jenard P.*, Report on the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters, Official Journal of the Communities of 5 March 1979 (OJ 1979 C 59/1)
- *Jenard P., Moller G.*, Report on the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters done at Lugano on 16 September 1988, (90/C 189/07)

- *Kaissis Ath.* (editor), *Δογματικά προβλήματα και εκφάνσεις της Διαμεσολάβησης (Problems and Aspects of Mediation)*, 2014, Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδος
- *Magnus U., Mankowski P.* (editors), *European Commentaries on Private International Law, Brussels I Regulation*, 2007, European Law Publishers
- *Οι ίδιοι*, *European Commentaries on Private International Law, Brussels Ibis Regulation*, 2016, Ottoschmirdt
- *Manko R.*, *Europeanisation of civil procedure, towards common minimum standards?* European Parliamentary Research Service, June 2015, PE 559.499
- *McLachlan C.*, *Lis Pendens in International Litigation*, Martinus Nijhoff Publishers, 2009
- *Reisman M., Craig L., Park W. Paulsson J.*, *International Commercial Arbitration, Cases, Materials, and Notes on the Resolution of International Business Disputes*, 1997, The Foundation Press
- *Russell F., Walton A.*, *Russell on the Law of Arbitration*, 17th edition, 1963, Stevens & Sons
- *Strong S.I.*, *Anti-suit Injunctions in Judicial and Arbitral Procedures in the United States*, *The American Journal of Comparative Law*, vol. 66, issue, suppl. 1, July 2018, p. 153-179
- *Shuilleabhain Maire Ni*, *Cross Boarder Divorce Law, Brussels II bis*, Oxford University Press, 2010
- *Van Houtte H.*, *Why Not Include Arbitration in the Brussels Jurisdiction Regulation*, *Arbitration International*, 21/4/2003, p.509-521.
- *Wadja A.*, *Global Trends in Mediation*, 2nd edition, 2006, Wolters Kluwer